

Koronan vaikutukset museoihin

Kulttuurianalyttinen tutkimus museotyöntekijöiden ja museokävijöiden kokemuksista
COVID-19-pandemian aikana

Oskari Pekonen

Pro gradu -tutkielma

Etnologia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2022

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Etnologia

Oskari Pekonen

Koronan vaikutukset museoihin

Sivumäärät: 86 sivua, liitteet 2 sivua

Tämä tutkimus käsittelee vuonna 2020 alkaneen maailmanlaajuisen koronapandemian vaikutuksia museoihin ja niissä käymiseen. Museoiden perustehtävissä vuorovaikutus yleisön kanssa on viime vuosikymmeninä korostunut. Tutkimustehtäväni oli selvittää millä tavoin koronatilanne on muuttanut museotyön arkea erityisesti yleisötyön osalta, ja toisaalta miten korona on vaikuttanut museokävijöiden kulttuuriharrastukseen. Aineistona toimivat kuusi museoalan työntekijöiden ja neljä museokävijöiden haastattelua sekä Museoalan ammattiliitto MALin keräämä kyselyaineisto, jossa on vastauksia yli sadalta museoalan työntekijältä ympäri Suomen.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys pohjautuu etnografiseen tutkimusperinteeseen sekä kulttuurianalyysiin, jossa ilmiötä koitetaan ymmärtää syvällisesti ja löytää moninaisia pohjavireitä, kerrostumia ja erilaisten ulottuvuuksien välisiä suhteita.

Tuloksena oli, että koronatilanne on vaikuttanut etenkin museoiden yleisötyön väyliin palvella asiakkaita, ja työntekijöiden arkeen tuomalla muuttamalla työn painopisteitä ja lisäämällä etätyöskentelyä. Museot ovat esimerkiksi vahvistaneet sisältöjään digitaalisissa ympäristöissä. Jonkin verran on ollut vaikutuksia työllisyyteen etenkin asiakaspalvelu- ja opastehtävissä työskentelevien osalta. Etätyöskentely ja sosiaalisten kontaktien väheneminen on vaikuttanut negatiivisesti monen työntekijän hyvinvointiin kyselyaineiston perusteella. Työtä museoissa on pääasiassa kuitenkin riittänyt, vaikka ovet olisivat olleet kiinni.

Museoharrastus koetaan tärkeänä ja monenlaista hyvinvointia tuottavana. Syyt käydä museoissa noudattavat pitkälti museoiden kävijätutkimusten mukaisia tuloksia, kuten elämysten hakua, tiedon janoa ja sosiaalista ajanviettoa. Museoiden ollessa suljettu tai auki vain rajallisesti koronarajoitusten vuoksi, ovat museoissa ja näyttelyissä käymisen mahdollisuudet vähentyneet. Vaihtoehtoiset tavat tutustua museoiden tarjontaan, kuten virtuaaliopastukset ja muut digitaaliset sisällöt, eivät ole haastateltujen kävijöiden parissa osoittautuneet suosituiksi. Kävijät suhtautuvat ymmärtäväisesti poikkeustilanteeseen ja odottavat museoon pääsyä.

Avainsanat: COVID-19, pandemiat, museoala, museologia, museot, yleisötyö, työelämä, ammattiryhmät, etätyö, digitalisaatio, kulttuuriala, kulttuuriharrastukset, etnografia

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
1.1	Tausta: korona ja rajoitukset	5
1.2	Tutkimustehtävä	6
1.3	Aiempi tutkimus	9
1.4	Tutkijan positio	13
2	Aineistot	14
2.1	Haastattelut	14
2.2	Museoalan ammattiliiton kysely	16
3	Menetelmät	18
3.1	Etnografinen tutkimus yleisesti	18
3.2	Kulttuurianalyysi	19
3.3	Tutkimuksen keskeiset käsitteet	21
3.3.1	Kulttuuri	21
3.3.2	Museo	21
3.3.3	Arki	23
3.3.4	Työ	24
4	Museotyöntekijöiden kokemukset MALin kyselyssä	25
4.1	Arjen järjestys	26
4.2	Muuttunut työ ja työn eriarvoisuus	27
4.3	Paikan merkitys etätöiden myötä	31
4.4	Yksilö, yhteisö ja hyvinvointi	36
5	Museoiden yleisötyö korona-aikana	42
5.1	Museoiden yleisötyö	42
5.2	Kaaos ja järjestys	43
5.3	Työ ja työttömyys	47
5.4	Yksilö ja yhteisö	51
5.5	Tila, paikka ja digitaalisuus	54

6	Museoiden merkitykset kävijöille	60
6.1	Museoiden yleisötutkimukset	60
6.2	Museot haastateltavien arjessa	62
6.3	Koronan vaikutus museoharrastukseen	67
7	Yhteenveto ja jatkopäätelmät	73
7.1	Käytetyt aineistot, tutkimustehtävä ja menetelmät	73
7.2	Museoiden ja yleisötyön tulevaisuusnäkymät	74
7.3	Kävijöiden läheinen museosuhte säilyy	75
7.4	Museoiden saavutettavuus	76
	Lähteet	77
	Tutkimusaineisto	77
	Painamattomat lähteet	77
	Painetut lähteet	82
	Liitteet	87
	Liite 1. Haastattelukysymykset museoiden asiantuntijatyöntekijöille	87
	Liite 2. Haastattelukysymykset museoiden asiakaspalvelutyöntekijöille	87
	Liite 3. Haastattelupyyntö Facebookissa museokävijöille	88
	Liite 4. Haastattelurunko museokävijöille	88

1 Johdanto

1.1 Tausta: korona ja rajoitukset

Tämä pro gradu on syntynyt suuren yhteiskunnallisen terveystieteiden aikana. Viitekehystenä gradulle on korona, eli COVID19-pandemia. Koronavirukset ovat suuri joukko viruksia, joita on löydetty niin ihmisiltä kuin eläimiltä. Joulukuussa 2019 Kiinassa todettiin keuhkokuumeetapauksia, joiden aiheuttajaksi varmistui aiemmin tuntematon koronavirus, SARS-CoV-2¹. Tämän viruksen aiheuttamaa tautia alettiin kutsua nimellä COVID-19. Virus levisi maailmanlaajuisesti COVID19-nimiseksi pandemiaksi keväällä 2020 ja iski yhteiskuntaan monin ja laajoin seurauksin. Suomen pääministeri ilmoitti 16.3.2020 hallituksen valmistelemissa poikkeusoloista². Seuraavana päivänä alkoivat rajoitukset ihmisten kokoontumiselle, jolloin esimerkiksi koulut siirtyivät etäopetukseen, suuret tapahtumat peruttiin ja museot menivät kiinni. Kevääseen 2022 mennessä, oltuaan käynnissä reilut kaksi vuotta, koronaan oli kuollut yli 6 miljoonaa ihmistä, eli kyse on ollut vakavasta kriisistä.

Tämän ihmishenkiäkin uhkaavan mullistuksen keskellä halusin lähteä tutkimaan museoita ja kulttuuriharrastuksia. Etnologit ovat kiinnostuneet ihmisen arjesta, ja elettyämme poikkeusolojen keskellä tarpeeksi kauan tällainen mullistuskin muodostuu arjeksi. Suuri osa harrastus-, liikunta- ja kulttuuripalveluista sulkeutui ainakin fyysisesti ihmisten ulottuvilta, kun pandemian leviämistä ehkäisemään tarkoitettuja rajoituksia otettiin käyttöön maaliskuussa 2020. Tilalle tuli erilaisia vaihtoehtoja, kuten uusia digitaalisia palveluita tai täydennystä jo olemassa olleisiin. Kesäkuusta 2020 alkaen rajoituksia alettiin purkaa ja tuolloin suuri osa poistuneista tai rajoitetuista palveluista palautui taas ihmisten kulutettavaksi. Museopalvelut ovat merkittävä kulttuurisektorin julkinen palvelu ja kulttuuriharrastukset ovat tärkeä osa monen ihmisen arkea ja osa hyvinvoinnin muodostumista.

Vuodet 2020, 2021 ja tähän mennessä 2022 ovat olleet poikkeuksellista aikaa. Siksi on mielestäni tärkeää tutkia monelta kantilta, miten se on vaikuttanut ihmisten arkeen niin töissä kuin vapaa-ajalla. Haluan gradussani selvittää, millaisia vaikutuksia etenkin koronan ensimmäisen vuoden tapahtumilla oli yhtäältä museoiden näkökulmasta ja toisaalta museopalveluiden käyttäjien näkökulmasta.

¹ Anttila 2022

² Valtioneuvosta 2020

Ajallisesti tutkimuskohteen oli alustavasti tarkoitus rajautua vain vuoden 2020 kevääseen ja kesään, käytännössä pandemian ensimmäiseen aaltoon ja sen myötä museoihin vaikuttaneiden rajoitusten aikaan, sekä rajoitusten purkamiseen kesä-heinäkuussa. Koronatilanteen kiristyttyä kesän 2020 jälkeen toisen aallon myötä, ja muun muassa museot uudelleen sulkeneiden uusien rajoitusten myötä joulukuussa, tuntui relevantilta jatkaa tarkastelujaksoa. Haastatteluni on toteutettu kevään 2021 aikana, ja tilanteen kehittymisen seuranta on jatkettu aina tutkimukseni viimeistelyyn saakka. On joka tapauksessa todennäköistä, että koronatilanne jatkuu yli tämän pro gradu valmistumisen, joten täydellistä kokonaiskuvausta ilmiöstä ei tässä pysty muodostamaan. Monet vaikutukset saattavat myös ilmetä vasta kun pandemia on kunnolla väistynyt arjestamme.

1.2 Tutkimustehtävä

On esitetty, että tieteellisessä työssä, myös opinnäytetyössä, tulisi aina olla tutkimusongelma³. Tutkimusongelma voidaan kuitenkin nähdä enemmän määrällisen tutkimuksen traditioon kuuluvaksi⁴. Näin ollen käytän tässä pääsääntöisesti mieluummin termiä tutkimustehtävä.

Syy, miksi jotain asiaa tutkitaan, on nähdäkseni aina jollain tapaa halu saada ymmärrystä ilmiöstä ja aikaansaada muutosta parempaan. Tieteellisellä tutkimuksella voidaan tuottaa tietoa päätöksenteon tueksi. Tutkija tekee monia valintoja etenemisen suhteen, kuten muodostaa tutkimusongelman. Tätä seuraavat tiedonkeruumenetelmän ja analyysimenetelmän valitseminen, ja niiden kautta päästään johtopäätöksiin.⁵

Etnografialle tyypillisellä deskriptiivisellä otteella tämä pro gradu pyrkii selvittämään, miten korona on vaikuttanut ihmisten museosuhteeseen. Millaisia vaikutuksia korona-ajan rajoituksilla ja toisaalta niiden purkamisilla ja vaihteluilla oli museotyöhön sekä museopalveluihin ja niiden käyttämiseen? Miten poikkeusolot vaikuttivat museopalveluiden tuottamiseen, museotyön arkeen sekä kävijöiden arkeen? Tarkoituksena on selvittää millaisia uusia tai vaihtoehtoisia palveluita museoilla oli käytössään, kun pääsy museoihin oli rajoitettu tai käytännössä estynyt koronatilanteen takia. Myös kesällä tapahtuneiden rajoitusten purkamisen jälkeisen uudelleenavautumisen vaikutuksia on tarkoitus tarkastella, ja verrata aiempien vuosien kävijämääriä. Tutkimus antaa äänen niin museotyöntekijöille kuin

³ Kananen 2014, 44

⁴ Tuomi & Sarajärvi 2018, 105

⁵ Kananen 2014, 19–20

museopalveluita käyttäville. Tutkimuksessa hyödynnetään tutkijan omia kokemuksia museotyöstä ja museoiden käyttämisestä.

Tarkoituksenani on myös analysoida, millaisia merkityksiä ihmiset antavat museoille. Mitä ehkä piileviä merkityksiä museoihin ja varsinkin niissä fyysisesti käymiseen liittyy. Mitä museo merkitsee paikkana? Mitä skriptejä eli kulttuurisia käsikirjoituksia sisältyy museossa vierailuun? Mihin tarkoitukseen käytämme museoita? Analysoin näitä ja edellisessä kappaleessa kuvattuja vaikutuksia eri teemojen kautta.

Etnologinen tutkimus voi osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun⁶. Arki ulottuu ja sivuaa jollain lailla kaikkea sosiaalista ja yhteiskunnallista elämää ja toimintaa. Ihmisen elämä asettuu fyysisiin puitteisiin, jotka tässä tapauksessa ovat kaupunkiympäristö sisältäen esimerkiksi museot.

Yliopistojen kolmas tehtävä tutkimuksen ja opetuksen lisäksi onkin yhteiskunnallinen toimijuus. Kulttuurintutkijat osallistuvat yhteiskunnallisesti merkittävän tiedon tuottamiseen prosessoimalla kentällä tuotettua tietoa tutkimuksen kautta takaisin sen kohteelle ja yhteiskuntaan laajemminkin.⁷

Korona-ajan vaikutuksen arkeen ja kulttuuriin voi etnologisesta näkökulmasta nähdä monin tavoin. Erilaisissa julkisissa diskursseissa voidaan puhua poikkeustilasta ajatellen, että palaamme normaaliin, kun tämä kaikki on ohi. Toisaalta puhutaan myös ”uudesta normaalista” viitaten joko aikaan, kun tilanne enimmässä määrin on ohi, mutta täyttä paluuta entiseen ei ole, tai sitten ajatellen, että tämä tilanne itsessään on uusi normaali, johon pitäisi tottua sen jatkuessa. Vaikka on huteraa tehdä vahvoja tulkintoja vielä, kun tilanne on päällä, voisin esittää, että tätä tilannetta voi ajatella myös liminaalin käsitteen kautta. Voisi ajatella, että elämme monella tapaa välivaiheessa janalla, jossa on aika ennen koronaa, nykyinen tilanne sekä tulevaisuudessa häämöttävä nykytilanteen jälkeinen. Kulttuurin näkökulmasta moni asia voi olla koronatilanteen jälkeisessä ajassa muuttunut, niin kuin kulttuuri ylipäätään muuttuu.

Tämän tutkimuksen keskiössä ovat muutos ja murros sekä poikkeusajan arki. Arjesta kirjoitan lisää myöhemmin käsitteiden yhteydessä. Kansatieteessä/etnologiassa kulttuurin kokema

⁶ Lappi 2005, 297

⁷ Kouri 2015, 33

muutos on nykyään yksi tieteenalan keskeinen fokus⁸. Turun kansatieteen tutkimusprofiilissa murrokset ovat olleet koko ajan keskeisiä. Näitä on ollut niin yhtenäisemmän kansankulttuurin pirstaloituminen kaupungistumisen ja elinkeinojen laajenemisen myötä sekä teollisten elinkeinojen myöhempi väheneminen ja niiden jättämä kulttuuriperintö.⁹

Aihe sivuaa myös keskustelua kulttuurin ja kulttuuripalveluiden merkityksestä. Miten korona-aikana ollaan julkisissa keskusteluissa määritelty se, mikä on olennaista ja mikä toisarvoista ja marginaalista? Onko museot ja kulttuuri näyttäytyneet tässä tärkeänä ja onko rajoitteiden suunnittelulla pyritty mahdollistamaan näitä toimintoja vai sulkemaan pois?

Ensimmäisenä tutkimusaineistona ovat haastattelut, joita toteutin kohdennetusti eri museoiden näyttelytoiminnasta vastaaville työntekijöille. Mukana olevat museo-organisaatiot ovat Turun Museokeskus, Turun Taidemuseo, Aboa Vetus & Ars Nova ja Suomen Maatalousmuseo Sarka. Lisäksi olen haastatellut muutamaa museoiden asiakaspalvelutyöntekijää. Haastatteluilla on tarkoitus selvittää, millaisia toimia eri museoissa on tehty koronatilanteen myötä, ja miten työntekijöiden, erityisesti museoiden yleisötyön arki ja työtavat ovat muuttuneet.

Toisena aineistona ovat museokävijöiden haastattelut. Näillä avaan sitä, millaisia merkityksiä kävijät antavat museoharrastukselle ja miltä arki poikkeusoloissa on tuntunut, kun pääsy museoihin on estynyt tai rajoittunut.

Kolmas aineisto, jota hyödynnän, on Museoalan ammattiliitto MALin keräämät kyselyvastaukset museoalan työntekijöiltä. Kyselyitä on toteutettu kaksi kappaletta vuosina 2020 ja 2021 ja niihin on vastannut kuhunkin reilusti yli sata ihmistä eri puolilta Suomea ja erilaisista museo-organisaatioista. Keskityn tarkastelemaan vuoden 2021 kyselyn vastauksia, koska uskoisin siinä ilmenevän kokemuksia koko kuluneelta korona-ajalta. Oma haastatteluaineistoni on myös vuodelta 2021.

Omaan positiooni aiheen suhteen liittyy se, että olin kesällä 2020 töissä museo-oppaana Suomen Kansallismuseon kohteisiin kuuluvassa Louhisaaren kartanolinnassa sekä kesällä 2021 harjoittelussa Rauman merimuseossa. Tämän myötä minulla on ensikäden kokemusta

⁸ Ruotsala 2021

⁹ Ruotsala 2014, 6–7

tilanteesta ja voin reflektoida tätä, mutta painotan haastattelu- ja kyselymateriaalia varsinaisena aineistonani.

Pelkäsin että tutkimuksen tekeminen alkaa muistuttaa liikaa nojatuoliantropologiaa¹⁰, eli tutkimista lähinnä oman työpöydän äärellä, varsinaisen kentälle lähtemisen puuttuessa johtuen rajoitusten aiheuttamista olosuhteissa, joissa lähes kaikki tapahtui ainakin hetken aikaa lähinnä kotoa käsin. Erilaisissa olosuhteissa olisin halunnut lähteä museoihin tekemään moniaistista havainnointia¹¹ ja etsimään haastateltaviksi museokävijöitä suoraan paikan päältä. Nyt kaikki on pitkälti tapahtunut etänä, kodin neljän seinän sisällä ja saman työpöytänäkymän ääreltä. Reilun vuoden aikana, jona tätä gradua olen kirjoittanut, ovat rajoitukset ja koronatilanne kuitenkin vaihdelleet suurestikin ja olen mahdollisuuksien mukaan käynyt museoissa vapaa-ajallani, mutten varsinaisesti ole tuolloin tutkijan roolia ottanut.

1.3 Aiempi tutkimus

Kuten edellä mainittu, kansatieteen ja etnologian tutkimushistoriassa on pitkät traditiot tämän tutkimuksen aihetta sivuaville teemoille, erityisesti ammattiryhmätutkimukselle ja muutokselle. Kenttänä museoita on tutkittu etnologiassa jonkin verran, mutta Turun yliopiston piirissä paljon löytyy tutkimusta etenkin historia-aineissa ja jonkin verran esimerkiksi kulttuurituotannon ja maisematutkimuksen -ohjelmassa. Olen pyrkinyt löytämään tuoreita ja relevantteja tutkimuksia, joista ammentaa jollain tavalla omaani, mutta seuraava katsaus on eittämättä suppea ja lisää varmasti olisi löydettävissä. Haasteena on, että nimenomaan korona-aikaan sijoittuvaa tutkimusta ei ymmärrettävästi ole vielä ollut juurikaan käytettävissä.

Ammattiryhmätutkimusta ovat tehneet kansatieteessä muun muassa Maria Vanha-Similä (2017) väitöskirjassaan Forssan tekstiiliteollisuudesta sekä Marja-Liisa Räisänen pro gradussaan päivittäistavarakaupan myyjistä. Vanha-Similä tutki muistitietotutkimuksen avulla tehdasyhteisön arkea 1950–1970-luvuilla. Hän nostaa esille erityisesti luokan, perheen ja sukupuolen aspekteja.¹² Räisäsen tutki kassamyymjän työtä kulttuurianalyysin avulla haastatteluista. Hän hyödynsi myös omaa monivuotista kokemustaan myymjän työstä.¹³ Räisäsen tutkimus on erityisesti kulttuurianalyttisen näkökulman hyödyntämisen kannalta

¹⁰ Grönfors 2011, 6

¹¹ Moniaistisesta havainnoinnista ks. Salakka 2018

¹² Vanha-Similä 2017

¹³ Räisänen 2008

hyvä verrokki omaan tutkimukseen. Vanha-Similän tutkimuksesta taas uskoisin voivani hyödyntää laiveammin työntekijän arjen muuttumista ja sen eri ulottuvuuksia.

Museoiden osalta yksi referenssitutkimus on Pasi Pursiainen (2014) pro gradu maakuntamuseoiden verkkopalveluiden käytettävyydestä¹⁴. Luin tämän graduseminaaria varten ja huomasin, että tulen luultavasti liikkumaan paljon samassa aihepiirissä. Harkinnassa oli jopa hyödyntää Pursiaisen käyttämää käytettävyytutkimusta, mutta käytännössä otin tästä vain näkökulmaa poikkeusajan museopalveluiden puimiseen.

Marja-Leena Santanen on tutkinut paikallismuseoiden muuttuvaa toimintakenttää pro gradussaan vuonna 2020. Santanen tarkastelee Sastamalan seudun museota ja kuinka sen toiminnan kehittämiseen vaikuttavat odotukset ja velvoitteet yhteiskunnan tasolta, toiveet asiakkailta ja kehittämisajatukset omalta henkilökunnalta. Santasen huomioiden mukaan museot ovat olleet murroksessa 2000-luvulla ja niihin on tullut uusia toimintamuotoja. Myös yleisötyön merkitys on kasvanut. Sastamalan seudun museossa toteutettiin 2018 kysely siitä, millaisia toimintoja asiakkaat museolta odottavat. Pääsiallisiksi kehityskohteeksi Santasen analysoiman kyselyn mukaan nousevat saavutettavuuskysymykset, yhtäältä viestinnän ja tiedon tavoittamisen kannalta ja toisaalta yhdenvertaisen sosiaalisen saavutettavuuden kannalta. Johtopäätöksissään Santanen toteaa, että näyttelytoiminnan ja museopedagogisten toimintatapojen ylläpito vaatii museolta jatkuvaa työstämistä ja arviointia. Museolain ja rahoituslain asettamien odotusten vuoksi museoiden on oltava jatkuvasti valveilla siitä, millaisia toimintatapoja muilla on sekä mitä asiakkaat odottavat.¹⁵ Peilaten Santasen näkökulmia, tarkastelen itsekkin erityisesti museoiden yleisötyön kehitystarpeita ja toimintaedellytyksiä, joskin näin uudenlaisen murrosvaiheen äärellä. Lisäksi pyrin nostamaan samalla lailla museoasiakkaiden ääntä ja heidän toiveitaan museoita kohtaan.

Tiia Suorsan pro gradu vuodelta 2017 käsittelee museoita digitaalisen kulttuurin näkökulmasta. Hän tutkii muun muassa museoesineiden ja museokävijän suhdetta, joka liittyy osaltaan olennaisesti omaan graduuni. Suorsa tarkastelee digitoituja ja 3D-mallinnettuja museoesineitä Turun linnasta ja EMMA-museosta. Hän pohtii muun muassa fyysisen ja digitaalisen esineen eroa ja miten museokävijä suhtautuu eri tavalla näihin. Suorsan mukaan digitalisoituva maailma venyttää koko museon käsitettä. Museon määritelmä on eläväinen, eikä museo ole välttämä fyysinen paikka, vaan se voi olla digitoitu esinekokoelma

¹⁴ Pursiainen 2014

¹⁵ Santanen 2020

kokoelmapalvelussa. Digitalisaatio on megatrendi, joka ei käsitä vain teknologista muutosta, vaan muuttaa toimintatapoja ja kyseenalaistaa nykymuotoista toimintaa laaja-alaisesti. Sillä ei ole selkeää päätepistettä, vaan kyse on jatkuvasta muutoksesta. Suorsa pohtii aineellisten, digitoitujen ja mallinnettujen museoesineiden erilaisia ajallisia olemuksia ja rytmiä. Aineellisen museoesineen kanssa on helpompi päästä ”samaan rytmiin” ja ne viestivät ajallisesta ulottuvuudestaan kontekstinsa kautta välittömämmin. Digitoitujen esineiden parissa täytyy katselijan tehdä enemmän valintoja käytännössä klikkauksien muodossa siinä käyttöliittymässä, jossa esineitä tarkastelee. Valintojen määrä ja hektisyyden tuntu ovat aineellisen esineen kanssa erilaisia. 3D-mallinnetun esineen rytmi eroaa näistä molemmista, mutta on lähempänä sekä digitaalisen tilan nopeatempoista ja reaktiota janoavaa rytmiä, että käyttäjän omaa. Se elää myös monia ajan muotoja. Mallinnettua esinettä pääsee esimerkiksi kieputtamaan ja tämä tarjoaa aivan erilaisen kokemuksen kuin digitoitujen kanssa, ja päinvastaisen kuin aineellisen kanssa, jolloin käyttäjä liikuttaa itseään esineen ympärillä. Digitoitu ja mallinnettu aineisto tarjoaa sen edun suhteessa aineelliseen, että niitä pääsee tarkastelemaan periaatteessa mihin aikaan vain ja kuinka kauan haluaa. Käyttäjä siis vapautuu ajallisesti museoiden vuorokausirytmistä ja kokemus on näin ollen saavutettavampi ja laajempi.¹⁶ Suorsan tutkimuksessa on ehdottomasti kiinnostavaa näkökulmaa museokokemuksen ulottuvuuksista kävijänäkökulmaa mieltien. Myös digitalisaatio museoissa jo ennen koronaa olleena trendinä peilaa hyvin omaan tarkasteluikkunaan ja museoiden ottamiin harppauksiin niin yleisötyön kuin etätyön kannalta.

Kansatieteilijä Hanneleena Hieta käsittelee vuoden 2010 väitöskirjassaan eurooppalaisten museoiden muutosta 1970-luvulta 2000-luvulle. Hieta tarkastelee, miten museot sopeutuvat muuttuviin yhteiskunnallisiin ja kulttuuriin ympäristöihin. Yhteiskunnan muutoksen mukana myös museot muuttuvat ja saavat uusia tehtäviä. Hiedan tapaustutkimukset ovat kansanelämään keskittyneitä museoita Suomesta, Kreikasta ja Unkarista. Hieta toteaa, että hyvinvointiyhteiskunnan murrosten myötä 1980-luvulta asti museoiden on täytynyt perustella merkittävyyttään ja pärjätäkseen omaksua uusliberalistista julkishallinnon tapaa ja puhetta. Hieta analysoi museoita kolmen teeman: instituution ja organisaation, ajan (kairos ja kronos) sekä sukupolvien kautta.¹⁷ Hiedan tutkimus sivuaa omaa aiheitani museoiden murroksen

¹⁶ Suorsa 2017

¹⁷ Hieta 2010

kautta ja käsittelee osittain sellaisia teemoja, joita sovellan jossain määrin aineistoni analyysiin.

Jonna Hellsten-Impivaaran taidehistorian pro gradu vuodelta 2018, käsittelee Helsingin taidemuseon yleisötyödiskursseja. Hellsten-Impivaara tutki museon yleisötyöhön liittyviä asiakirjoja, kuten toimintasuunnitelmaa, yleisösuunnitelmaa sekä asiakaspalveluopasta, ja haastatteli HAMin työntekijöitä. Muodostui kuva, että HAM kehittää systemaattisesti yleisötyötään erilaisia ryhmiä huomioiden ja taiteen kohtaamisen kynnystä madaltamaan pyrkien. Yleisötyö vaikuttaa Hellsten-Impivaaran mukaan myös olevan integroitu kokonaisvaltaisesti museon organisaatioon. Siinä on hänen mukaansa viitteitä kansanvalistuksellisuudesta, vaikka tällaiseen hierarkkiseen museoyleisöjen ylhäältä ohjailemiseen pyritään myös tekemään pesäeroa. Hellsten-Impivaari tulkitsee, että HAMissa kävijä nähdään asiakkaana, joka luo omia merkityksiä ja omaa kokemusta, mutta on myös museon sivistettävissä. Kaiken kaikkiaan muodostuva kävijäprofiili on monipuolinen ja siihen mahtuu erilaisia rooleja. Museon yleisötyön etujen ja haasteiden suhteen Hellsten-Impivaara löysi diskursseja, joissa korostuu ensinnäkin positiivinen usko taiteen vaikutuksiin ja saamiseen yleisötyön avulla laajemmin ihmisryhmille. Toiseksi, resurssit koetaan haasteeksi, ennen kaikkea museoiden rahoituspohjan murroksen vuoksi. Tähän liittyy esimerkiksi maksullisuuden ja saavutettavuuden kysymykset. Kolmanneksi, muutoksissa mukana pysyminen nähdään haasteena. Museon halutaan pysyvän relevanttina ja mukana yhteiskunnan kehityksessä. Yleisön toiveiden kuuntelu ja ylipäättään heidän (vapaa-)ajastaan kilpailu koskettaa 2000-luvun museota kiinteästi.¹⁸

Kulttuuripalvelujen merkitystä on tutkinut Paula Pehkonen pro gradussaan (2016) kirjastojen osalta. Pehkonen tutki omaelämäkerrallisia teemakirjoituksia ja analysoi niistä kirjaston merkitystä muistettuna, elettyinä ja koettuna paikkana.¹⁹ Kirjastot voi nähdä vertautuvan monin tavoin museoihin.

Koronan vaikutuksista Turun museo- ja matkailutoimintaan ovat tuoreeltaan kirjoittaneet Maija Mäki ja Visa Immonen²⁰. Olen saanut heidän (kirjoitushetkellä) vielä julkaisemattoman tutkimusartikkelinsa käsiini oman työni loppuvaiheessa. Heidän tutkimuksessaan on paljon yhtymäkohtia omaan työhöni, vaikka näkökulma on monelta osin myös erilainen keskittyen

¹⁸ Hellsten-Impivaara 2018

¹⁹ Pehkonen 2016

²⁰ Immonen & Mäki 2022

pitkälti matkailu- ja kulttuuriperintönäkökulmaan. Myös he ovat haastatelleet museoalan ammattilaisia ja avaavat näiden kokemuksia poikkeustilanteesta. Digitalisaation lisääntyminen koronan myötä nousee esiin myös heidän tutkimuksessaan. Toisin kuin oma tutkimukseni, he pureutuvat lisäksi kriisin taloudellisiin vaikutuksiin tarkemmin.

1.4 Tutkijan positio

On oleellisista mieltä, mikä on tutkijan suhde tarkasteltavaan aiheeseen. Kansatieteessä ei ole kuitenkaan aina kyseenalaistettu, miten tutkijan persoona vaikuttaa tutkimukseen²¹. Aikoinaan pidettiin luonnollisena, että esimerkiksi maaseutua tutkiva kansatieteilijä on itsekin maalta. Läheisyys tutkittavaan aiheeseen tuo monella tapaa syvällisempää näkökulmaa ja kykyä nähdä ilmiöiden sisään. Kuitenkin on hyvä myös nähdä kriittisesti suhteensa omaan tutkittavaan aiheeseensa. Oma asema on tärkeä tiedostaa, koska kentällä tutkija on itse osa tapahtumia. Se millaista aineistoa saa, riippuu siitä, kuka itse on, miten on ja miten toimii tilanteessa²². Etukäteistieto ja ennakkokäsitykset ohjaavat tarkkailukykyä ja päättelyä. Tähän liittyen, on mystifioivaa todeta teemojen nousevan aineistosta tai muuta vastaavaa, kun todellisuudessa tutkija löytää aineistostaan teemoja oman ymmärryksensä avulla²³. Yleisesti ottaen, reflektio työn kaikissa vaiheissa on tärkeää (etnografista) tutkimusta tehtäessä.

Moneen otteeseen tätä gradua kirjoittaessani olen miettinyt, onko aihe jollain tapaa liian läheinen itselleni. Pitkään vannotin itselleni, etten olisi niitä kansatieteilijöitä, jotka tekevät tutkimusta omasta harrastuksestaan tai muusta elämänhistoriaansa liittyvästä. Museot ovat minulle tärkeitä harrastuksena, ja aikomukseni on myös suuntautua töihin museoalalle. Tämäkin aihe sai alkukipinänsä kesätöissä museo-oppaana. Motiivi tämän aiheen tutkimiseen on siis selkeästi löydettävissä. Läpinäkyvyyden osalta on myös olennaista mainita, että Museoalan ammattiliitto MAL on tukenut tätä gradua 500 euron apurahalla. Olen itsetietoisesti huvittuneesti maalailnut, tuleeko tutkimukseni loppukaneetti olemaan jotakuinkin, että museoilla on paljon merkitystä ihmisille. Oma suhteeni aiheeseen varmasti vaikuttaa niin valitsemiini lähteisiin, aineistonostoihin ja tulkintoihin. Jokainen tutkimus haluaa olla tärkeä ja sanoa painavasti jonkin oman mielipiteen. Humanistinen tiede yleisesti on tulkitsevaa ja tulkintaprosessi on yksilöllinen. Pysin kuitenkin parhaani mukaan ja vakavasti otettavasti pohjaamaan tulkintani aineistoon ja sen sisältämään tietoon.

²¹ Räsänen 21, 1997

²² Ehn 2018, 73–74

²³ Tuomi & Sarajärvi 2018, 113

2 Aineistot

2.1 Haastattelut

Haastattelu on mahdollisesti yleisin tapa kerätä laadullista aineistoa. Sen perusidea on kysyä suoraan ihmiseltä mitä tietoa tai mielipiteitä hänellä ja tavoitteena näin saada selvitettyä haluamansa asia. Haastattelun luonteeseen kuuluu, että se on molemminpuolista vuorovaikutusta, vaikka haastattelijalla toimitaan monella tapaa aktiivisempaan osapuoleksi. Haastattelijalla on tyypillisesti haastattelun alulle panija ja ohjaaja. Etnologien ja etnografiseen tutkimukseen kuuluva haastattelu usein pyrkii luonnolliseen keskusteluun ja saattaa olla käytännössä strukturoimatonta. Kuitenkin tutkijalla on mielessään aiheet, joista he haluavat tietoa ja näin ollen aktiivisesti ohjaavat keskustelua. Strukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat muodollisempia ja haastattelu saattaa olla enemmänkin kyselymuotoinen vastausvaihtoehtoinen. Lisäksi on puolistrukturoitu haastattelu, joka sijoittuu näiden välimaastoon. Siinä kysymykset ovat enimmäkseen kaikille samat, mutta tilanteen mukaan haastattelijalla voi esittää täydentäviä kysymyksiä ja haastateltavia voidaan rohkaista kertomaan laajemmin kysymysten aihepiiristä.²⁴ Tutkimuskohteen edustajat ovat niin sanottu harkinnanvarainen otanta tai näyte, kuten laadullisessa tutkimuksessa otannan sijaan usein puhutaan²⁵. Haastattelut on kohdistettu henkilöihin, jotka olettavasti liittyvät omalla tavallaan vahvasti tutkimusaiheeseen. Haastateltavia on löytynyt prosessin aikana lisää muun muassa jo haastateltujen henkilöiden kautta.

Koska tutkimuskenttäni on vahvasti museoiden maailmassa, lähdin hankkimaan aineistoani haastattelemaan museoammattilaisia. Teemahaastattelussa aihe-alueet on ennalta päätetty, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys puuttuvat. Samoin haastattelussa käytävien teemojen järjestys ja laajuus saattavat vaihdella haastattelusta toiseen²⁶. Haastattelutapani oli lähellä puolistrukturoitua ja osittain teemahaastattelun omainen. Olin laatinut ennen ensimmäistä haastattelua melko pitkän ja rönsyilevän haastattelurungon, josta valikoin kysymyksiä haastattelun edetessä. Halusin haastattelun etenevän luontevasti ja mielessäni toivoin informanttini kertoilevan melko laajasti kysymyksien aihepiiristä ja vastaukset olivatkin varsin runsaita. Vaikka tällainen haastattelutapa tuottaa paljon materiaalia, mikä aiheuttaa verrattain vaivaa litterointivaiheessa, oli se mielestäni hyvä tapa lähteä liikkeelle.

²⁴ Eskola & Suoranta 2003, 85–86; Davies 2008, 105–106

²⁵ Eskola & Suoranta 2002, 18

²⁶ Eskola & Suoranta 2003, 86

Ensimmäisen haastattelun materiaali ja kokemukset auttoivat ohjaamaan seuraavan materiaalin hankkimista ja selventämään myös omia tavoitteitani työn suhteen. Haastattelun teema muodostaa kehikon, jonka ansiosta eri haastatteluja voi jäsentää ja vertailla, vaikka niissä olisi muotonsa puolesta eroa. Osalle haastateltavista annoin listan kysymyksistä etukäteen nähtäväksi, mutta itse haastattelussa kysymysten järjestys ja muoto saattoivat vaihdella. Lisäksi osa saattoi jäädä tarpeettomina pois ja toisaalta saatoin tarvittaessa kysyä uusia mieleen tulevia kysymyksiä.

Haastatteluilla kartoitin museoammattilaisten ja kävijöiden näkökulmaa siihen, millä tavoin koronarajoitukset ovat museoiden toimintaan ja museoissa käymiseen vaikuttaneet. Ensimmäinen haastatteluryppäs koostui asiantuntijatehtävissä toimivista museotyöntekijöistä. Haastateltavina olivat tiiminvetäjä Mika Väyrynen Turun Museokeskuksesta²⁷, yleisötyöstä vastaava museolehtori Janna Jokela Aboa Vetus & Ars Novasta, yleisötyöstä vastaava museolehtori Elli Liippo Turun taidemuseosta, sekä museonjohtaja Sami Louekari Suomen maatalousmuseo Sarasta. Löysin nämä haastateltavat kyselemällä aluksi valitsemistani Turun seudun museoista ja museo-organisaatioista sähköpostin kautta halukkuutta haastatteluun, minkä jälkeen minut ohjattiin kontaktiin kyseisten informanttien kanssa.

Museoiden asiantuntijatyöntekijöiden lisäksi laajensin aineistoani haastattelemalla muutamaa asiakkaiden kanssa läheisemmin työskentelevää museotyöntekijää, jotka ovat myös edellä mainittuihin asiantuntijoihin verrattuna myös erilaisissa työsuhteissa. He edustivat mielestäni hieman erilaista mutta tärkeää näkökulmaa koronan aiheuttamiin muutoksiin museotyössä. Nämä haastateltavat löysin omien verkostojeni kautta ja heidän työpaikkansa ovat osittain eri museoita kuin asiantuntijainformanttien edustamat organisaatiot. Haastateltavien nimet ja työpaikkatiedot olen häivyttänyt, johtuen heidän erilaisesta roolistaan ja työsuhteestaan museo-organisaatiossa ja myös siksi, että kaikki eivät halunneet tietojaan julki. Heihin viittaaan tekstissä koodeilla M1–3.

Täydentääkseni näkökulmaa tutkimusaiheeseen haastattelin myös museokävijöitä. Valitsin kanavaksi haastattelupyynnölle Facebookin Taidetapahtumia Turussa -ryhmän, johon olen itse kuulunut jo kauan ja tiesin sen tavoittavan kulttuurista kiinnostuneita turkulaisia. Rajaus Turkuun ei ollut tuossa vaiheessa kiveen hakattu tämän, kuin ei myöskään museoiden osalta, mutta koin paremmaksi rajata potentiaalisten vastaajien piiriä jotenkin. Pyynnön perusteella

²⁷ Turun Museokeskus kokoaa yhteen Turun kaupungin omistamat museot. Museoita on yhteensä kuusi sekä yksi galleria.

haastateltavaksi ilmoittautui kolme henkilöä ja yksi heistä myöhemmin levitti pyyntöä omalle tuttavapiirilleen, josta sain vielä yhden haastateltavan. Haastateltavat olivat kaikki naisia ja iältään n. 40–60-vuotiaita, suurin osa korkeasti koulutettuja. He siis vastaavat melko hyvin keskimääräistä museokävijää²⁸. Näihin kävijöiden viittaaan tekstissä koodeilla K1–4.

Haastatteluita kertyi yhteensä kymmenen kappaletta, joista yhdessä on mukana kaksi työntekijää samasta museosta, eli haastateltavia on yhteensä yksitoista. Tämä määrä informantteja antaa mielestäni monipuolisesti kokemuksia ja näkökulmaa aiheen tutkimiseen, varsinkin, kun haastateltavat edustavat eri roolia aiheeseen nähden. Haastattelujen kestot vaihtelivat 20 minuutista noin tuntiin.

2.2 Museoalan ammattiliiton kysely

Haastattelujen ohella toinen olennainen aineisto on vastaukset Museoalan ammattiliiton tekemästä korona-aiheisesta kyselystä museoalan työntekijöille. Kysely on toteutettu loppukevästä 2021 eli hieman myöhemmin kuin omat haastatteluni, mutta käsittelee vahvasti samaa aihepiiriä ja kattaa mielestäni hyvin tarkastelemaani ajanjaksoa, eli käytännössä koronan ensimmäistä vuotta. Kyselyä jaettiin Museoliiton ylläpitämällä Museoposti-sähköpostilistalla, sekä liiton omille jäsenille. Museoposti-lista tavoittaa noin 3500 henkilöä, mutta listalla on museoammattilaisten lisäksi muita museoalasta kiinnostuneita²⁹. Vastaajia kyselyssä on 120 ja he edustavat museo-organisaatioita halki Suomen, joten kyseessä on kohtuullisen laaja katsaus, vaikka vastaajien määrä potentiaalisesti tavoitettuihin on pienehkö. Tämän kyselyaineiston käyttäminen ei ollut etukäteen suunniteltu asia, vaan päätin hyödyntää kyselyä kuullessani siitä jo hyvän aikaa sen jälkeen, kun olin tehnyt haastatteluni. Kysely laajentaa tutkimusmateriaaliani ja toimii mielestäni hyvänä parina haastattelumateriaalille ja sen näkökulmalle.

Se, etten ole itse tehnyt kyselyä voidaan nähdä niin hyvänä kuin huonona puolena. Valmista materiaalia käytettäessä ei pysty itse vaikuttamaan siihen mitä on kysytty, mutta toisaalta näin ollen kaikki aineisto ei henkilöidy lähtökohdiltaan minuun. Kyselyvastaukset voivat lähtökohtaisesti tarjota monipuolisempaa näkökulmaa, sillä kysymykset ovat jonkun toisen kehittämiä. Koska tekemiäni haastatteluja oli tarkasti rajattu määrä, koen, että

²⁸ Taivassalo & Levä 2012, 4

²⁹ Suomen Museoliitto n.d.

kyselyaineiston myötä aineiston saturaatio myös lisääntyi merkittävästi, sillä aineisto on vastaajakunnaltaan entistä moniäänisempi.

Aineiston hankintamenetelmänä kysely ja haastattelut puoltavat eri asioita ja lähinnä valitaan tutkimuksen aiheen kannalta sopivampi³⁰. Kysely antaa laajemman aineiston, mutta haastattelun avulla voidaan saada syvällisempää tietoa. Yhdistämällä molemmat aineistotyypit, on siis ainakin teoriassa mahdollista saada kaksin verroin parempaa ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Aineiston kylläntymisestä eli saturaatiosta puhutaan, kun uudet tapaukset eivät enää tuota tutkimusongelman kannalta uutta tietoa ja tällöin aineistoa voi ajatella olevan tarpeeksi³¹. Rungas vastaajamäärä MALin kyselyssä yhdistettynä omiin haastatteluihini tuottaa ilmiöstä uskoakseni tarpeeksi moniäänisen kuvan. Saturaation ajatuksen mukaan tietty määrä aineistoa tuo esiin sen teoreettisen peruskuvion, jonka tutkimuskohteesta voi saada ja aineiston lausumat sekä puhettavat alkavat toistua³². Tämän uskon aineistojeni avulla saavuttavani.

³⁰ Leimu 2005, 77

³¹ Eskola & Suoranta 2003, 62

³² Eskola & Suoranta 2003, 63

3 Menetelmät

3.1 Etnografinen tutkimus yleisesti

Hämeenaho ja Koskien-Koivisto tiivistävät, että etnografialla viitataan yleensä tutkimusotteeseen, jossa käsitteellistetään ja teoretisoidaan arkitodellisuuden ilmiötä havainnointiin perustuvan kenttätyön kautta.³³ Marttilan mukaan etnografian ymmärretään nykyisin tarkoittavan tietyn (osa-)kulttuurin tiheää kuvaamista ja kulttuurin näkyvien ja näkymättömien merkitysjärjestelmien analyysia.³⁴

Kananen kirjoittaa, että tutkijalla on ilmiö, jolle haetaan ymmärrystä ja ei voi tarkalleen tietää, mitä tietoa ja kuinka paljon sitä tarvitaan. Syvällisen kuvan saadakseen tutkija menee usein mukaan tutkittavien elämään ja tutkii ilmiötä ”aidossa kontekstissaan”. Etnografian kaksi peruskysymystä voidaan muotoilla: ”mitä ihmiset tekevät?” ja ”miksi he tekevät?”.

Etnografinen tutkimus voidaan ymmärtää kertomukseksi tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimuksen tuotoksena on ”tiheä kuvaus kohteesta” ja näin ollen etnografia on sekä tutkimusprosessi että tuotos.³⁵

Ilmiön ymmärtäminen vaatii eri tekijöiden ja niiden välisten suhteiden selvittämistä. Syiden ja seurausten tutkiminen on etnografisessa tutkimuksessa olennaista. Eri toimijoita ja heidän käyttäytymistään voi ymmärtää tätä kautta. Erilaisia näkökulmia ja lähestymistapoja on paljon. Etnografia pyrkii kuitenkin selittämään kokonaisuuksia, ei yksittäisiä tekijöitä.

Jokaisella meistä on oma viitekehyksensä ja oma näkemyksemme reaali maailmasta.

Etnografisen tutkijan pitäisi ymmärtää tutkittaviensa omia lähtökohtia ja ilmiötä niistä käsin. Voidaan erottaa tutkittavan maailma (Emic) ja tutkijan maailma (Etic). Tutkijan tehtävä on löytää tutkittavan todellisuus, ymmärtää ja kuvata sitä.³⁶

Jouhki ja Steel esittävät, että etnologeja on syytetty etnografisen metodin mystifioimisesta. Metodia saatetaan kuvata epämääräisesti esimerkiksi etnologisena katseena ja metodia kuvataan usein yleisellä tasolla. Aineiston kattavuus saattaa myös olla jonkun mielestä liian pieni, mutta sitä korvataan tutkittavan kulttuurisen ilmiön kompleksisuuden ymmärtämisellä.

³³ Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2018, 7 > Lappalainen 2007; O'Reilly 2011

³⁴ Marttila 2018, 363 > Lappalainen 2007

³⁵ Kananen 2014, 49–51

³⁶ Kananen 2014, 56–63

Aineiston analyysi ja tulkinta ovat kuitenkin tutkimusprosessin tietyllä tapaa pimeä vaihe, sillä sitä on vaikea kuvailla ja siksi arvioida tarkasti.³⁷

En varsinaisesti päässyt tämän tutkimuksen kanssa käyttämään havainnointia, sillä koronatilanteen ollessa enemmän tai vähemmän valloillaan fyysisiä kontakteja on täytynyt vältellä ja museot ovat suuren osan ajasta olleet joko kokonaan kiinni tai auki vain ennakkovarauksella pienelle ihmismäärälle kerrallaan. Näin ollen ei tullut kyseeseen mennä itse museoihin havainnoimaan tutkimuksen puitteissa ja haastattelut tehtiin kaikki etänä videoyhteydellä. Kesällä 2020 koronatilanteen ollessa selkeästi lievempi ja rajoitusten höllennettyä olin töissä museo-oppaana Louhisaaren kartanolinnassa Maskussa. Vaikka en tuolloin ollut päättänyt tekeväni gradua tästä aiheesta, sanoisin voivani käyttää tuolloin kertynyttä kokemusta museokohteen arjesta hyväkseni analysoidessani muutosta museoissa käymisen suhteen.

3.2 Kulttuurianalyysi

Kulttuurianalyysi on näkökulma arjen ilmiöiden tutkimiseen ja sitä ovat etnologian piirissä tehneet tunnetuksi ruotsalaiset etnologit Billy Ehn ja Orvar Löfgren, jotka inspiroituvat antropologien Clifford ja Hildred Geertzin tutkimuksista.³⁸ Nykyinen maailma on monella tapaa sirpaleinen eikä esimerkiksi selkeää kansankulttuuria voi enää erottaa siinä mielessä missä se on aiemmin määritetty. Matti Räsänen mukaan modernin kansatieteen työkaluksi tuli kulttuurianalyysi, joka on monikäyttöinen menetelmä. Kulttuurianalyysillä pyritään ymmärtämään kulttuurin moninaisia pohjavireitä, kerrostumia ja erilaisten ulottuvuuksien välisiä suhteita. Asioita on mahdollista tulkita monin eri tavoin, riippuen siitä mikä perspektiivi otetaan. Ihmistä pyritään ymmärtämään syvemmin kulttuuristaan riippuvana, sitä käyttävänä sekä luovana olentona. Kulttuurianalyysin käyttäminen vaatii kykyä nähdä asiat ”toisin” ja näin tunnetuksi luulemiimme asioihin voi saada uutta syvempää tietoa.³⁹

Kulttuurianalyysi on sittemmin muodostunut olennaiseksi osaksi etnologista tutkimusta. Ehnin ja Löfgrenin mukaan siinä missä antropologit yrittävät päästä sisään vieraaseen kulttuuriin, on meidän etnologien välillä päästävä ulos tutusta kulttuurista⁴⁰. Kulttuurianalyysi pyrkii antamaan työkaluja juuri tämän tapaiseen katsomiseen.

³⁷ Jouhki & Steel 2016, 13–25

³⁸ Ehn & Löfgren 1997

³⁹ Räsänen 1997, 27–29

⁴⁰ Ehn & Löfgren 1997, 12

Lehtosen mukaan kulttuurianalyysi on enemmän kuin metodi. Se on subjektiivinen ja intuitiiviseen oivaltamiseen perustuva lähestymistapa. Siinä pyritään vaikuttamaan lukijaan sisällön koskettavuuden ja tekstin luettavuuden kautta sekä auttaa tätä ymmärtämään elämää.⁴¹

Jouhki ja Steel kirjoittavat, että kulttuurianalyysissä analyysi- ja tulkintaprosessit esitetään luovina prosesseina ja tutkijan kykyä kirjoittaa ”elävää” tekstiä korostetaan kummassakin. Aineisto hajotetaan toisinaan hyvin konkreettisestikin, mutta useimmiten hahmottamalla siitä pienempiä osasia ja yhdistämällä niitä hallituiksi käsitteellisiksi kategorioiksi. Voi sanoa, että etnologi luo järjestystä sinne missä sitä joko ei ole, tai ei ole havaittavissa. Nykyetnologiassa on tärkeää ottaa mukaan tutkijan oma toiminta analyysiprosessiin. Refleksiivisyyden vaatimus varmistaa, että tutkimuksessa kuuluu sekä tutkijan että tutkittavien ääni.⁴²

Ihmiset kuvailevat todellisuutta tavoilla, jotka ovat ”keksintöjä”, jotka ovat sopimuksenvaraisia, mutta tämä sopimuksenvaraisuus saatetaan unohtaa. Etnologit analysoivat vakiintuneita tapoja käsittää, kokea ja kuvata todellisuutta. Tämä vaatii purkamista ja auki selittämistä. Etnologinen analyysi ja teksti ei sinänsä siis kuvaa todellisuutta, mutta se voi olla faktatietoa diskursseista, narratiiveista ja näkemyksistä. Tutkimusprosessissa on paljon haavoittuvaisia osa-alueita, joita uhkaavat väärinymmärrykset, puutteelliset siirtymät havaitusta tieteelliseksi tekstiksi, sekä tiedostetut ja tiedostamattomat motivaatiot. Refleksiivinen ote voi kuitenkin kompensoida tätä epätäydellisyyttä ja ”tieteellistä heikkoutta”.⁴³

Käytän kulttuurianalyysiä haastatteluaineistoni analysoimiseen valitsemalla muutaman aiheeseen sopivan teemäkäsitteen Ehnin ja Löfgrenin listan mukaan ja tulkitsen näiden kautta aineistoani. Lisäksi pyrin purkamaan ja analysoimaan mitä museoiden työ ja niissä käyminen oikeastaan on. Kulttuurianalyttisen katseen avulla pyrin näkemään itsearvojen ja itsestäänselvyyksien taakse tämän suhteen, eli tekemään luonnollisesta kulttuurin ilmiöstä jotain, joka vaatii selitystä.

⁴¹ Lehtonen 2005, 15

⁴² Jouhki & Steel 2016, 13–25

⁴³ Jouhki & Steel 2016, 33–36

3.3 Tutkimuksen keskeiset käsitteet

3.3.1 Kulttuuri

Kulttuurin käsite on laaja ja monimerkityksellinen. Sitä käytetään yhtäältä kuvaamaan kaikkea mikä siirtyy ihmisyyhteisöissä oppimalla eteenpäin, eikä siis periydy biologisesti. Se sisältää ihmisyyhteisöjen tiedot, taidot, tavat, normit ja arvot. Lisäksi siihen kuuluvat muun muassa kieli, valtarakenteet, taide, sekä erilaiset katsomukset ja uskonnot.⁴⁴ Kulttuurilla tarkoitetaan tapoja, joilla ihmiset elävät elämäänsä, ovat vuorovaikutuksessa ja etsivät merkitystä elämälleen⁴⁵. Arkipuheessa sanoja ja termejä käytetään sen enemmän sisältöä määrittelemättä. Tutkimuksessa tavanomaiset käsitteet tarvitsevat usein määrittelyä, koska niiden sisältö voi poiketa arkikielestä. Tällöin näiden arkisten ja tieteellisten termien välistä eroa kutsutaan emic- ja etic -jaotteluksi.⁴⁶ Kulttuuri on juurikin tällainen termi.

Tässä tutkimuksessa puhutaan kulttuurista kahdella merkityksellä. Yhtäältä puhuttaessa museoista kulttuuriharrastuksena, jossa kulttuuri liittyy taiteen, viihteen, korkeakulttuurin ja uuden oppimisen ympäristöihin ja toimintaan. Kulttuuri tieteellisenä käsitteenä määrittäyty edellisessä kappaleessa mainitulla tavalla. Kun arkisesti puhumme kulttuurista, on silloin yleensä kyse emic-käsitteestä. Tutkimukseni tarkoitus taas on selvittää koronapandemian vaikutuksia arkielämämme kulttuuriin ja museoiden työkuulttuuriin, johon ajattelen kuuluvan esimerkiksi eri organisaatioiden tai eri toimenkuvien toimintatavat ja asenteet.

3.3.2 Museo

Museosta on sanottu, että se vastaa kysymykseen ”mitä ihmisenä oleminen merkitsee”.⁴⁷ Museo toiminnan tavoitteena on tehdä tutkimusta, edistää tiedon saatavuutta, harjoittaa näyttelytoimintaa sekä houkutella yleisöä, sekä ensisijaisesti turvata kokoelmiensa säilyminen tulevaisuuteen.⁴⁸

Käsitettä museo on eri aikoina käytetty eri tavoin. Museot ovat aiemmin määrittäneet esineiden tallentamislaitoksina. Autenttisen esineen ajateltiin toimivan suorana linkkinä historialliseen todellisuuteen. Nykyinen käsitys on, että esine itsessään ei ”puhu” mitään, vaan

⁴⁴ Perälä & Weintraub n.d.; Metcalf 2018, 10

⁴⁵ Kouri 2015, 15

⁴⁶ Kouri 2015, 16

⁴⁷ Rönkkö 2007a, 246

⁴⁸ af Hällström 2011, 8

se saa merkityksensä vasta, kun se sidotaan kontekstiin. Museon tarinan alku voidaan sijoittaa viimeistään kivikauden myöhäisvaiheille kivi- ja piikirveitä sisältäviin varastokätköihin. Itse sana *museo* tulee kreikan sanasta *mouseion*, joka tarkoitti muusille, tieteiden ja taiteiden jumalattarille pyhitettyä paikkaa tai temppeliä. Museon lähtökohta on yhteisöllinen. Sitä voi pitää itseymmärryksemme perustana. Museo on kokoelma tarinoita yhteisten arvojen ja identiteettien rakentumisesta. Museoihin halutaan tallentaa katoamassa olevaa kulttuuria, kun halutaan muistaa asioita niin hyvässä kuin pahassa – varoittavana esimerkkinä.⁴⁹

Museoiden ensimmäiseksi perustehtäväksi katsotaan yleensä kerääminen ja säilyttäminen. Toinen olennainen funktio on välitystehtävä. Museot asettavat kokoelmiansa yleisön nähtäväksi ja esittelevät niihin liittyvää tietoa. Näyttelytoiminta voi olla jopa suuremmassa merkityksessä kuin kokoelmatyö. Näin on usein taidemuseoilla, vaikka niidenkin kokoelmatyön tärkeyttä on syytä korostaa. Näyttelytoiminnan korostumisen kannalta taidemuseot vertautuvat esittävän taiteen laitoksiin. Kaikilla museoilla on kuitenkin rooli yleisölle avoimina kulttuurilaitoksina. Tähän funktioon sisältyy se, että museon sisällä aktivoituvat monelta osin eri ammattiryhmät kuin kokoelmatoiminnan yhteydessä. Suhde ulospäin on myös korostunut, sillä museo on tässä kontekstissa olemassa nimenomaan yleisölleen ja sen tavoite on tuoda sisältöään maallikkoyleisölle opiksi ja nautinnoksi.⁵⁰

Museo käsitetään vahvasti fyysisenä paikkana, mutta muutosta digitaaliseen suuntaan on jatkuvasti tapahtumassa. Walker ja Gwilt esittävät Gardneria [2015] referoiden, että kun maailmamme siirtyy jatkuvasti enemmän virtuaalisiin ympäristöihin, tulisi miettiä digitaalisia teknologioita museoiden kokoelmatyössä, sillä objektien fyysisillä paikoilla ei ole enää niin paljon väliä.⁵¹ Museot ovatkin ottaneet käyttöön erilaisia digitaalisia palveluita, joilla ainakin osittain niiden toiminta on tavoitettavissa paikasta riippumatta. Digimuseo kerää suomalaisten museoiden digitaalisia näyttelyitä vapaasti katsottavaksi ja tarjoaa myös maksullisia opastettuja kierroksia⁵².

Koronatilanne on haastanut museoita monella tavalla ja päällimmäisenä ovat rajoituksista aiheutuneet välittömät vaikutukset. Museoissa käyminen oli ennen koronaa kasvanut etenkin, muttei pelkästään, vuonna 2015 käyttöön otetun Museokortin myötä, ja museokävijöitä oli

⁴⁹ Rönkkö 2007b, 70–73.

⁵⁰ Kaitavuori 2007, 279–281

⁵¹ Walker & Gwilt 2019, 151

⁵² Digimuseo.fi

vuonna 2017 yli 7 miljoonaa⁵³. Museoviraston keräämien tietojen mukaan museoissa käyminen väheni puolella vuonna 2020 edelliseen vuoteen verrattuna. Keväällä museot olivat koko maassa suljettuna noin 2,5 kuukautta. Loppuvuodesta paikoittain museoita suljettiin uudestaan koronatilanteen pahetessa. Käyntimääriä vähensivät myös ulkomaisten turistien vähyys, kokoontumisrajoitukset ja ihmisten varovaisuus. Vaikka suurimmassa osassa kohteita käyntimäärät vähenivät, myös kasvua ja kävijäennätyksiä tehtiin.⁵⁴

3.3.3 Arki

Etnologiassa arki käytännössä kaiken tutkimuksen ydin. Valtaosa ihmisen elämästä on arkielämää, sen piirteitä ovat tavanomaisuus, rutiinit ja aikataulut, mutta se käsittää niin työn, vapaa-ajan kuin levon. Arjen taustalta löytyy lähemmin tarkasteltuna monitahoinen rypäs sosiaalisia suhteita, rakenteita, uskomuksia, tapoja, sekä ajan ja tilan käyttöä. Arki ei ole yhtenäistä edes saman kulttuurin jäsenille, vaan siihen vaikuttavat muun muassa sosiaalinen asema, sukupuoli, ikä, ympäristö sekä monet muut reunaehdot.⁵⁵

Jatkuvuus ja ennustettavuus kuuluvat kiinteästi arkeen ja tuovat siihen turvallisuutta, joka toisaalta on helposti rikkoutuvaa poikkeamien myötä. Odottamattomat tapahtumat, kuten yhteiskunnallinen kriisi, tuovat arkeen murroksen. Pitkittyessään tällainen kriisi asettaa arjen uusiin puitteisiin ja näin ollen poikkeuksellisesta tilanteesta saattaa ajan myötä tulla uusi normaalitila.⁵⁶ Taudit yleisesti horjuttavat normaalia arkea. Ne vaativat kompromissitoimenpiteitä ja poikkeavaa toimintaa, kuten eristäytymistä, ja lisäävät arkeen esimerkiksi lääkehoitoja ja muuta kuntoutusta.⁵⁷

Koska käytännössä koko 1900-luku ja tähänastinen 2000-luku ovat olleet jatkuvaa kehityksen ja muutosten aikaa, on ihmisten arjessa tapahtunut merkittäviä muutoksia. Teollistumisen ja kaupungistumisen myötä ihmisten vapaa-aika lisääntyi ja työn, kodin ja vapaa-ajan ympäristöt eriytyivät selkeämmin. Työpaikat eivät enää sijaitse työnantajan kotona tai sen välittömässä läheisyydessä kuten esim. ruukki- ja tehdasyhteisöissä. Työn ja vapaa-ajan piirit samaten ovat selkeämmin erotettavissa. Kodin ulkopuolisesta viihteestä, esim. maksullisesta populaarikulttuurista tuli kaupungeissa tyypillistä. Myös uudenlaisia ryhmiä, osa- ja

⁵³ Vilkuna 2018

⁵⁴ Museovirasto 2021

⁵⁵ Enges, Mahlamäki & Virtanen 2015, 61

⁵⁶ Enges, Mahlamäki & Virtanen 2015, 63

⁵⁷ Kohonen 2020

alakulttuureja syntyi erilaisten sosiaalisten suhteiden, iän, sukupuolen, etnisyyden tai vain oman valinnan mukaan. Toisaalta on puhuttu myös yhtenäistävistä massakulttuurista.⁵⁸

Nykyään, 2000-luvulla, edellä kuvailtu kehitys näkyy ja jatkuu osin edelleen. Kuitenkin on tapahtunut myös päivänvastaista kehitystä elämän tietyillä osa-alueilla. Erityisesti maksullisia viihdepalveluja kulutetaan myös kotoa käsin. Kärjessä ovat lukuisat elokuvien, sarjojen, musiikin ja kirjojen suoratoistopalvelut. Samanlaista yhtenäiskulttuuria, jota vielä lineaarisen television kulta-aikana oli, viihdettä oli vähemmän ja se yhdisti näin suurempaa osaa ihmisistä, ei enää nykyään samoissa mitoissa ole nähtävissä, vaikka tietyistä populaarikulttuurin tuotteista saattavatkin monet löytää yhteistä tarttumapintaa kahvipöytäkeskusteluissa.

Koronan myötä elinpiiri on useimmilla pienentynyt ja arki on kääntynyt sisäänpäin kodin piiriin. Kaupunkiympäristön tarjoamat vapaa-ajan viettotavat kulttuuripalveluineen, viihdepalveluineen ja esimerkiksi ravintolakäynteineen ovat vaihtuneet etäkaljoihin, suoratoistopalveluihin ja etätapahtumiin. Ravintoloissa käymisen tilalle on toki jo aiemmin koko ajan kasvavassa määrin tullut ruoan *wolttaaminen*, eli ravintolasta kotiin tilaaminen. Minua kiinnostaa tämän tutkimuksen avulla selvittää mitä kulttuuriharrastusten tilalle on tullut, jos on tullut. Jos museot ja muut kulttuuripalvelut ovat paikkoja, jotka ovat tarjonneet ihmisille elämyksiä, niin mikä tulee näille korvikkeeksi aikana, jolloin arki yhtäkkiä pyöri huomattavasti enemmän neljän seinän sisällä?

3.3.4 Työ

Työn ja työväestön tutkiminen on kuulunut kansatieteeseen olennaisesti jo vuosikymmeniä. Turun kansatieteen professori Ilmar Talve halusi uudistaa oppiaineen keskeisiä käsitteitä kansa ja kansankulttuuri. Uudet tutkimusaiheet, kuten kaupunki, teollisuustyöväki ja ammattiryhmät laajensivat aiempaa talonpoikaista fokusta. Näin ollen tutkimuskohde laajeni uusiin kansan kerroksiin ja ajallisesti menneisyyden lisäksi myös nykyaikaan. Talven perusteena uudistukselle oli muun muassa se, että tällainen kokonaisvaltaisempi näkemys oli tuttua jo keskieuropalaiselle kansatieteelle.⁵⁹ Tämä tutkimustraditio on laajentunut yhteisö- ja ilmiöpohjaiseksi tutkimukseksi, jossa pyritään kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen.

⁵⁸ Räsänen 1996, 190–191

⁵⁹ Ruotsala 2021

4 Museotyöntekijöiden kokemukset MALin kyselyssä

Tässä luvussa käyn läpi Museolan ammattiliitto MALin toteuttaman kyselyn vastauksia ja kartoitan korona-ajan vaikutuksia yleisesti museoiden työntekijöihin ja työhön. Analysoin niistä nousevia merkityksiä ja kokemuksia kulttuurianalyttisen näkökulman kautta. Jäsenmän aineistosta kumpuavia aiheita neljän teeman kautta ja käytän samoja analysoidessani museoiden yleisötyön muutoksia. Teemojen alla kartoitan erilaisia niihin liittyviä kokemuksia ja ilmiöitä, joita esiin nousee. Aloitan esittelemällä kyselyaineiston.

Museoalan ammattiliitto MAL toteutti sekä vuonna 2020 että 2021 jäsenilleen kyselyn koronan vaikutuksista heidän työhönsä. Sain tutkimusta varten käyttöni näiden kyselyiden vastaukset, mutta niitä ei valitettavasti ole mahdollista laittaa työn liitteeksi eikä arkistoida. Tarkastelen ja analysoin tässä vain vuoden 2021 kyselyn vastauksia, koska tarkoitukseni ei ole vertailla tilanteen muuttumista vuositasolla, vaan tehdä johtopäätöksiä koko kuluneesta pandemia-ajasta ja muutoksesta sitä edeltävään aikaan. Vuoden 2021 vastauksista uskon saavani riittävässä määrin kuvaa tilanteen yleisestä kehitymisestä koronan aikana.

Kyselyyn vastasi yhteensä 120 henkilöä, joista lähes kaikki olivat palkkatyössä. Työpaikkaa ei ollut pakko spesifioida, mutta suurin osa vastaajista joko mainitsi paikan nimeltä tai kuvaili minkä tyyppinen ja kokoinen organisaatio. Vastaajissa on myös haastattelemini museo-organisaatioiden edustajia, mutta ei ole tiedettävissä ovatko nimenomaan haastattelemani henkilöt vastanneet kyselyyn. Ei ole kuitenkaan haitaksi, vaikka näin olisi. Maantieteellisesti vastaajien kautta on edustettuna laaja kattaus museoita. Edustettuna ovat niin suuremmat kaupungit Helsinki, Turku, Tampere, Vantaa, Espoo ja Oulu, kuin erikokoisia pienempiä kaupunkeja ympäri Suomen. Museo-organisaation koon mukaan ilmoitettuja työpaikkoja on nimettyä niin suurista organisaatioista, kuten Turun Museokeskus, Tampereen museot, Suomen kansallismuseo, Helsingin yliopisto, Helsingin kaupunki ja Kansallisgalleria kuin keskisuurista esimerkiksi alueellisista vastuumuseoista aina pienempiin paikallisiin museoihin sekä yhden työntekijän yhdistyksiin. En mainitse pienimpiä museoita tai paikkakuntia varmistaakseni, etteivät vastauksista nousseet kokemukset henkilöidy tietyille paikkakunnille tai organisaatioihin. Viitatessani kyselyvastauksiin käytän vastausaineistossa olevia numeroita, jotka sähköinen kyselylomake on vastaajille antanut.

4.1 Arjen järjestys

Tässä luvussa tarkastellaan vastaajien kokemuksia koronasta *kaaoksen ja järjestyksen* käsiteparin kautta. Arjessa pidetään yllä järjestystä erilaisilla toimilla ja tehdään rajanvetoa epäjärjestykseen⁶⁰. Jos koronaan edeltänyttä tilannetta ajatellaan ”normaalina”, niin korona-ajan arki on poikkeus tästä ja sitä voidaan tarkastella vertaillen.

Billy Ehn (2010) kirjoittaa siitä, kuinka rutiineilla on monia ulottuvuuksia ja ne voivat olla kuin tukeva korsetti, joka tuo turvallisuutta. Rutiinit tuovat useimmille ihmisille järjestystä, ennakoitavuutta ja hallintaa. Ne toimivat manuaaleina ja karttoina koti- ja työelämän suhteen. Ehnin mukaan poikkeustilanteissa, kuten sodissa tai muissa kriiseissä, ihmiset yrittävät rekonstruoida aiempaa normaalia elämäänsä mahdollisimman paljon. He saattavat myös huomata kuinka suuri merkitys sinänsä triviaaleilla tavoilla ja totumuksilla heille onkaan.⁶¹

Kuten myöhemmin kyselyyn vastaajien kokemuksia nostaa todennan, on koronan tuoma poikkeustilanne häirinnyt arjen järjestystä monella tavalla. Työtehtävät ovat voineet muuttua, työ on monella siirtynyt kotoa käsin etänä tehtäväksi, sosiaaliset kontaktit ovat vähentyneet ja työntekijä on saattanut jopa joutua lomautetuksi. Tällaiset suuret muutokset vaikuttavat hyvinvointiin. Korona itsessään voi tuoda ahdistusta. Työn jatkuvuus ja tulevaisuus voi olla suuren epävarmuuden alla. Työnteon siirtyminen kotiin rikkoo totuttuja arjen rajanvetoja työn ja vapaa-ajan välillä. Vapaamuotoisen kanssakäymisen väheneminen tuo monelle yksinäisyyttä, ja uusien etätyövälineiden opettelu ja pitkäaikainen käyttö voi turhauttaa.

Korona poikkeustilanteena ”normaalista” tuo näkyväksi yhteiskunnan rakenteita ja käsityksiä. Yksi näistä paljastuneista käsityksistä on se, millaista työtä pidetään normina. Kun media ja hallitus kehottavat ihmisiä tekemään enemmän etätöitä, asetetaan tällainen toimistotyö normiksi, vaikka yli puolet suomalaisista ei voi siirtyä etätöihin.⁶² Eräs vastaaja mainitsee etätöiden olevan mahdollista, koska hän toimii asiantuntijatehtävissä⁶³. Tämä kiinnostavalla tavalla ilmaiseekin rivien välistä, että museoissa on tiettyjä töitä ja työntekijöitä, joille etätö ei ole mahdollinen ainakaan samassa mittakaavassa. Näitä ovat etupäässä asiakaspinnassa työskentelevät oppaat ja muut asiakaspalvelijat. Tässä piilee kytkös myös paremmin palkattuun työhön ja sen etuoikeuksiin. Toinen vastaaja, jonka omat työtehtävät eivät sovellu

⁶⁰ Enges, Mahlamäki & Virtanen 2015, 74

⁶¹ Ehn & Löfgren 2010, luku 2

⁶² Kohonen 2020

⁶³ 576732

etätyöhön, mainitseekin epätasa-arvon lisääntymisen ja työn sujuvuuden vähentymisen etätyön yleistymisen myötä.

Joustavamman työskentelyaikataulun mahdollistuminen etätyön myötä on kyselyn mukaan antanut tilaa esimerkiksi liikunnalle⁶⁴, kotitöille⁶⁵ ja muunlaiselle päivän omaehtoisemmalle rytmittämislle. Yksi ”normaali” järjestys arjessamme on nimenomaan töiden ja vapaa-ajan rytmittyminen tiettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta. Esimerkiksi monenlaiset itsensä työllistäjät, maanviljelijät ja monet muut, eivät noudata samaa yhtäjaksoista työpäivää. Kahdeksan tunnin työpäivä säädettiin Suomessa tuoreeltaan valtion itsenäistyttyä yli sata vuotta sitten⁶⁶ Nykyinen tietotyö on huomattavan erilaista kuin kiinteästi aikaan ja paikkaan sidottu fyysinen tai ihmisten kohtaamiseen perustuva työ. Kuitenkin nähdäkseni kahdeksan tunnin pääasiassa yhtenäinen työpäivä, jossa siirrytään kodista työpaikalle, on arjen järjestyksen kannalta normi. Koronatilanne etätyön lisääntymisen ja sosiaalisen eristäytymisen myötä on kuitenkin koetellut tätä normia, ja työ on lomittunut enemmän muiden arjen toimintojen kanssa.

4.2 Muuttunut työ ja työn eriarvoisuus

Tämän luvun avainkäsitteenä on *työ* ja sen muutokset koronatilanteen myötä. Kyselyn ollessa ammattiliiton toteuttama, on sen näkökulma lähtökohtaisesti painottunut työhön liittyviin aspekteihin. Yleisesti ottaen työelämä on kokenut erilaisia vaikutuksia pandemian johdosta. Koronavirus on tuonut tilanteen, jossa ihmisten elämä ja toimeentulo ovat uhattuina uudenvälisellä tavalla⁶⁷. THL:n raportin⁶⁸ mukaan työttömien työnhakijoiden määrä lisääntyi jopa kahdellasadalla tuhannella koronan ensimmäisenä vuonna 2020, ja oli lievästi koholla koronaa edeltävää tasoon verrattuna myös 2021. Sitran asiantuntijoiden⁶⁹ mukaan korona on vauhdittanut työn irtoamista sekä ajasta, että paikasta.

Työn muutoksista puhuttaessa täytyy kuitenkin huomioida työelämän monipuolisuus. Eri ammattiryhmät ovat erilaisessa tilanteessa, sillä esimerkiksi paikkariippumaton asiantuntijatyö on eri asemassa kuin ihmisten kohtaamiseen perustuva työ. Koronan aikana tietyt kulttuuriset, teknologiset ja sosiaaliset tekijät helpottuneet mutta toiset saattaneet

⁶⁴ 576948

⁶⁵ 577136

⁶⁶ Krekola 2017

⁶⁷ Kohonen 2020

⁶⁸ Honkatukia & Kestilä 2022, 3

⁶⁹ Dufva, Wartiovaara & Vataja 2021

vahvistua. Korona-ajan vahvistama virtuaalisuus esimerkiksi haastaa työorganisaation kulttuuria.⁷⁰

Myös museoalan työarki on koronan myötä kokenut monenlaisia muutoksia. Sekä työtehtäviin, työn määrään, että työn sijoittumiseen etä- ja lähitöiden välillä on tullut muutoksia. Näitä kyselyssä esiin tulleita kokemuksia käyn läpi seuraavaksi.

Suurin osa vastaajista ilmoitti töiden luonteen tai työtehtävien muuttuneen. Eräs kertoo, että työntekijöitä on siirretty muihin tehtäviin kaupunkiorganisaation sisällä⁷¹. Museon ollessa täysin suljettuna rajoitusten vuoksi, on toisen vastaajan mukaan siirretty täysin toisiin tehtäviin⁷². Jotkut on laitettu pitämään lomaa⁷³. Asiakaspalvelijoita on vastausten perusteella lomautettu⁷⁴ ja laitettu eri tehtäviin⁷⁵. Korvaava työ ei ole kaikille löytynyt helposti, vaan eräänkin vastaajan mukaan asiakaspalvelijoille on annettu ”keksittyä” työtä⁷⁶, joka viittaa varmasti siihen, että erilaisia puhteita on täytynyt paremman puutteessa löytää. Eräs vastaaja kertoo, että hänet määrättiin täysin poikkeavaan työhön useaksi viikoksi, jotta ulkomuseokohdetta on saatu pidettyä auki ilman kesätyöntekijöitä⁷⁷. Tämä kuulostaa jo melko radikaalilta muutokselta ja työtehtävien suuri muuttuminen voi olettavasti koetella työntekijää. Työtehtävien uudelleen organisoimista nousi esiin monissa vastauksissa. Toisaalta jotkut toivat esiin, ettei muutosta ole paljoakaan tapahtunut, eivätkä työtehtävät ole muuttuneet.

Kaikille ei ymmärrettävästi ole ollut mahdollista löytää korvaavia töitä tai tehdä töitä etänä.

Joidenkin työntekijöiden osalta töiden kerrottiin loppuneen kokonaan.

Asiakaspalvelutehtävissä työskentelevien siirtäminen toisiin tehtäviin on loogista yleistyön ollessa museoiden sulkeuduttua rajoitusten seurauksena lähes pysähdyksissä. Työsopimukset määrittävät merkittävästi työntekijän asemaa yllättävässä tilanteessa. Erään vastaajan mukaan nollatuntisopimuslaiset ovat olleet työttöminä⁷⁸. Toinen vastaaja kertoo, että avoinnapidon ja oppaiden työsuhteita on päätetty⁷⁹. Erään vastaajan mukaan aluksi asiakaspalvelijoille on

⁷⁰ Dufva, Wartiovaara & Vataja 2021

⁷¹ 576489

⁷² 576620

⁷³ 576510

⁷⁴ 576525

⁷⁵ 576537; 576552

⁷⁶ 576563

⁷⁷ 576780

⁷⁸ 575334

⁷⁹ 575996

saatu järjestettyä korvaavia töitä, mutta sitten työt ovat kokonaan loppuneet⁸⁰. Vakituisten työntekijöiden työt ovat yhden vastaajan mukaan jatkuneet, mutta osa-aikaisilta työt vähentyneet⁸¹. Toisen vastaajan maakunnassa, jossa rajoitukset ovat olleet lievempiä, ei tilanne ole vaikuttanut työtehtäviin tai työn sijoittumiseen⁸². Koronatilanteen vaikutuksissa onkin ollut paljon alueellista vaihtelua, sillä kaikissa maakunnissa rajoitukset eivät olleet yhtä rajuja, johtuen tartuntatilanteen vaihteluista.

Näkyvintä muutosta on varmasti ollut yleisötyön muotojen muuttuminen, kun monet museot ovat joutuneet olemaan kiinni. Tämä on johtanut esimerkiksi työntekijöiden siirtämiseen kokoelmatöihin⁸³. Museolehtorien työnkuvaan kerrotaan tulleen muutoksia⁸⁴. Opastukset ovat loppuneet⁸⁵. Eräs vastaaja kertoo, että tuntipalkallinen opas irtisanottiin, koska ei ollut korvaavaa työtä eikä lipputuloja, jolla hänen palkkansa olisi maksettu⁸⁶. Museoiden rahoituspohja vaihtelee suuresti eri museo-organisaatioiden välillä. Karua kieltä kertoo, että joissain palkka tosiaan on riippuvainen siitä, onko kävijöitä. Museoissa järjestetään myös monenlaista muuta toimintaa näyttelyiden ohella. Erilaiset työpajat ja vaikkapa konsertit kuuluvat museon moniin tapoihin palvella yleisöä. Kuten korona-aikaa yleisesti kuuluu, tapahtumasektori on kärsinyt suuresti. Kyselyinkin perusteella tapahtumat on jouduttu joko perumaan⁸⁷ tai suunnitella uudestaan⁸⁸.

Työn määrässä on myös kyselyn perusteella tullut muutoksia. Erään vastaajan mukaan työt ovat kasaantuneet, kun henkilökunnan määrä on vähentynyt ja paikkoja ei vastaavasti ole täytetty⁸⁹. Amanuenssien työmäärä on toisen vastaajan mukaan lisääntynyt, kun heille on annettu tehtäväksi ohjata ja keksiä uusia tehtäviä asiakaspalvelijoille ja tämä on aiheuttanut jännitteitä ilmapiirissä⁹⁰.

Työn arkeen on tullut monen tasoisia muutoksia. Maskin käytöstä on tullut arkea kaikille suomalaisille. Työn painoituksia on monen vastaajan mukaan muutettu. On esimerkiksi tehty

⁸⁰ 575616

⁸¹ 576549

⁸² 576516

⁸³ 586458

⁸⁴ 576563

⁸⁵ 576597

⁸⁶ 583560

⁸⁷ 576657

⁸⁸ 576651

⁸⁹ 575996

⁹⁰ 576555

rästitöitä⁹¹ tai sovellettu muuten siten, että kaikille on ollut töitä. Työntekijöiden paikalla oloa on myös vastausten perusteella kierrätetty, jotta kaikki eivät ole samaan aikaan paikalla⁹². Tämä on varmasti ollut tarpeellista ja hyvä strategia terveyden kannalta, mutta olettavasti vaikuttanut työpaikan sosiaaliseen ympäristöön eri tavoin. Tästä aiheesta lisää myöhemmässä luvussa. Koronan tuoma digiloikka on näkynyt monella tavalla museotyöntekijöidenkin arjessa. Sosiaaliseen mediaan on tullut uutta painotusta. Vastaajat kertovat työaika siirretyn somesisältöihin ja -viestintään⁹³. Digitaalisia palveluita, kuten mobiilioppaita, Youtube-videoita ja yleisötyön periaatteita yleisesti on kehitetty⁹⁴. Sosiaalisen median oppiminen koetaan kuitenkin myös haastavana⁹⁵. Tämä onkin varmasti iso muutos monelle työntekijälle, joka ei ole ehkä käyttänyt sosiaalista mediaa ja siihen liittyviä välineitä aiemmin. Sinänsä digitalisaatio ei ole uusi trendi mutta sitäkin voimistuvampi ja tulee näkymään työelämässä myös koronasta huolimatta.

Osalle vastaajista tilanne ei ole vaikuttanut, vaan työt ovat jatkuneet entiseen tapaan. Joidenkin kohdalla koronan iskiessä keväällä 2020 on tapahtunut muutoksia, mutta kesästä alkaen palattu normaaliin⁹⁶. Varmasti suurin mullistus olikin kevät 2020 koronan alkaessa ja siihen liittyneet rajoitustoimenpiteet. Alkushokin jälkeen tunnelmat ovat varmasti tasoittuneet ja rajoitusten höllentämisen myötä saman vuoden kesällä työt monilta osin palasivat hieman normaalimmiksi. Tästä minulla on myös omia kokemuksia ollessani museo-oppaana ensimmäisenä koronakesänä. Ainakaan omassa työpaikassani eivät oppaat tuolloin käyttäneet edes kasvomaskeja, mikä tuntuu näin myöhempien koronavaiheiden valossa oudolta. Yleisesti ottaen ensimmäisen korona-aallon jälkeinen kesä tuntui yllättävän vapautuneelta, ja museot pääsivätkin pitkälti normaalin arjen pariin.

Kyselyaineistosta puuttuivat kokemukset työn menettämisestä muilta kuin asiakaspalvelutyöntekijöiltä. Olisi kiinnostavaa tietää, onko tähän mennessä tapahtunut pitkäaikaisempien työntekijöiden työsuhteen lopettamisia tai vaikuttaako koronatilanne pidemmällä tähtäimellä näin.

Arjen taustalta löytyy monimutkainen verkosto suhteita, rakenteita, ajan ja tilan käyttöä, tapoja ja käytänteitä. Toiminta arjessa on ritualisoitua ja symbolien täyttämää, vaikei sitä

⁹¹ 576534

⁹² 576686

⁹³ 576657, 576672

⁹⁴ 576683

⁹⁵ 575810

⁹⁶ 576561

välttämättä huomaa itse. Rituaaleille keskeistä on, että jokin toiminta toistuu tietyissä tilanteissa, ajankohdissa tai paikoissa.⁹⁷ Koronan myötä työnteon kulttuuriin arkisella tasolla on tullut monia muutoksia. Rutiinit ja rituaalit, joilla rytmittämme työpäivää ja arkeamme yleisesti ovat kokeneet monilla ison kolauksen ja niitä on täytynyt muovata uusiksi. Rutiinien muutokset muiden tekijöiden ohella ovat vastaajien mukaan hankaloittaneet oloa.⁹⁸ Normaalisti työpäivään kuuluu taukoja, jotka saattavat olla hyvinkin kellotettuja ja työpaikan sosiaalisen ympäristön myötävaikuttamia. Kotona tällainen ei samalla lailla toimi. Eräs vastaaja toteaa joutuvansa pakottamaan itsensä pitämään ruokataun ja että muutkin tauot meinaavat unohtua⁹⁹. Toinen vastaaja kertoo noudattavansa tiukasti samoja työaikoja ja tauotusta etänä kuin työpaikalla ja näin onnistuvansa pitämään vapaa-ajan ja työajan erillään. Tällainen järjestyksessä pitäytyminen olosuhteiden muuttuessa kertoo kiinnostavalla tavalla siitä, miten tärkeäksi arjen totuttu kulku on, ja miten sen noudattaminen voi auttaa poikkeustilanteiden läpi.

Vastauksissa mainitaan myös työnteon tehostuminen erityisesti etäkokousten myötä¹⁰⁰, mutta toisaalta tahdin kiihtyminen¹⁰¹. Arki voikin tuntua monella tapaa tehostuneemmalta, kun työmatkat ja siirtymiset työpaikalle, tai sen eri tilojen välillä, poistuvat. Myös passivoitumista on kyselyn mukaan koettu¹⁰². Tämä on hyvin ymmärrettävää, kun tilanne on jatkunut kauan ja olosuhteet eivät välttämättä ole otollisimmat. Turhautuminen epätietoisuuteen poikkeustilanteen kestosta ja sen tuomista muutoksista voi myös lamaannuttaa. Työ koetaan kuitenkin myös henkireikänä ja arvostus sitä kohtaan on lisääntynyt.¹⁰³ Epävarmassa tilanteessa työn merkitys elämän kiinnekohtana ymmärrettävästi voi korostua. Työ tuo elämään merkitystä ja taloudellista turvaa, joka vaikuttaa yleiseen turvallisuuden kokemiseen. Pandemian kaltaisen poikkeustilanteen keskellä monet rutiinit saattavat olla katkolla, ja työ voi näin ollen toimia merkittävänä arjen järjestystä ylläpitävänä tekijänä.

4.3 Paikan merkitys etätöiden myötä

Tässä luvussa analysoin etätöiden lisääntymisen viitekehyksessä *paikan* merkityksiä museotyöntekijöiden arjessa ja mahdollista muuttunutta suhdetta siihen. Paikka on yksi

⁹⁷ Enges, Mahlamäki & Virtanen 2015, 61–73

⁹⁸ 578174

⁹⁹ 576525

¹⁰⁰ 578658

¹⁰¹ 576821

¹⁰² 576729

¹⁰³ 576780

kansatieteen kolmesta ulottuvuudesta, joiden kautta tutkimuskohteita kontekstualisoidaan¹⁰⁴. Paikan määrittely nykytutkimuksessa antaa varaa monipuoliselle ja paikkojen kompleksisuutta korostavalle tulkinnalle. Paikat voidaan ymmärtää ajassa muuttuvina vuorovaikutuksen kenttinä, jotka kantavat mukanaan koettua ja elettyä historiaa¹⁰⁵.

Paikan lisäksi puhutaan myös tilasta. Tehden karkeasti selkoa käsitteiden välille sanoisin, että paikka on tilaa, jolle on annettu merkityksiä. Ihminen rakentaa suhdetta paitsi muihin ihmisiin, mutta myös paikkoihin ja jopa esineisiin¹⁰⁶. Koronan aikana elinpiirimme ovat muuttuneet radikaalistikin. Näin ollen suhteemme paikkoihinkin on varmasti muuttunut. Tämä koskee niin paikkoja, joissa vietämme vapaa-aikaa, kuin paikkoja, joissa työskentelemme tai opiskelemme.

Suurin osa MALin kyselyn vastaajista ilmoitti tekevänsä etätöitä ja niiden muodostavan jopa suurimman osan töistä kyselyhetkellä. Tilastokeskuksen mukaan etätöiden yleistymisen on lisääntynyt jo ennen koronaa, mutta koronan myötä on tapahtunut varsinainen läpimurto ja lähes 60 % suomalaisista on tehnyt töitä etänä¹⁰⁷. Vanhaan ei myöskään saata olla paluuta, sillä halu jatkaa etätöitä on palkansaajien keskuudessa yleisesti vahva¹⁰⁸. Tämä tarkoittaa merkittävää työkuulttuurin muutosta. Lähes kaikki MALin kyselyyn vastanneet myös uskovat etätöiden jatkuvan vastaisuudessaakin sen normalisoiduttua koronatilan myötä.

Etätöihin siirtyminen oli kyselyyn vastaajien mukaan enimmäkseen luonteva ja helppo toimenpide. Tämä kuitenkin riippuu työn sisällön ohella etätöitä helpottavista välineistä ja teknologiasta. Useita mainintoja oli etätöihin liittyvän teknisen puolen kehittymisestä. Muun muassa kannettavien tietokoneiden ja etäkokousalustojen käyttöönotto jo pandemian alla joissain organisaatioissa on mahdollistanut ja helpottanut etätöitä¹⁰⁹. Erään vastaajan organisaatiossa etätöihin saatiin kuitenkin lupa vasta vuosi koronan alkamisen jälkeen¹¹⁰.

Etätöisuosituksissa ja -käytänteissä on vastausten perusteella paljon organisaatiokohtaista vaihtelua. Joissain se on ollut vastausten perusteella korona-aikana jopa velvoite¹¹¹. Koronaa edeltäneessä tilanteessa taas etätöitä on toisen vastaajan mukaan pantattu palkintona ja annettu

¹⁰⁴ Ruotsala 2013, 6

¹⁰⁵ Koskihaara, Mäki & Sonck 2014, 10

¹⁰⁶ Enges et al. 2015, 150

¹⁰⁷ Sutela 2020

¹⁰⁸ Sutela 2021

¹⁰⁹ 576668

¹¹⁰ 575996

¹¹¹ 576780

epätasa-arvoisesti¹¹². Viime kädessä etätyön laajuus ja yleisyys saattavat olla kiinni esihenkilön asennoitumisesta etätyöhön¹¹³. Tähän asennoitumiseen liittyen eräs vastaaja totesi kiinnostavasti, ettei ole tehnyt päivääkään etätöitä ja että ”kyllä porukka laiskistuu etätöissä”¹¹⁴. Ei käy ilmi onko hän päättävässä asemassa, mutta kommentti havainnollistaa asennetta, joka saattaa osalla työpaikoista ilmetä ja haastaa joustavaa sopeutumista työntekoon poikkeusolosuhteissa.

Pääsääntöisesti etätyöhön ollaan kyselyn mukaan tyytyväisiä ja sen tekeminen on monella ollut mahdollista jo ennen korona-aikaa. Eräs vastaaja kertoo työpaikkansa sijaitsevan eri paikkakunnalla kuin jolla hän asuu, ja näin ollen olevansa tyytyväinen etätyöhön, sillä se helpottaa perheen ja työn yhteensovittamista¹¹⁵. Etätyö mahdollistaakin juuri tällaista työ- ja asuinpaikkakunnan eriytymistä ja tuo elämään joustoa sitä myötä. *Elämistilan* käsite viittaa arkisen elämismaailman tilalliseen ulottuvuuteen¹¹⁶. Suhde fyysiseen tilaan ja elämismaailman ympäristöihin muuttuu eittämättä, jos työpaikan fyysinen ulottuvuus vähenee ja siirtyy kotiympäristöön.

Jonkin verran kyselyssä tuotiin ilmi etätyön negatiivisia puolia. Kun arki on totuttu jakamaan tiettyihin paikkoihin, ja jos tähän järjestys radikaalisti muuttuu, se voi vaatia sopeutumista. Paikan ilmeisimpiä tekijöitä ovat sen fyysiset ominaisuudet, mutta niillä on myös koettu tunnelma ja sosiaalinen ulottuvuus, jolloin tietty paikka voidaan esimerkiksi kokea rauhalliseksi tai rauhattomaksi¹¹⁷. Koti ei ideaali ympäristö ergonomian ja oman rauhan kannalta¹¹⁸. Työskentelyn olosuhteissa on vaihtelua, siinä missä osa on saanut siihen erillisiä välineitä¹¹⁹ ja pystyy työskentelemään rauhallisessa ympäristössä ovat puitteet toisille huonommat¹²⁰. Mielenkiintoista on, että toiset suosisivat kotia rauhallisuuden takia verrattuna toimiston yksityisyyden puutteeseen¹²¹, kun taas toisille nimenomaan koti on rauhattomampi työympäristö¹²².

¹¹² 577281

¹¹³ 576840

¹¹⁴ 583997

¹¹⁵ 576516

¹¹⁶ Enges et al. 2015, 137

¹¹⁷ Enges et al. 2015, 134

¹¹⁸ 576518

¹¹⁹ 576503

¹²⁰ 575616

¹²¹ 576510

¹²² 576651

Esimiestehtävien näkökulmasta eräs vastaaja kokee etätöiden haastavana¹²³. Yksinäisyys mainittiin etätöiden huonona puolena¹²⁴. Etänä tehtävä työ mainittiin myös yksitoikkoiseksi¹²⁵, mutta suoraan ei käy ilmi tarkoittaako tämä työtehtävien muuttumista normaalista. Monessa vastauksessa valitettiin spontaanin jutustelun ja muun kanssakäymisen sekä luovan ideoinnin puutetta etätöiden ja etäkokousten myötä¹²⁶. Vastauksissa mainittiin etätöitä haittaavan myös huonosti toimivat etätövälineet ja puutteellinen osaaminen tai resurssit¹²⁷.

Työn siirtyessä työpaikalta kotiympäristöön, joutuu työntekijä rakentamaan uudet rutiinit ja puitteet sen ympärille. Työpaikat voidaan olettaa samanlaisessa työssä keskimäärin tasavertaisemmiksi tilojen kannalta, mutta kotiympäristö saattaa vaihdella suuresti työntekijöiden kesken. Yhdellä saattaa olla iso asunto, jossa voi olla tilaa varsinaiselle työhuoneelle tai kunnolliselle työpisteelle. Toisen kotona saattaa asua monta ihmistä ja kaikkien on löydettävä paikka tehdä omia töitään tai koulutehtäviä. Kyselyvastauksista nousi esiin paljon kokemuksia etätöpuutteiden puutteista ja haasteista. Internet toimii osalla huonosti kotona ja tämä hankaloittaa työntekoa¹²⁸. Tekniset haasteet toistuivat monen vastauksissa etätöitä hankaloittavana tekijänä ja välittyi kokemus siitä, että kotona tukea on vähemmän tarjolla kuin työpaikalla. Työpaikan monipuolisen vertaistuen ollessa etätöiden myötä poissa tai vaikeammin saatavilla monet varmasti kokevat stressiä joutuessaan kohtaamaan yksin haasteita, joihin normaalissa tilanteessa saa helpommin apua. Etätöpuutteen sijoittumisen suhteen keittiö mainittiin useammassa vastauksessa paikkana, johon työnteko on asettunut¹²⁹, ja uskoisin tämän olevan yleinen ratkaisu. Työn sijoittumiseksi mainittiin myös puolison työpiste, joka ei ole mitoitettu itselle, eikä siksi optimaalinen¹³⁰. Työpisteen etsiytyminen kodissa parhaaseen käytettävissä olevaan paikkaan voi sekoittaa monella tapaa rutiineja ja haastaa hyvinvointia ympäristössä, jossa pitäisi ennen kaikkea voida rentoutua.

Työssä jaksaminen on joidenkin osalta parantunut etätöskentelyn myötä¹³¹. Vertaaminen negatiivisiin puoliin vanhassa työympäristössä kirvoitti erinäisiä hyviä puolia etätöissä.

¹²³ 576620

¹²⁴ 578537; 576518

¹²⁵ 576780

¹²⁶ 576885; 576563; 576960

¹²⁷ 576948

¹²⁸ 575616

¹²⁹ 576848

¹³⁰ 576518

¹³¹ 583560

Avokonttorin häly, kireä ilmapiiri ja verrokkina kotityöpisteen rauhallisuus nousivat esiin¹³². Uuden rutiinin kerrotaan myös löytyneen etätyön ympärille¹³³.

Uusia ja kenties yllättäviä seurauksia etätyön lisääntymisestä ja fyysiseen paikkaan sitoutumisen vähenemisestä oli vastauksissa esimerkiksi se, että on haalinut ”liikaa” (olettavasti webinaari-muotoisia) koulutuksia sekä palavereita, kun se on ollut mahdollista¹³⁴. Tarjonta erilaisista etäpalveluista onkin lisääntynyt koronan myötä. Kun kokoukset ja koulutukset eivät enää olekaan paikkaan sidottuja ja siten tietyn kynnyksen takana, on niihin helppo ottaa osaa – ja toisaalta haalia jopa liikaa. Digiloikan lisäksi mainitaan ”luottamusloikka”, eli se, että työnantajat nykyään luottavat työntekijöihin etätyön suhteen ja sitä näin ollen annetaan tehdä enemmän kuin ennen¹³⁵. Vaikka etätyömahdollisuudet ovat lisääntyneet jo ennen koronaa, on tämä poikkeuksellinen tilanne sysännyt etätyön uusiin skaaloihin. Kun työntekijöille on pakon edessä annettu lisää mahdollisuutta etätöihin, on varmasti monilla työpaikoilla huomattu sen toimivan yleisesti ottaen hyvin. Monesti tämän tapaiset muutokset ajatusmalleissa vaativat sysäyksen ulkopuolelta.

Kuten eräs vastaaja ilmaisee, ”sisältötyötä koneella pääsääntöisesti tehdessä ei työntekopaikan sijainnilla ole väliä”¹³⁶ ja tämä tiivistääkin museoalan luonnetta monilta osin tällaisena tietotyönä, vaikka ehkä näkyvin puoli asiakkaille on ehkä näyttelyjen yhteydessä asiakaspalvelijat, joiden työarki on erilaista. Museoissa kuitenkin on huomattavasti tehtäviä, jotka eivät etänä onnistu. Itse näyttelyiden rakentaminen ja purkaminen vaativat luonnollisesti fyysisesti museossa työskentelyä¹³⁷. Museoissa tehdään paljon myös kokoelmiin läheisesti kosketuksissa olevaa työtä, sillä kokoelmat, niiden ylläpito ja kartuttaminen ovat museoiden toiminnan perusta¹³⁸. Kokoelmat ja digitoiminen mainittiinkin kyselyssä toistuvasti haasteellisena etätyön kannalta¹³⁹. Erään vastaajan mukaan kokoelmatyöhön ei ole koronan aikana voitu palkata tarvittavia määräaikaaisia työntekijöitä entiseen malliin¹⁴⁰.

¹³² 577946; 576563

¹³³ 576522

¹³⁴ 577352

¹³⁵ 577352

¹³⁶ 577283

¹³⁷ 576546

¹³⁸ Kostet 2007, 136

¹³⁹ 576519; 576552

¹⁴⁰ 575273

Osa toivoi etätyömahdollisuutta myös pandemian jälkeisessä tilanteessa, kun taas osa on nimenomaan kaivannut työskentelyä ”fyysisessä paikassa”¹⁴¹. Hyvinvoinnin kannalta etätyö vs. lähityö on monitahoinen asia: yhtäältä työpaikan sosiaalisuus koetaan hyvinvointia lisäävänä, toisaalta niin myös etätöiden rauha ja työmatkojen väheneminen¹⁴². Siinä missä monet uskoivat etätyön lisääntymiseen, korostettiin myös kasvokkain kohtaamisen arvoa¹⁴³. Hybridimallinen työnteko oli monien vastausten perusteella mieluisin muoto. Onkin oletettavaa, että joustavuus työntekoon suhteen etänä tai paikan päällä lisääntyy yksilöllisten tarpeiden mukaan.

4.4 Yksilö, yhteisö ja hyvinvointi

Tässä luvussa tarkastelen hyvinvointia *yksilön ja yhteisön* käsiteparin kautta.

Kyselyvastauksissa ilmeni paljon kokemuksia hyvinvoinnin muutoksista korona-aikana. Vaikutukset hyvinvointiin ovat kyselyn tulosten perusteella karkeasti ottaen kahtalaisia. Toisille poikkeusolosuhteet ovat vaikuttaneet enemmän negatiivisesti ja toisille ehkä hieman yllättäen positiivisesti. Monessa vastauksessa tosin ilmeni molempia kokemuksia.

Negatiivisia vaikutuksia hyvinvointiin ja yhteisöön liittyen on kyselyn perusteella koettu paljon ja monella tavalla. Olen jakanut kokemukset karkeasti kolmeen osa-alueeseen: vaikutukset sosiaalisessa ulottuvuudessa, ahdistuksen ja epävarmuuden lisääntyminen, sekä työstä johtuvat vaikutukset. Kuitenkin vaikutusten kenttä on hyvin monisyinen, osin päällekkäinen ja eri tekijät vaikuttavat vahvasti toisiin.

Koronatilanteesta kirjoittaneen antropologi Miia Halme-Tuomisaaren mukaan sosiaaliset suhteet ovat keskeisiä niin arjen pienissä asioissa kuin elämän isoissa rajahetkissä. Se, että tarvitsemme toisia, on paitsi biologista, myös monitasoinen sosiaalinen vyyhti, jonka seurauksena yksilö oppii yhteisön kulttuuriin.¹⁴⁴ Vetäisin tästä johtopäätöksen, että yksilö yleisesti ottaen tarvitsee yhteisöä ja suurimmalle osalle yhteisöstä eristäytyminen vähentää hyvinvointia. Kuitenkin tänä päivänä yhteisöllisyys on monitahoisempaa kuin välitön yhteisö esimerkiksi työpaikalla ja yhteisö saattaa löytyä eri yhteydestä ja arjen eri sektorilta. Näin ollen ei voi yleistää, että kaikille korona-ajan eristys jokaisesta totutusta yhteisöstä vähentäisi hyvinvointia, vaan kuten kyselyn vastauksista käy ilmi, kokemukset ovat varsin monipuolisia.

¹⁴¹ 576491

¹⁴² 576563

¹⁴³ 585710

¹⁴⁴ Halme-Tuomisaari 2020, 58

Koronan tuoma muutos työn ja muun arjen sosiaaliseen ulottuvuuteen nousi erityisen vahvasti esiin pääasiassa negatiivisina kokemuksina. Vastauksissa mainittiin kaipaus ihmisten luokse¹⁴⁵ ja työyhteisön kaipuu¹⁴⁶ sekä se, että yksinäinen työskentely on haitannut jaksamista¹⁴⁷. Lukuisista vastauksista kävi ilmi sosiaalinen tarve työtovereita, keskustelujä ja kasvokkain näkemistä kohtaan. Erityisesti vapaamuotoisemman sosiaalisen ulottuvuuden väheneminen ilmaistiin monessa vastauksessa. Kaikki eivät vastausten perusteella yksioikoisesti kuitenkaan kaivanneet aiempaa sosiaalista ulottuvuutta. Itsensä introvertimmaksi kokeneiden mukaan uusi tilanne on työskentelyn kannalta parempi, mutta vapaamuotoisen kanssakäymisen puute nähtiin silti miinuksena¹⁴⁸.

Epävarmuus ja suunnitelmien tekemisen vaikeus ovat olleet tyypillinen piirre läpi korona-ajan. Eräällä työpaikalla on oltu jaksamisen rajoilla ja suunnitelmia jouduttu päivittämään lähes viikoittain tilanteesta johtuen¹⁴⁹. Epävarmuuden koetaan lisänneen työn kuormittavuutta¹⁵⁰. Eräs vastaaja kertoo epävarmuuden ja uudenorganisoinnin vaikuttaneen hyvinvointiin, olleensa uupumisen vuoksi sairauslomalla, sekä miettivänsä jopa alanvaihtoa¹⁵¹. Toinen vastaaja kokee tulevaisuuden hyvin epävarmaksi, ja museoalan jo valmiiksi huonon työtilanteen sekä koronatilanteen myötä tulleen stressin vievän voimat.¹⁵² Vastauksissa kerrottiin epävarmuuden lisääntymisestä yleisesti ottaen¹⁵³. Omasta kokemuksestani museoalan työpaikkoja kärkkyneenä ymmärrän hyvin tunteen lähtökohtaisesta huonosta tilanteesta. Koronan kaltaisen elämää läpileikkaavan poikkeustilanteen keskellä huoli työn tulevaisuudesta yhdistettynä muihin stressitekijöihin voi olla valtava taakka.

Työhön liittyvät negatiiviset kokemukset liittyivät lisäksi työtaakkaan ja työolosuhteisiin. Työn määrä on joillain vastaajilla selkeästi lisääntynyt¹⁵⁴. Suuren organisaation jähmeys koetaan negatiivisena verrattuna pienempien yksiköiden kepeyteen¹⁵⁵. Huono palkka nostetaan myös esiin tekijänä, joka rajoittaa investoimista parempiin työvälineisiin ergonomian kannalta¹⁵⁶. Etäkokoukset koetaan raskaina ja samoin yleisesti ihmisten

¹⁴⁵ 578546

¹⁴⁶ 579393

¹⁴⁷ 583764

¹⁴⁸ 575273; 576552

¹⁴⁹ 578067

¹⁵⁰ 579971

¹⁵¹ 580077

¹⁵² 575616

¹⁵³ 576894, 577104

¹⁵⁴ 585810; 576585

¹⁵⁵ 576885

¹⁵⁶ 576887

epämuodollisempi kohtaaminen etänä¹⁵⁷. Asioiden kasautuminen, kuten koronatilanteen tuomat muutokset ja sen päälle esimerkiksi töihin liittyvät muut uudistukset samaan aikaan¹⁵⁸, voivat ymmärrettävästi olla erityisen kuormittavia. Myös puhtaasti fyysisiä hyvinvointia vähentäviä seikkoja tuli esiin, kuten niska- ja olkapäävaivat ergonomian takia, sekä yleiskunnon huonontuminen liikunnan vähenemisen myötä¹⁵⁹. Eräs vastaaja taas kertoi kompensoineensa työmatkaliikunnan vähenemistä haastamalla itsensä liikkumaan muuten vastaavasti enemmän ja tämän lisännen työhyvinvointia¹⁶⁰.

Museotoiminnan näkyvimpänä osana on näyttelytoiminta ja ihmisten palvelu paikan päällä. Tätä silmällä pitäen on ymmärrettävää, että rajoitusten pitäessä museoita kiinni, on saattanut olla varsin turhauttavaa. Eräs vastaaja kokee tarkoituksen katoamista, kun museo on ollut kiinni ja opastustoiminta lähes poissa.¹⁶¹ Mielenterveyspalveluiden tarpeen lisääntymisestä on puhuttu koronatilanteen myötä ja myös vastauksissa kävi ilmi, että työterveyspsykologin kanssa on puhuttu tilanteen aiheuttamasta ahdistuksesta¹⁶². Myös masennusta ja yksinäisyyttä on koettu¹⁶³. Kulttuuriala laajemminkin on korona-aikana ollut koetuksella ja kulttuurialan työntekijät pitäneet ääntä alansa arvostuksen ja työnteon mahdollistamisen perään¹⁶⁴. Kyselyvastauksissa koettiin muun muassa lannistuneena, että museoihin suhtaudutaan välinpitämättömästi eikä itseisarvoa ole, vaan alaa arvotetaan esimerkiksi matkailun kautta¹⁶⁵.

Hyvinvointi saattaa ymmärrettävästi helpommin kärsiä muutosten keskellä, mikäli elämässä ei ole tarpeeksi voimavarapuskuria yleisesti. Eräs vastaaja kertoo, ettei elämässä ole työlle riittävästi vastapainoa ja tämän takia hyvinvointi on heikentynyt¹⁶⁶. Vähäisemmän palautteen saaminen töistä etätyön myötä koetaan aiheuttavan epäilyjä työnsä merkityksestä.¹⁶⁷ Joissain vastauksissa tuli ilmi varsin hälyttäviä kokemuksia työpaikan ilmapiiristä. Epäasiallinen käytös kollegoilta, vihainen ja negatiivinen esimies, sekä sairaslomille joutuminen ja mielialalääkkeiden saaminen¹⁶⁸ kielivät vakavista, joskin eivät pelkästään poikkeustilanteesta johtuvista ongelmista työpaikalla. Virtuaaliopastusten tekeminen on koettu toisinaan

¹⁵⁷ 575273

¹⁵⁸ 576668

¹⁵⁹ 576518

¹⁶⁰ 576668

¹⁶¹ 576686

¹⁶² 576708

¹⁶³ 576735

¹⁶⁴ Bjurström et al. 2021

¹⁶⁵ 576780

¹⁶⁶ 576657

¹⁶⁷ 577352

¹⁶⁸ 577946

raskaaksi tekniikkaan liittyen haasteiden vuoksi.¹⁶⁹ Organisaation tukea kaivattiin jaksamiseen, mutta kiiteltiin, että liitot ovat tarjonneet hyvinvointikoulutuksia sekä vertaiskohtaamisia etänä.¹⁷⁰ Kaikki eivät spesifioineet, mitä vaikutukset olivat, vaan todettiin ainoastaan, että ”negatiivisia”.¹⁷¹

Kiinnostava tapa, jolla tilannetta kuvattiin yhden vastaajan toimesta, on että toimitaan ”jatkuvaan odotustilassa”¹⁷². Tämän odotustilan voisi katsoa edustavan liminaalin, eli väli- tai siirtymätilan käsitettä¹⁷³. Elämme uudenlaisessa tilanteessa koronan myötä, mutta odotamme sen ennen pitkää loppuvan ja voivamme siirtyä ”takaisin normaaliin”. Voi kuitenkin ajatella, että pandemian poistuttua tilanne on uusi, eikä suurella todennäköisyydellä vastaa täysin koronaa edeltänyttä arkea.

Vastauksista nousee esiin kokemuksia väsymisestä ja turhautumisesta¹⁷⁴. Itse korona ja sen mahdollinen sairastaminen ovat aiheuttaneet ahdistusta¹⁷⁵. Koska poikkeustilanne on jatkunut nyt jo verrattain pitkään, on myös monen suhtautuminen ehtinyt muuttua matkan varrella. Tunnelmat ovat vaihdelleet, ”koko skaala on ollut käytössä”.¹⁷⁶ Yhden vastaajan mukaan etäily rentoutti aluksi, mutta noin vuoden kohdalla on tullut kyllästyminen ja huonontunut jaksaminen. Kuormittumisen myös kerrottiin lisääntyneen, mutta syytä siihen ei osattu täysin erotella¹⁷⁷. Korona onkin vaikuttanut useiden elämään hyvin kokonaisvaltaisesti ja voi olla vaikeaa erotella työn tai vapaa-ajan vaikutusten osuutta.

Kaikkiin poikkeustilanne ei ole vaikuttanut tai vaikutukset ovat olleet vähäisiä. Työyhteisöt museoalallakin ovat keskenään erilaisia ja näin ollen vaikutukset voivat erota suuresti. Yhdessä paikassa yhteisö on osoittanut vahvuutensa ja toisia on tuettu¹⁷⁸. Toiset odottavat paluuta ”normaaliin” innolla, toiset huolen kera. Erään vastaajan mielestä se on ”vaikea ajatus”, koska poikkeustilanne on parantanut jaksamista. Digiloikka, joka tänä aikana on yhteiskunnan monilla tasoilla otettu, on näkynyt myös museotyössä, ja se on koettu eri tavoin. Monelle se tarkoittaa etätyön mahdollistumista ja laajenemista ylipäättään. Kuitenkin

¹⁶⁹ 583419

¹⁷⁰ 576539

¹⁷¹ 577281, 577289

¹⁷² 576732

¹⁷³ Apo & Kinnunen 1998

¹⁷⁴ 576651; 576518; 576491

¹⁷⁵ 576510

¹⁷⁶ 576930

¹⁷⁷ 576723

¹⁷⁸ 576686

”digiähky” on myös vaikuttanut työssä jaksamiseen negatiivisesti.¹⁷⁹ Eräs vastaaja kokee, että somemaailmaan on pitänyt ”väkisin” hypätä mukaan.¹⁸⁰ Yhteydenpito muiden työntekijöiden tai esihenkilön kanssa voi olla vähentynyt, ja näin ollen epäselvyydet ovat lisääntyneet.¹⁸¹

Positiivisia puolia työssä jaksamisen ja hyvinvoinnin kannalta nousee vastauksissa esiin lähinnä etätöistä johtuen. Useampi vastaaja kokee kotona työskentelyn sopivammaksi, koska ovat sanojensa mukaan introverttiluonteisia¹⁸². Aikataulut koetaan myös väljemmäksi, koska työmatkat ovat poistuneet¹⁸³. Vaikka moni on jäänyt nimenomaan kaipaamaan kohtaamisia työpaikalla, kertoo yksi vastaaja niiden vähentymisen myös vähentäneen työilmapiirin kuormitusta¹⁸⁴. Museoiden yleisötyöhön korona ja rajoitukset ovat vaikuttaneet paikoin radikaalisti – kuten esittelen luvussa 5 – ja tämä ymmärrettävästi on muuttanut työarkea näissä tehtävissä työskentelevillä. Erään vastaajan mukaan kontaktien väheneminen erilaisiin ihmisryhmiin, kuten koululaisiin ja tapahtumavieraisiin on suorassa suhteessa parantanut jaksamista ja tyytyväisyyttä.¹⁸⁵ Tämä kuulostaa siltä, että vastaajan työn perusluonne – yleisöpainotteisuus – ei ehkä ole hänelle sopivin. Toisellekin vastaajalle leppoisampi työtahti on sopinut tyypillisten runsaiden opastusten sijaan¹⁸⁶. Monille etä- ja lähityön vaihtelu on lisännyt jaksamista ja työtehoa. Eräs vastaaja kertoo etäkokouksen yhteydessä hyödyntävänsä aikaa tehden muita työtehtäviä¹⁸⁷. Pitkäjänteisiin suunnittelu- ja tutkimustehtäviin koettiin myös riittävän paremmin aikaa etänä¹⁸⁸. Etätöiden hyvänä puolena nostetaan koronalle altistumistilanteiden väheneminen¹⁸⁹. Arki koetaan ylipäätään joustavammaksi aikataulujen suhteen etätöiden myötä¹⁹⁰. Totuttu arki on muuttunut merkittävästi koronan ja etenkin etätöiden takia. Jonkin verran vastauksista kerrotaan keinoista, joilla muutoksen keskellä on luovittu. Yksi vastaaja kertoo pitävänsä vapaa-aikaa ja työtä erillään noudattamalla tiukasti

¹⁷⁹ 576674

¹⁸⁰ 583590

¹⁸¹ 576683

¹⁸² 576552; 575273

¹⁸³ 576725

¹⁸⁴ 576489

¹⁸⁵ 576948

¹⁸⁶ 576971

¹⁸⁷ 576599

¹⁸⁸ 576686

¹⁸⁹ 576887

¹⁹⁰ 579201

samoja työaikoja ja taukoja¹⁹¹. Sosiaalista kanssakäymistä taas on saatu pitämällä vapaa-aiheisia kokouksia¹⁹² ja Teams-ryhmiä työkavereiden kanssa¹⁹³.

Yleisesti ottaen on helppo todeta, että jatkuvan muutoksen ja epävarmuuden keskellä eläminen on kuormittavaa ja koetaan negatiivisena. Sen sijaan poikkeustilanne on saattanut tuoda paljon myös positiivisia vaikutuksia, mikä on onnistunut rakentamaan arjen rutiinit uusiin puitteisiin. Esiin tulee vastauksista myös vahvasti se, että on hyvin yksilöllistä, miten muutokset vaikuttavat ja miten ne koetaan. Jokainen on työntekijänä yksilöllinen ja se mikä toimii yhdelle niin ”normaalissa tilanteessa” kuin uusissa poikkeusoloissa ei välttämättä ole toimivaa toiselle. Suurta eroa on luonnollisesti työpaikkojen välillä niin fyysisissä puitteissa kuin toimintatavoissa. Koronatilanteen kuluessa on puhuttu ihmisten olevan eriarvoisessa tilanteessa etätöiden mahdollisuuksien suhteen¹⁹⁴ ja sen käy ilmi vastauksista. Toisille lähtökohtaisesti etätö ei ole mahdollinen tai siihen suhtaudutaan varovaisesti päättävältä taholta käsin. Joillain on hyvä välineet ja kotitoimisto-olosuhteen, kun taas toisilla huono ergonomia eikä työpaikalta ole saanut erityisiä teknisiä helpotuksia etätöiden tekemiseen. Myös työpaikoilla toisilla on parempi mahdollisuus omaan rauhaan ja toisilla taas esimerkiksi hälyisempi avokonttori tai vastaava. Onkin toivottavaa, että työntekijöiden eriarvoisia olosuhteita pyrittäisiin parantamaan, mutta ymmärrettävästi puhuttaessa suuresta alasta, joka jakautuu eri organisaatioihin ja laajasti ympäri maata, on haastavaa saada kaikkia samalle viivalle. Työntekijöiden hyvinvointia ja turvaa tulisi kuitenkin kehittää, jotta poikkeusolot eivät runtele toisia pahemmin kuin toisia. Kyselyn vastauksista nousee vahvasti esiin se, että monet kokevat jääneensä vaille tukea uudessa tilanteessa ja uuteen arkeen sopeutumisessa. Työntekijöiden hyvinvointiin täytyisi kiinnittää erikseen huomiota mullistuksen keskellä.

¹⁹¹ 576551

¹⁹² 577136

¹⁹³ 577283

¹⁹⁴ Niskanen 2021

5 Museoiden yleisötyö korona-aikana

Tässä luvussa analysoin museotyöntekijöiden haastatteluaineistoani, joka koostuu kahden asiakaspalvelutyöntekijän, kolmen yleisötyövastaavan sekä yhden museujohtajan haastatteluista. Keskityn erityisesti siihen, millaisia vaikutuksia koronatilanteella on ollut museoiden yleisötyöhön. Näkökulma on tässä siis spesifimpi, kuin MALin kyselyn kartoittamassa tilannekuvassa museotyöntekijöiden korona-ajan kokemuksista. Hyödynnän näkökulmana Billy Ehnin ja Orvar Löfgrenin kulttuurianalyysia¹⁹⁵ löytääkseni syvällisiä huomioita ja saadakseni kokonaiskäsitystä koronan tuomista vaikutuksista työntekijöiden arkeen ja muutokseen. Olen jakanut aihealueita Ehnin ja Löfgrenin teemoittelua¹⁹⁶ hyödyntäen.

On sanottu, että empiirisessä tutkimuksessa olennaista on, mitä ihmisiltä ja aineistoilta kysytään sekä kuinka ja missä tarkoituksessa se tehdään¹⁹⁷. Analyysivaiheessa olen pitkälti sen varassa, mitä kysymyksiä olen haastatteluissa esittänyt. Tarkoitukseni on saada monipuolisesti näkökulmaa niihin muutoksiin, joita museoiden sisäisessä kulttuurissa on tapahtunut koronatilanteen ja sen vaiheiden vaikutuksesta. Haastattelut on toteutettu keväällä 2021, joten haastateltavien näkemykset perustuvat sen hetkisiin kokemuksiin tilanteessa, jossa korona oli kestänyt noin vuoden. Kirjoitushetkellä eletään kevättä 2022, joten tilanne yhteiskunnassa ja museoiden suhteen on elänyt ja osaltaan muuttunut.

5.1 Museoiden yleisötyö

Museoiden tehtävää yleisesti olen määritellyt tässä tutkimuksessa jo aiemmin käsitteiden yhteydessä. Kokoelmiensa säilyttämisen ohella välitystehtävä, käytännössä tiedon saattaminen yleisölle ja yleisön houkuttelu, on museoiden toinen perusfunktio. Janne Vilkkunan (2018) mukaan museoiden työ on kehittynyt viimeisen neljänkymmenen vuoden aikana esinekeskeisestä ilmiö- ja yhteiskuntakeskeisemmäksi lisäten samalla yleisön osallistamista¹⁹⁸. Myös Levanto ja Petterson (2004) kirjoittavat, että painopiste toiminnassa on siirtynyt säilyttämisestä kävijöihin, esinekeskeisyydestä ihmiskeskeisyyteen. Yleisö ja museon henkilökuntineen nähdään rinnakkaisina toimijoina. Museot ovat oppimisinstituutioita, mutta käsitys oppimisesta ja pedagogiasta on muuttunut viime

¹⁹⁵ Ehn & Löfgren 1997

¹⁹⁶ Ehn & Löfgren 1997, 27

¹⁹⁷ Knuuttila 2010, 19

¹⁹⁸ Vilkkuna 2018

vuosikymmeninä. Yksisuuntainen tiedonsiirtämisen aika on ohi, eikä museo enää ”valista sivistämättömiä”. Tämän päivän museo on paikka ajatuksille, omien toiveiden projisoimiselle ja tila kokea asioita.¹⁹⁹

Jaana af Hällström (2011) kirjoittaa, että ICOM:in ohjenuorien mukaan museoiden tulee kehittää rooliaan ja houkutella laajempia yleisöjä. Vuorovaikutus yhteisön kanssa on olennaista, sillä yhteisö, niin kävijät kuin ei-kävijät, tulee tuntea voidakseen suunnitella näyttelyitä. Odotuksia, asenteita ja muita perusasioita on hyvä seurata ja kartoittaa jatkuvasti. Museot vapaa-ajanpalveluiden osana kilpailevat muun palvelusektorin kanssa asiakkaista. Kokemukset ovat nykyään halutuimpia palveluita ja niissä voi yhdistyä sekä oppiminen että viihtyminen. Korkea- ja populaarikulttuurin rajan hämähärryttyä museot esimerkiksi myyvät näköiskappaleita museoesineistä kulutustavaroiksi.²⁰⁰ Monella tavalla museoiden täytyy siis tänä päivänä olla ajan tasalla muiden kilpailevien vapaa-ajanviettopöytäkirjojen kanssa ja osata palvella asiakkaita nykyaikaisin keinoin.

Museoilla on af Hällströmin mukaan olennainen rooli asiantuntijaorganisaatioina, mutta ne ovat myös palvelulaitoksia, joille asiakaslähtöisyys on tärkeää. Museossa vierailija on nykyään asiakas ja kuluttaja siinä missä melko laajasti muuallakin, eikä vain kaupallisten toimijoiden parissa. Vielä muutama vuosikymmen sitten museoita ei haluttu nähdä osana kulutusyhteiskuntaa. Ajatustapa on muuttunut sitä mukaa kun viihteen korostuminen vapaa-ajassa on lisääntynyt. Myös kaupallisemmat toimijat käyttävät historiaa ja kulttuuria raaka-aineenaan ja tämä lisää painetta museoille kilpailla yleisöstä.²⁰¹ Näin ollen museoiden yleistyö ja sen kokemat haasteet ja muutokset koronan aikana kaipaavat tarkastelua.

5.2 Kaaos ja järjestys

Kuten kyselyaineistoa käsitellessäni, myös tässä tarkastelen ensimmäiseksi muutoksia käsiteparin *kaaos ja järjestys* avulla. Kuten aiemmin todettua, ihmisten arkeen kuuluu kiinteästi ennustettavuus ja jatkuvuus. Nämä luovat järjestystä, jota pidetään yllä esimerkiksi erilaisilla rituaalinomaisilla toimilla, joilla tehdään symbolista rajanvetoa epäjärjestykseen²⁰². Arjessa eri elementeillä on oma paikkansa ja asiat tehdään – enemmän tai vähemmän – tottumuksen mukaan. Tässä luvussa tutkin museotyöntekijöiden haastattelujen avulla, kuinka

¹⁹⁹ Levanto & Petterson 2004, 7

²⁰⁰ af Hällström 2011, 42–44

²⁰¹ af Hällström 2011, 41–42

²⁰² Enges, Mahlamäki & Virtanen 2015, 74

koronatilanne on museoiden (yleisö)työssä horjuttanut arjen järjestystä ja miten tähän on reagoitu.

Jos järjestyksellä ajatellaan tässä ”normaalia” tilannetta museoiden toiminnassa aikana ennen koronaa ja rajoituksia, niin museoiden työn ja erityisesti asiakastoimintaan liittyvän työn voi katsoa olevan tiettyssä kaaoksen omaisessa tilassa museoiden sulkeutumiseen johtaneiden rajoitusten myötä. Onhan museoiden toiminta vahvasti sidoksissa siihen, että tehdään näyttelyitä, joita ihmiset pääsevät museoon katsomaan joko itsenäisesti tai opastettuna.

Museokäyntien määrät ovat yksi selkeä mittari, jolla havainnollistaa koronan vaikutusta. Museoviraston tilastojen mukaan vuonna 2021 ammatillisesti hoidetuissa museoissa vierailtiin yhteensä noin 4,3 miljoonaa kertaa. Käyntimäärät olivat ensimmäisenä koronavuonna samaa tasoa. Pandemiaa edeltäneeseen vuoteen 2019 verrattuna käynnit ovat vähentyneet reilulla kolmella miljoonalla. Yleisöjen määrää jouduttiin rajoittamaan alueellisten rajoitusten mukaisesti ja osa museoista oli suljettuna useita kuukausia.²⁰³

Keväälle 2021 tultaessa koronatilanteen kehittyminen oli jälleen uhkaavaa ja hallitus valmisteli erilaisia toimia, kuten liikkumisrajoitusta²⁰⁴. Tätä tilanteen sinänsä hektistä vaihtelua ja kehittymistä oli haastavaa seurata jo tavallisena kansalaisena, joten uskoisin myös museo-organisaatioissa olleen haasteita seurata tilannetta ja tehdä suunnitelmia museon toiminnan kannalta. Maaliskuussa 2021 rajoituksia kiristettiin muun muassa sulkemalla ravintolat viidessätoista maakunnassa²⁰⁵. Turussa useampi museo oli ehtinyt avaamaan ovensa rajoitetulle ihmismäärälle ennakkovaraussysteemillä²⁰⁶. Nämä ja monet muut korkeintaan kymmenelle hengelle rajatut yleisötilat saivat lopulta säilyttää aukiolonsa, vaikka epäselvyyttä ehtikin olla. Haastatteluni ajoittuvat pitkin alkukevättä 2021, joten tilanne museoiden suhteen ehti elää eri haastattelujen välillä. Haastattelujen perusteella museoissa oltiinkin muuttuvista tilanteista välillä hämillään, kuten Turun Taidemuseon Elli Liippo toteaa:

[M]ä en nyt oo ihan varma, mikä meidän museon linja tulee täs olemaan, mutta mehän ollaan nyt jo tosi tiukasti sitä kävijämäärää rajoitettu, et mikäli se nyt tulkitaan niin, et se koskee myöskin sitte nää onks se nyt kuus henkeä kokoontumisrajoitus tällä hetkellä, ni varmasti tullaa sit se, siitä ottamaan vaarin ja asiaan reagoimaan.²⁰⁷

²⁰³ Museovirasto 2022

²⁰⁴ Eduskunta 2021

²⁰⁵ Valtioneuvosto 2021

²⁰⁶ Hiltunen 2021

²⁰⁷ TYKL/aud/1796

Museoiden työ normaalisti on pitkälle suunniteltua esimerkiksi näyttelyiden osalta. Näyttelyvalinnat, sopimukset ja aikataulut tehdään noin 2–3 vuotta ennen näyttelyn avautumista kävijöille²⁰⁸. Liipon mukaan kalenteria yritetään rajoituksista huolimatta rakentaa ja valmistelutyötä tehdä²⁰⁹. Rajoitusten suljettua museoita useiksi kuukausiksi lyheni monen vaihtuvan näyttelyn esilläolo käytännössä radikaalisti. Itsekin olin ajatellut loppuvuodesta mennä katsomaan esimerkiksi Turun Taidemuseon Birger Kaipiaisen näyttelyä, mutta joulukuussa voimaan tulleet rajoitukset käytännössä estivät tämän, sillä näyttely poistui keväällä museon ollessa kiinni ja uudelleen avautumisen koittaessa esillä oli uusi näyttely. Liipon mukaan museossa valmistelua täytyykin tehdä epävarmuudesta huolimatta ja arki jatkuu suljetussakin museossa, vaikka tilanne voi ulospäin toiselta näyttää²¹⁰.

Poikkeuksellinen tilanne haastoi museoiden valmiita suunnitelmia. Turun Museokeskuksen toimintasuunnitelmat koronatilanne laittoi Mika Väyrysen mukaan uuteen valoon. Hän kertoo, että uuden tilanteen myötä niistä puuttui punainen lanka digitaalisuuden suhteen. Tätä lähdettiin pöyhimään uudestaan tavoitteena olla selkeämmin läsnä virtuaalisessa ympäristössä ja relevantin materiaalin kanssa.²¹¹ Tämä kertoo siitä, miten arjen uuteen epäjärjestykseen on museoissa lähdetty luomaan järjestystä aktiivisilla toimilla. Väyrynen kertoo yllättävän tilanteen osoittaneen, ettei organisaatiossa oltu tarpeeksi hyviä somemarkkinoinnissa ja somessa olemisessa. Tähän reagoitiin määrittämällä someohjelma tarkoin linjauksin siitä, millaista sisältöä tehdään. Tämä tarkoitti osin uusien asioiden, kuten videoinnin, äänityksen, editoinnin ja tekstityksen vahvempaa haltuunottoa.²¹²

Kaaoksen ja järjestyksen kautta voi ajatella epävarmuuden lisääntymistä, joka haastatteluissa tuli eri tavoilla esiin. Epävarmuus on toki läsnä elämässä aina, mutta koronatilanne ja sen jatkuminen ja vaihtelut ovat museoissa niin kuin muillakin yhteiskunnan ja elämän osa-alueilla tehneet tulevaisuuden ennustamisen entistä vaikeammaksi. Moni varmasti ajatteli ja toivoi epidemian alkaessa keväällä 2020 sen kestävän verrattain vähän aikaa. Ennustukset tilanteen kehittymisestä ja kestosta ovat jatkuvasti heitelleet optimistisista pidempää sopeutumista vaativiin. Epävarmuuteen samaistui Aboa Vetus & Ars Nova Janna Jokela:

Ehkä semmonen mikä on rassaavaa, on vähän just tämmönen epävarmuus, et ku ei oikein tiedä koska tää tilanne on ohi. Et ihan pelkästään tän vuoden toiminnan

²⁰⁸ Saloluoma 2021

²⁰⁹ TYKL/aud/1796

²¹⁰ TYKL/aud/1796

²¹¹ TYKL/aud/1793

²¹² TYKL/aud/1793

suunnittelu on tosi semmost, se leijailee nyt jossain semmoses tyhjyydes, ku ei oikein mitään voi lyödä mihinkään millekään kuukaudelle lukkoon.²¹³

Epävarmuuden on museotyöntekijöidenkin kannalta erilaisia tulokulmia. Haastateltavat kokivat yhtäältä museoihin kohdistuneen nousujohteisen kiinnostuksen jo ennen koronaa ja myös koronan aikana ihmisten museonälän lisääntyneen, mikä lupaa museoille yleisesti hyvää tulevaisuutta, kunhan kysyntään pystytään vastaamaan.²¹⁴ Luottamusta alan tulevaisuuteen siis löytyy pandemian tuomista mullistuksista huolimatta.

Kriisit aiheuttavat poikkeaman, joka rikkoo arjen ennustettavuutta ja turvallisuutta²¹⁵. Pandemian aiheuttama arjen mullistus toi mukanaan epävarmuuden lisäksi selkeää turvattomuutta. Siria Kohonen (2020) kirjoittaa Päivystävä folkloristi -blogissa, kuinka kyseessä on akuutti uhka ihmisen terveydelle sekä toimeentulolle ja ihmismieli reagoi tällaiseen voimakkaasti. Saattaa seurata jopa irrationaalista käyttäytymistä ja rituaalinomaisia toimenpiteitä, joiden yhteys uhan välttämiseen on epävarma.²¹⁶ Museoissa on eri tavoin pyritty huomioimaan työntekijöiden ja asiakkaiden turvallisuus pandemian keskellä. Erilaiset toimenpiteet ja suositukset ovat vaihdelleet paljon. Käsidesiä on ollut laajasti saatavilla ja käytössä heti koronan alusta asti, mutta esimerkiksi kasvomaskeja ei vielä kesällä 2020 yleisesti käytetty. Asiakaspalvelijana työskentelevä M3 kuvailee tilannetta vuoden 2020 kesältä ja kuinka varotoimenpiteisiin suhtauduttiin vielä ristiriitaisesti:

[K]aikil kassapisteil tuli semmoset pleksit, jotka kiinnitettiin kattoon tai siihen tiskiin, ni me oltiin vähän semmosessa omassa kuplassa. Kassatyöntekijöistä kukaan ei koko kautena ruvennu käyttää mitään visiiriä tai maskia, vaikka meil ois ollu mahdollisuus. Siihen ehkä myös näin jälkeinpäin mietittynä vaikuttaa se keskustelu, mitä Suomes käytiin keväällä, et onko maskit hyödyllisii vai ei. Et nyt niinku nyt täst perspektiivistä tuntuu jopa vähän absurdilta, et kukaan ei käyttänyt, koska, mä en muista et ku tuli jotain asiakkaita kesäkuun alus, joilla oli maski pääl, ni vähän ihmeteltiin, et hanskat ja maski, et onks tää nyt ihan tarpeellista. Nyt ku joku tulis niin ei kukaan pitäis minään.

Turvallisuusaspektiin on museoiden suhteen monia näkökulmia. Yhtäältä museot ovat haastateltujen mukaan halunneet ehdottomasti noudattaa rajoituksia turvallisuuden tähden, mutta toisaalta henkilömäärärajoitukset on koettu suhteettoman tiukoiksi, ottaen huomioon

²¹³ TYKL/aud/1794

²¹⁴ TYKL/aud/1798

²¹⁵ Enges, Mahlamäki & Virtanen 2015, 63

²¹⁶ Kohonen 2020

museoiden usein melko väljät tilat. Mika Väyrynen pitää haastatteluhetkellä voimassa olleita kymmenen hengen rajoituksia museoissa aivan liian pienenä:

[J]os ajattelee museokäyntiä, ni se, jos mikä on turvallista. Siellä ei koskaan olla kovin lähellä ihmisiä. Siellä ei edes mennä lähelle taideteoksia ja jos siellä on hygieniasta huolehdittu ja maskit päällä, ni se on todella turvallista. Et se kymmenen ihmisen rajoitus on täysin naurettava ajatus tällä hetkellä.²¹⁷

Loimaalla sijaitseva Sarka-museo pystyi olemaan auki, kun taas monet museot oli suljettu kunnallisilla päätöksillä. Sami Louekari arvelee ihmisten olevan kuitenkin varovaisia liikkumisen suhteen ja tämä näkyy kävijämäärissä. Tilaa liikkua väljästi heillä olisi kolmessa erillisessä näyttelyrakennuksessa.²¹⁸

5.3 Työ ja työttömyys

Tämän alaluvun analyttisenä käsitteenä on *työ*²¹⁹ eli tarkastelen yleisesti aineistostani nousseita museotyöhön liittyviä muutoksia ja työn merkitystä. Etnologisessa tutkimuksessa työtä ja ammatteja on tutkittu paljon. Lehtosen (2005) mukaan Suomen kaupungistuu ja vasemmistolaisen työläisaatteen levitessä halki Euroopan alkoi kansatiede tutkia talonpoikien sijaan kaupunkilaisia ja työväestöä, ja fokukseksi tuli nimenomaan heidän elämäntapansa muutos²²⁰.

Suomen museoissa työskenteli 2552 henkilöä vuonna 2019. Museoiden työ jakautuu muun muassa tutkimus- ja asiantuntijatehtäviin, tiedotukseen ja markkinointiin, näyttelytoimintaan, museopedagogiikkaan, kokoelmien hoitoon ja avoinnapiitoon. Näistä suurin sektori on kokoelmien hoito. Museoalan tulevaisuudessa nähtiin tuolloin moniammatillistumista. Perinteisten tehtävien rinnalle on tarve muun muassa kulttuurimatkoille, sosiaalityön ja ICT-sektorin osaamiselle.²²¹ Kukaan ei tuolloin varmasti osannut kuvitella pandemian kaltaisen poikkeustilanteen iskevän ja vaikuttavan osaltaan osaamistarpeisiin ja alan tulevaisuuteen.

Valtakunnallisten rajoitusten astuttua voimaan maaliskuun puolivälissä 2020 joutuivat kaikki museot sulkemaan ovensa kävijöiltä. Museon näkökulmasta tämä luonnollisesti tarkoitti täyskäännöstä arjessa. Kokoelmatyön ohella museon toiminnan toinen keskeinen funktio on yleisölle tehtävä työ, eli välittää kokoelmiinsa liittyvää tietoa ja asettaa sitä yleisön

²¹⁷ TYKL/aud/1793

²¹⁸ TYKL/aud/1795

²¹⁹ Ehn & Löfgren 1997, 28

²²⁰ Lehtonen 2005, 19

²²¹ Levä 2019

käyttöön²²². Rajoitusten myötä perinteinen yleisötyö sellaisena, kuin sitä oli totuttu tekemään, jäi pois. Pääsymaksutulot, opastukset, turistit ja koululaisryhmät olivat yhtäkkiä poissa.

Museolehtori Elli Liippo kuvailee myllerrystä:

Et tällä hetkellä ollaan yleisölle auki mutta hyvin rajotetusti, et kymmenen henkeä ollaan otettu tunnissa ennakkovarauksella. Ja tietenkin kaikki tällanen ryhmätoimintakin on kokenut aika kovia tässä, et opastustoiminta on jouduttu rojottamaan ja myöskin peruuttamaan pitkin vuotta ja muutenkin semmoinen perinteinen tapahtumatoiminta mitä meil on olla tapana järjestää, ne on pitkälti jouduttu ajamaan alas tänä tilanteen takia. Et kyl se on tosi isosti vaikuttanut siihen.²²³

Muutosta työssä voidaan tarkastella kahdella eri tasolla. Sen lisäksi, että museoiden perustehtävä on kokenut haasteita ja muutoksia, on luonnollisesti myös työntekijöiden työarki muuttunut. Kaikki haastateltavat kokivat, että heidän normaali työnkuvansa on kokenut tilanteen myötä muutoksia. Muutosta kuvailtiin jopa huomattavaksi, mutta se on saattanut tuoda jopa uusia positiivisia puolia. Museot kätkevät sisäänsä paljon erilaisia toimintoja ja yleisölle näkyy tästä kokonaisuudesta vain osa. Haastattelemani museotyöntekijät olivat enimmäkseen vastuussa yleisötyöstä, mutta heidän työnkuvaansa saattoi kuulua myös muita tehtäviä tai osa-alueita, joihin pystyi keskittymään paremmin nyt vallitsevassa tilanteessa.

Mika Väyrynen Museokeskuksesta kertoo työnkuvansa muutoksesta:

Semmosta, sitä samaa yleisötyötä mitä mä oon tähän asti tehny, ni ei oikein pystyny sit viime vuonna siinä mielessä toteuttamaan ainakaan siinä volyymissä mitä yleensä. Mut sitten toisaalta, kun mul nyt on tämmönen vähän kaksoisrooli, ni sit mä oon taas pystyny, on vapautunu aikaa siltä yleisötyöltä, et mä oon taas pystyny enemmän tekemään sitä kokoelmatyötä esimerkiks. Mut siis huomattavasti on vaikuttanu tää koronakriisi työnkuvaan.²²⁴

Yksi koronan vaikutuksista monella sektorilla on se, että digitalisaatio on ottanut harppausta. Ilman korona digitaalisten palveluiden käyttöönotto olisi tapahtunut hitaammin. Etenkin etätyö, etäkoulu ja etäasiointi ovat pakottaneet opettelemaan uutta tuonut uusia sovelluksia käyttöön.²²⁵ Museoissakin digiloikkaa on tehty vallitsevan tilanteen takia, vaikka toisaalta Mika Väyrynen kertoo, että Turun museokeskuksella materiaalia on tuotettu verkkoon jo kauan, mutta nyt sitä on muokattu uuteen muotoon ja tehty paremmin löydettäväksi²²⁶.

Uskoisin, että tämä tilanne pätee samalla tavalla moniin toimijoihin. Olemassaoloa verkossa

²²² Kaitavuori 2007, 280

²²³ TYKL/aud/1796

²²⁴ TYKL/aud/1794

²²⁵ Leinonen 2021

²²⁶ TYKL/aud/1793

on saattanut olla, mutta muuttuneet tarpeet ovat pakottaneet lisäämään sen painotusta fyysiseen verrattuna.

Tilanteessa osattiin haastateltavien parissa muutenkin nähdä myös positiivisia puolia museotyön kannalta. Lähes kaikki kertoivat, että tämän myötä on omaksuttu uusia taitoja tai otettu käyttöön välineitä, joista on hyötyä jatkossakin. Tilanne on pakottanut vahvistamaan olemassaoloa eri viestintäkanavissa. Kun on lähdetty tekemään uudenlaisia asioita, ovat työnkuvat saattaneet osin muuttua ja asiakkaiden kohtaamista mietitään eri lähtökohdista. Elli Liippo kertoo:

[O]n saanu opetella paljon uusia asioita ihan videoesiintymisestä kuvaamiseen ja leikkaamiseen ja editointiin asti et ihan puhtaasti semmost uuden opettelua ja haltuunottamista täs on myös ollu paljon. Tavallaan täysin uudet työkalut siihen tekemiseen, et se mitä siin on kuitenkin ennen ollu se pääpaino siin ihmisten kohtaamisessa siel museossa ja siin merkityksellisen museokokemuksen ja taidekokemuksen tukemisessa, ni se on nyt jotenki, jotenki se reitti on tosi erilainen siin asiakaskohtaamisessa täl hetkellä, et pitkälti tapahtuu verkossa etänä.

Voisi olettaa, että koronan tuoma poikkeustilanne ja epävarmat näkymät sen kestosta olisivat aiheuttaneet yleistä epävarmuutta museoalalla, joka on ollut merkittävän osan korona-ajasta osittain alas ajattuna. Aboa Vetus & Ars Novan museolehtori Janna Jokela ei kuitenkaan näe vielä samanlaista tilannetta kuin osalla kulttuuri- ja taidealan tekijöistä²²⁷. Merkittävä osa taiteen alalla työskentelevistä on koronasta johtuvan tilanteen takia harkinnut alanvaihtoa²²⁸. Jokelan mukaan museo on taiteilijoihin verrattuna stabiilimpi toimija ja työt jatkuvat, vaikka museo olisi yleisöltä kiinni. Vaikka yleisötyö on muuttunut, niin tulevia näyttelyitä suunnitellaan ja valmistellaan edelleen. Samoin kokoelma- ja tutkimustyö jatkuvat. Jokela kannattaa ajatusta, että yleisölle voisi tuoda enemmän esiin juuri tätä puolta museoista, eli että suljettujen ovien takana tapahtuu paljon tällaisinkin aikoina.²²⁹

Haastattelemieni museoammattilaisten mukaan koronatilanne ei pääsääntöisesti ollut vaikuttanut työn määrään ja työllisyystilanteeseen, paitsi alkuvaiheissa. Turun taidemuseossa koko henkilökunta lomautettiin Liipon mukaan keväällä 2020 yhdeksi kuukaudeksi²³⁰. Aboa Vetus & Ars Novasta kerrotaan koko henkilökunnan olleen pari kuukautta lomautettuna²³¹.

²²⁷ TYKL/aud/1794

²²⁸ Vilkman 2021

²²⁹ TYKL/aud/1794

²³⁰ TYKL/aud/1796

²³¹ TYKL/aud/1794

Maatalousmuseo Sarassa lomautettiin Loeukarin mukaan kaksi henkilöä lyhyeksi aikaa²³². Turun kaupunki ei lomauttanut Museokeskuksesta Väyrysen mukaan ketään²³³.

Haastattelemieni asiakaspalvelutyöntekijöiden kokemuksissa työn väheneminen oli vahvemmin esillä. M1, joka on töissä vaihtelevilla tunneilla, kertoo, ettei työvuoroja koronan alettua ollut ennen kesää: ”ei vaan ollut töitä eikä tullut rahaa mistään”. Hän kertoo hakeutuneensa uusiin opiskeluihin, koska tilanne oli niin epävarma. M2, joka on töissä kiinteillä tunneilla ja toistaiseksi jatkuvalla työsopimuksella, kertoo olleensa hetken lomautettuna ja lisäksi joutuneensa pitämään kesäloman etuajassa.²³⁴

Oppaat ja asiakaspalvelutyöntekijät – sekä erilaiset projektityöntekijät – jotka ovat usein tuntisopimuksella tai määräaikaisina, ovatkin työllisyystilanteen suhteen eri asemassa kuin vakituiset museotyöntekijät. Museoalan ammattiliitto MALin sekä Taide- ja kulttuurialan ammattijärjestö TAKUn selvityksen²³⁵ mukaan epävarmuus toimeentulon ja tulevaisuuden työnäkymien vuoksi on korona-aikana lisääntynyt ja etenkin oppaiden kohdalla tämä johtuu osittain työsopimuksen laadusta. Tarjotut työsopimukset kannustavat osa-aikaisuuteen ja aiheuttavat silpputyötä, eli toimeentuloa kerätään usein monista eri lähteistä. Opastyötä saatetaan tehdä myös hyvin erilaisilla sopimuksilla, jolloin yksi työntekijä on esimerkiksi 12€ tuntipalkalla, kun taas toinen saa 60€ kertakorvauksen opastuksesta. Työkenttä museoalalla on siis huomattavasti epävarmempi ja silppumaisempi, jos ei ole vakituksessa työssä.²³⁶ Museokentällä on myös paljon kausityötä, johtuen siitä, että monet museot ovat auki vain kesäisin. Haastattelemani museotyöntekijä, M3, joka on tehnyt paljon pätkätyötä eri museoissa vuosien ajan, kertoo sopimuksen pituutta määrittävän pitkälti sen, jos museo on auki vain tietyn osan vuodesta.²³⁷

Etätyöskentely on yksi selkein muutos monen työnkuvassa myös museoalalla. Kuten kyselyvastauksista kävi ilmi, on etätyö tuonut monenlaisia haasteita ja erityispiirteitä työarkeen. Näitä kertovat myös haastattelemani museoammattilaiset. Sami Louekari kertoo etätyöskentelystä ja -kokouksista jäävän paljon pois vuorovaikutuksen suhteen. Hänen

²³² TYKL/aud/1795

²³³ TYKL/aud/1793

²³⁴ TYKL/aud/1798

²³⁵ Museoalan ammattiliitto 2021

²³⁶ Museoalan ammattiliitto 2021

²³⁷ TYKL/aud/1797

mukaansa kahdenvälinen vielä toimii hyvin mutta kymmenen hengen kanssa melko huonosti²³⁸.

Haastatteluista nousi vahvana esiin puhunta työn jatkumisesta, vaikka olosuhteet ovatkin poikkeukselliset. Janna Jokelan mukaan hänen toimenkuvaansa lukuun ottamatta museotyö ei ole lopulta niin radikaalisti muuttunut tänä aikana, vaan ”suljettujen ovien takana” niin kokoelmatyö, tutkimustyö kuin tulevien näyttelyiden valmistelu jatkuvat²³⁹. Myös Elli Liippo toteaa, että työtä riittää ja arki jatkuu suljetussakin museossa, vaikka tilanne ulospäin epänormaalilta vaikuttaisikin²⁴⁰.

5.4 Yksilö ja yhteisö

Kulttuurin keskiössä ovat ihmiset, yksilöt ja yhteisöt. Nämä ovat toisistaan monilla tavoilla riippuvaisia ja tämä keskinäinen sidos on paljastunut monille aivan uusin tavoin koronan myötä.²⁴¹ Työssä ihmiset ovat yhtäältä yksilöitä ja toisaalta osa yhteisöä. Heillä on näin ollen molemmista kategorioista omaksuttuja tapoja. Museon yleisötyön edustajan tapauksessa hän on yksilö suhteessa yhteisöön, joka on yhtäältä museon asiakkaat, mutta toisaalta myös muut työntekijät eli työorganisaatio. Poikkeusolosuhteissa myös nämä eri yksilöiden väliset suhteet toisiinsa sekä yhteisöön kokevat haasteita ja muutoksia.

Asiakaskohtaaminen on korona-aikana muuttunut museoissa olosuhteiden pakosta. Monet perinteiset yleisötyön keinot ovat olleet pois käytöstä museoiden ollessa kiinni. Näyttelyt ovat museoiden keskeinen tapa viestiä toiminta-ajatustaan²⁴². Näyttelyiden avulla museot välittävät kokoelmiinsa liittyvää tietoa ja asettavat sitä yleisön käyttöön²⁴³. Näyttelyitä voi määritellä monella tavalla, af Hällström summaa Hjorthin [2003] määritelmiä, joissa niille on yhteistä yleisö, tila sekä esineet, ja olennaista myös muun muassa sosiaalinen vuorovaikutus, tarinan kerronta sekä suunnitelmalliset kulkureitit²⁴⁴. Näyttelyihin pitkälti perustuva yleisötyö on ymmärrettävästi joutunut etsimään muunlaisia keinoja, kun museoihin pääsy on ollut estynyt tai rajoitettu. Elli Liippo kuvaa työnkuvansa muuttuneen olennaisesti koronan aikana:

Tavallaan täysin uudet työkalut siihen tekemiseen, et se mitä siin on kuitenkin ennen ollu se pääpaino siin ihmisten kohtaamisessa siel museossa ja siin

²³⁸ TYKL/aud/1795

²³⁹ TYKL/aud/1794

²⁴⁰ TYKL/aud/1796

²⁴¹ Halme-Tuomisaari 2020, 57

²⁴² af Hällström 2011, 6

²⁴³ Kaitavuori 2007, 280

²⁴⁴ af Hällström 2011, 33–34

merkityksellisen museokokemuksen ja taidekokemuksen tukemisessa, ni se on nyt jotenki, jotenki se reitti on tosi erilainen siin asiakaskohtaamisessa täl hetkellä, et pitkälti tapahtuu verkossa etänä.²⁴⁵

Museoiden tuottamiin tapahtumiin ja muuhun oheistoimintaan korona on vaikuttanut myös monin tavoin. Monet erilaiset tapahtumat, työpajat ja opastukset ovat suurelta osin poistuneet, vaikka näyttelyitä on voitu pitää auki esimerkiksi kesällä 2020 melko normaalisti ja keväällä 2021 radikaalisti rajoitetuin kävijämääriin. Sami Louekari kuvaa haastetta tapahtumien tekemisen, rajoitusten ja turvallisuusapektien näkökulmasta:

[K]u jos suunnittelee jotain museoalan tapahtumaa, että sais tulla mutta ei saa tulla liikaa ja mites sitte se hoidetaan et tulee sopivasti ja samaan aikaan et. Sellasia ongelmia tässä kyllä on.

Osa yleisötyötä saattaa olla myös vapaaehtoistoiminta. Turkulaisessa museossa, jossa M2 työskentelee, vapaaehtoistoiminta on kiinteä osa museon toimintaa, mutta nyt ollut lähes kokonaan tauolla maaliskuusta 2020 alkaen²⁴⁶. Sami Louekari kertoo, että yhteistyö muiden, museoon tulevien, toimijoiden kanssa on kärsinyt ja lisäksi rahoituksellisesti monet tulot ovat jääneet tulematta, vaikka avustuksia onkin myönnetty²⁴⁷.

Museot ovat koronan aikana ottaneet käyttöön uusia yleisötyön muotoja ja vahvistaneet läsnäoloaan digitaalisessa ympäristössä. Käsitys yleisön reaktioista näihin palveluihin vaihteli haastattelemieni museotyöntekijöiden välillä. Sosiaalisen median tavoitavuutta pystyy seuraamaan lukuina ja reaktioina, ja Jokelan mukaan tällä tavoin on saatu palautetta Aboa Vetus & Ars Novan uusista sisällöistä. Hänen mukaansa on kuitenkin vaikeampi sanoa kuinka paljon ihmiset ovat huomanneet esimerkiksi uuden ikkunanäyttelyn jokirannassa²⁴⁸. Mika Väyrysen mukaan yleisölle voi olla haaste löytää uudet sisällöt. Museokeskus on osallistunut erilaisiin sosiaalisessa mediassa kiertäviin haasteisiin, kuten alun perin TikTokissa levinneeseen Pass the Brush -haasteeseen, jossa Museokeskuksen versiossa eri museokohteiden työntekijät esittelevät arki- ja työroolejaan ja -asujaan. Tästä oli tullut paljon hyvää palautetta ja ihmiset olivat jakaneet videota eteenpäin, mikä kuuluu tämänlaisten viraalien eli verkossa leviävien sosiaalisen median videoiden luonteeseen ja tuo näkyvyyttä myös alkuperäistä yleisöä laajemmalle joukolle.²⁴⁹ Maatalousmuseo Sarka on tarjonnut

²⁴⁵ TYKL/aud/1796

²⁴⁶ TYKL/aud/1798

²⁴⁷ TYKL/aud/1795

²⁴⁸ TYKL/aud/1794

²⁴⁹ TYKL/aud/1793

koululaisille etäopastuksia videoyhteydellä luokkaan ja nämä ovat Louekarin mukaan erittäin suosittuja: ”myytiin sitä niin paljon ku pystyttiin”²⁵⁰.

Yleisölle museoilla on monipuolista merkitystä elämysten tarjoajana, uuden tiedon lähteenä ja ajanvietteenä. Kävijöiden kokemuksia museoiden merkityksestä ja koronan vaikutuksista museoharrastukseen olen selvittänyt erillisillä haastatteluilla ja tätä aineistoa käsittelen luvussa 6. Kysyin kuitenkin museoammattilaisilta, millainen näkemys heillä on siitä, miten kävijät ovat suhtautuneet museoiden sulkeutumiseen. Kävijät ovat heidän mukaansa selkeästi kaivanneet museoihin ja museoiden avaaminen sulkemisrajoitusten jälkeen ensin kesällä 2020 ja uudestaan rajatusti keväällä 2021 on otettu hyvin vastaan. Elli Liippo kertoo seuraavaa:

[S]e oli niin kurja ja yllättävä sillon se sulku kaikille, et ne otettiin kyl tosi kiitollisena vastaan, et kyl mul oli sellanen tai on sellanen fiilis ja nyt taas, kun on tällee vähän eri tavalla poikkeuksellisesti avattu museota — ni nää rajotetut aukiolot ni nekin on saanu hirveesti kiitosta, et kyl ihmisil on semmonen nälkä et... Ja niinku valmius ottaa nyt vastaan, et tuli se sit verkon kautta tai pääsi sit museoon, ni kyl taidetta ja kulttuuria kaivataan.²⁵¹

Myös Turun museokeskuksen Mika Väyrynen näkee, että ihmisillä on suuri tarve päästä kokemaan kulttuuria:

[S]e keväinen, ei kulttuurinälkä vaan se kulttuurintarve ihmiselle. Kun ne on suljettu meiltä pois, niin oli melkeinpä hätä siitä, että älkää viekö tätä kokonaan, et se on tärkeä osa meille ihmisille, se vapaa kirjasto ja museoon pääsy ja totta kai konsertit ja teatterit yhtä lailla²⁵²

Kävijöiden lisäksi museotyöntekijöiden hyvinvointiin ja työyhteisöön tilanne on vaikuttanut monin tavoin. Etätyön määrä on lisääntynyt radikaalisti, mikä vähentää sosiaalisia kontakteja ja kaventaa elinpiiriä. Sarka-museon Sami Louekari kertoo, että työn arki on muuttunut isosti. Vuorovaikutuksesta jää hänen mielestään puuttumaan paljon, kun ei ole keskustelua kahvipöydässä ja käytävillä, eikä pysty pitämään palaverereja kasvotusten, koska silloin katoaa spontaani ideointi ja ajatusten vaihto.

[O]n raskasta, kun ei oo kollegojen vertaistuki ja se sosiaalinen tuki ja se työyhteisö siinä ympärillä, ihan niinku ei ainoastaan sisällöllisenä tukena vaan ihan ilona ja hupina, jos näin vois sanoa²⁵³

²⁵⁰ TYKL/aud/1795

²⁵¹ TYKL/aud/1796

²⁵² TYKL/aud/1793

²⁵³ TYKL/aud/1795

Työpaikan kahvipöytäkeskustelut on aihe, josta etnologina voisi tehdä vaikka minkälaista havainnointia ja analyysiä, joten voin hyvin kuvitella, että tällaisenkin arkisen sosiaalisen ulottuvuuden katoaminen vaikuttaa monin tavoin.

Koronan aiheuttama poikkeustilanne on tuonut monenlaisia haasteita, mutta niiden kautta varmasti jotain hyvääkin. Tilanne on pakottanut museot pohtimaan omaa rooliaan ja toimintatapojaan. Vaikka suunnitelmien meneminen uusiksi ja on tuottanut lisää työtä ja epävarma tilanne toisaalta vaikeuttanut tekemistä, piilee mullistuksessa mahdollisuus uusiin näkökulmiin ja yleisön kohtaamiseen entistä monipuolisemmin. Sami Louekari toteaa:

[O]n kyllä sillai edistäny meitäkin, vähän niinku avartanu silmiä ja saanu mieltii uudella lailla ja lähestymään yleisöäkin ja kysymään, että mitä te toivoisitte ja miten me voitais teitä palvella digitaalisesti, et semmosta hyvääkin tässä voi nähdä.

5.5 Tila, paikka ja digitaalisuus

Tässä luvussa tarkastelen sitä, millaisia eri merkityksiä paikalla on museoiden kannalta ja miten fyysisen ja digitaalinen ulottuvuus näkyvät museoiden toiminnassa tänä päivänä. Museot ja ovat perinteisesti konkreettisia fyysisiä paikkoja, joissa näyttelyt ja esineet ovat esillä ja joihin asiakkaiden vierailu kohdistuu. Jo ennen koronaa museoissa on tehty paljon kokoelmien digitointia ja jopa 3D-mallinnusta, joihin tutustuminen tarjoaa uusia ulottuvuuksia ja lähestymistapoja museokokemukseen²⁵⁴. Korona-aikana arjen fyysinen oleminen on muuttanut siinä mielessä luonnettaan, että ihmisten elinpiiri on rajoittunut vahvemmin kotiin ja esimerkiksi töitä ja opiskelua tehdään paljon etänä. Museoiden ollessa kiinni niiden on taas pitänyt keksiä keinoja tuoda sisältöään asiakkaiden saatavaksi muilla tavoin kuin pitämällä näyttelyitä museoissa. Tilanne on yleisesti ottaen vahvistanut digitaalisten ympäristöjen tärkeyttä monissa palveluissa.

Vilkunan (2013) mukaan Internet ja digitointi tarjoavat museoille mahdollisuuksia avata kokoelmiaan – myös aiemmin piilossa olleita – yleisölle uudella tavalla²⁵⁵. Mitä enemmän uudet teknologiat ovat arkipäiväistyneet on niiden käyttö laajentunut ja Internetiä ja

²⁵⁴ Suorsa 2017

²⁵⁵ Vilkuna 2013, 8

sosiaalista mediaa on alettu hyödyntää paremmin. On muuttunut jopa velvollisuudeksi palvelu yleisöä myös näissä ympäristöissä. Tämä on laajentanut museoiden roolia elämyksien välittäjäksi ja vuorovaikutuksen kehittäjäksi.²⁵⁶ Moniin museonäyttelyihin voi nykyään osallistua ilmaiseksi Digimuseo.fi -palvelussa. Turun kaupungin taidemuseo WAM kertoo blogissaan hyödyntävänsä virtuaalista todellisuutta saavutettavuuden edistämiseen. Maantieteelliset tai fyysiset rajoitteet eivät estä taide-elämystä digitaalisessa ympäristössä eikä tilakaan lopu kesken samalla tavalla kuin museorakennuksessa. Myöskään aikataulu ei rajoitu museon aukioloon vaan käyttäjä voi päättää sen itse.²⁵⁷

Museoita sijaitsee hyvin erilaisissa tiloissa ja paikoissa, kuten museoksi muutetussa teollisuusrakennuksessa, entisessä kodissa tai täysin uudessa rakennuksessa. Museo voi sijaita niin kaupungin keskustassa kuin syrjäseudulla. Museo ei välttämättä sisälly ihmisen tiedolliseen karttaan, vaikka se sijaitisi aivan naapurissa. Syitä tähän voi löytyä ihmisen identiteetistä ja suhteesta ympäristöön. Ihmisen ja museon kohtaamista voi tarkastella ympäristöpsykologian kautta.²⁵⁸

Tila voidaan käsittää fyysisen paikan lisäksi merkityksiä saavana sijaintina, joka riippuu sen kokijasta. Paikka tarkoittaa suppeasti ajateltuna tiettyä fyysistä tilaa. Näitä fyysisiä kohteita nimetään ja tätä kautta identifioidaan ja otetaan haltuun tehden niistä paikkoja. Paikalla on useita eri ulottuvuuksia. Fyysisten, hitaasti tai vähän muuttuvien, ominaisuuksien lisäksi ajallinen ja sosiaalinen ulottuvuus ovat läsnä. Paikka voidaan kokea monella tavalla, sillä voi ajatella olevan oma ”henkensä”. Paikka on näin olleen konkreettinen sijainti, mutta toisaalta se on mielikuvissa rakentuva. Myös asiat, kuten taiteen eri lajit, jotka eivät ole paikkoja, voivat tarjota vastaavan emotionaalisen samaistumiskohteen ja niihin voi kokea ”paikan tuntua”.²⁵⁹ Creswellin [2004] mukaan paikan tuntu viittaa subjektiiviseen ja emotionaaliseen kiintymiseen, jota ihmiset muodostavat paikkoihin ja se vaatii yleensä, että on pidempään tekemisissä tietyn paikan kanssa²⁶⁰.

Ihminen kokee ympäristöään aistien kautta ja hahmottaa näin erilaisia ilmiöitä ja todellisuutta. Elämistilan käsite, joka on omaksuttu humanistisesta maantieteestä, viittaa kokemuksellisuuteen ihmisen suhteessa fyysiseen tilaan. Elämistilassa on keskiössä koti,

²⁵⁶ Haapalainen 2007, 319–320

²⁵⁷ Nieminen 2021

²⁵⁸ af Hällström 2011, 27

²⁵⁹ Enges et al. 2015, 133–134

²⁶⁰ Lappi 2012, 152

mutta sen lisäksi voidaan erottaa lukuisia muita tärkeitä kohteita. Elämistila ei rinnastu suoraan fyysiseen ulottuvuuteen, vaan on enemmän mentaalinen rakenne.²⁶¹ Näkisin, että museoita ihmisen muiden arjen paikkojen ohella voidaan tarkastella elämistilan kautta.

Lappi (2012) kirjoittaa kokemuksistaan Kiinan Suzhousta ja kuinka kaupungin erilaisilla alueilla tuntui olevan eri lailla muodostuneet sääntönsä ja kulttuuriset koodistonsa. Hän viittaa Henri Lefebren käsitteeseen ”dominoidusta tilasta” ajatuksella, että tietyissä uudemmissa paikoissa ihmisten käyttäytymistä ohjaavat tiukemmat säännöt ja ikään kuin ”näkömätön käsi”. Lapin mukaan dominoidut tilat ovat yleensä steriilimpiä ja ihmisten rooli niissä on enemmän kuluttajana kuin kaupunkia tuottavina aktiivisina toimijoina.²⁶² Voisin väittää, että museot monesti ovat tietyllä tapaa tällaista dominoitua tilaa tiukempine koodistoineen, joihin kävijä sitoutuu tullessaan museovierailulle. Käyskentelyä museossa leimaa hillitty, kunnioittava ja varovainen oleminen. Niissä on paljon samaa kuin pyhinä pidetyissä paikoissa, kuten kirkoissa. Estetiikka museoissa on usein steriiliä, niihin on sisäänpääsymaksu ja niihin liittyy vahva hierarkkisen tilan tuntu.

Anne-Mari Forss (2007) kirjoittaa fenomenologisesta näkökulmasta paikan kokemiseen. Paikan historiaa on inhimillinen ja tarkoituksellinen toiminta aikojen saatossa. Arkkitehtuuri, monumentit ja asemakaava ovat tällaisia tekijöitä, jotka välittävät intentioita ja muotokieltä eri aikoina. Forss viittaa Aldo Rossiin, jonka mukaan monumentit antavat kaupungille tai sen osalle muodon ja kaupungit rakentuvat vanhojen artefaktien suunnan mukaan.²⁶³ Museoita ajatellen voisikin sanoa, että historiaa itse rakennuksina säilövät museot ovat monella tapaa tukipilareita kaupunkitilassa. Vanhat museorakennukset usein sijaitsevat keskeisillä paikoilla kaupungissa ja ovat kiinnekohtia maisemassa ja kaupungin markkinointikuvastossa.

Forss toteaa paikan kokemiseen liittyen, että tunnelma ympäröi kaikkia subjekteja, mutta sitä ei havaita tasapuolisesti, vaan tunnelman kohtaaminen vaatii avoimuutta, herkistymistä ja tilanteeseen sitoutumista.²⁶⁴ Tämä mielestäni kuvaa hyvin museokokemusta. Ennakkotiedoilla ja -asenteilla, mielentilalla ja muilla kulloisilla tekijöillämme on vaikutusta siihen mitä saamme irti museosta ja kuinka sen koemme.

²⁶¹ Enges et al. 2015, 137

²⁶² Lappi 2012, 155–156

²⁶³ Forss 2007, luku 2

²⁶⁴ Forss 2007, luku 2

Ei ole yhdentekevää millaisia paikkoja rakennamme tai millaisiin paikkoihin sijoitamme eri toimintoja. Paikalla on merkitystä ihmisten identiteetille. Museorakennus itsessään saattaa olla olennainen osa museokokemusta. Katsoisin, että museot erityisesti ovat paikkoja, joihin kiinnittyy helposti tavallista enemmän merkityksiä. Museoita toimii hyvin erilaisissa rakennuksissa; jotkin ovat rakennettu nimenomaan museoiksi, toiset on otettu uuteen käyttöön museona. Lisäksi on myös ulkoilmamuseoita, kuten Helsingissä Seurasaari ja Turussa Luostarinmäki, joissa jokainen rakennus itsessään on museoesine ja liikkuminen alueella on huomattavasti erilainen elämys hämärtäen rajaa museon ja ei-museon välillä. Vaikka fyysisten museokäyntien tilalle ja oheen on tullut erilaisia etäpalveluita, uskovat haastatteleman museoammattilaiset perinteisen vierailun olevan korvaamaton. Tämän ymmärtää varsinkin Turun taidemuseon tai Turun linnan kaltaisissa kohteissa, jotka ovat nähtävyyksiä jo itsessään rakennuksina ja kantavat historiallista kerrostumaa ja merkityksiä. Museokäynti on myös moniaistinen kokemus tavalla, jota digitaalinen ympäristö ei toistaiseksi voi tavoittaa eikä näin ole siirrettävissä sellaisenaan etäympäristöön. Erityinen paikan henki on museoissa usein vahvasti läsnä. M3 pohtii näitä ulottuvuuksia suhteessaan työpaikkaansa:

Tollases kohtees varsinkin missä jotenki semmonen moniaistisuus on niin vahvasti läsnä. Et jos mä mietin työpaikkoi, mis mä oon ollut, ni mä mietin et hakeudunks mä töihin tahalleni paikkoihin, mis mä viihdyn myös ympäristössä tosi hyvin. Mulle on jotenkin hyvin tärkeetä se niinku henki siin paikassa, se jotenki se visuaalisuus, et se vastaa jotenki et mul tulee siel rauhallinen olo.²⁶⁵

Museorakennus itsessään viestii monella tapaa. Se voi esimerkiksi symboloida valtakunnan historiaa, rakennuttajan valtaa tai arkkitehdin taitoa. Mielipiteet museon sijainnista ovat vaihdelleet sen mukaan mitä museon on haluttu viestivän. Voidaan haluta, että museo sijaitsee elämän sykkeessä keskeisellä paikalla tai sitten museosta voidaan haluta rakentaa erityinen retkikohde. Keskikaupungille sijoittuminen voi yhdistyä ajatuksiin korkeakulttuurista ja porvarillisesta elämästä. Turun taidemuseon rakentamisessa vaihtoehtona oli ”tuomiokirkon varjoon” tai maamerkiksi kukkulalle ja näistä jälkimmäinen voitti. Museot voivat raivata tietä uudelle vallan keskittymälle, kuten Kansallismuseon päätyessä Etu-Töölöön, joka tuolloin oli työväen asuttama ja jonne myöhemmin nousivat niin eduskuntatalo, Finlandia-talo kuin Musiikkitalo.²⁶⁶ Museorakennusten arkkitehtuurin ja fyysisen ulottuvuuden vahvan merkityksen allekirjoittaa myös Elli Liippo:

²⁶⁵ TYKL/aud/1797

²⁶⁶ Rönkkö 2007a, 251–253

[O]nhan se meidän museon ja muidenkin museoiden kohdalla, ni myöskin se arkkitehtuuri ja se rakennus itsessään myöskin merkittävä osa sitä museokäyntiä ja museokokemusta. Eikä sitä tietenkään pysty ihan täysin semmosen virtuaali, virtuaalivälinein tuottamaan. Tästäkin on varmasti monenlaisii mielipiteitä, et jotkut voi nähdä asian eri tavalla, mut tää on mun kokemukseni, et ei se sitä voi täysin korvata.²⁶⁷

Museoiden tiloihin yhdistyy usein muitakin toimintoja kuin itse museo. Lähes kaikissa museoissa on jonkinlainen museokauppa, joka myy esimerkiksi näyttelyihin liittyvää oheismateriaalia tai itse museon nimikkotavaraa. Usein museosta löytyy myös museokahvila tai -ravintola. Nämä saattavat olla erillisen yrittäjän pitämiä ja auki joko vain museon ollessa auki tai osittain siitä erillisenä. Turun taidemuseon Cafe Victor on museosta erillinen yrittäjä, mutta koska kahvila toimii kiinteästi museon tiloissa, on se joutunut olemaan kiinni nyt, kun museo itsessään on avannut rajoitetusti vieraille, jotta kävijämäärät pysyvät rajoitusten puitteissa²⁶⁸. Elli Liippo näkee tilanteen valitettavana ja kertoo museoon ja ravintolatoimintaan vaikuttavien eri säädösten aiheuttavan ristiriitaa tällaisessa tapauksessa²⁶⁹.

Taidemuseon Cafe Victor on siitä hyvä esimerkki museon ohessa olevasta toimijasta, että se on järjestänyt museossa myös elävän musiikin tapahtumia ennen korona-aikaa. Näissä ja monissa muissa musiikkitapahtumissa itsekin käyneenä näkisin, että tapahtumalle voi luoda vahvaa erityisyyttä paikka ja puitteet, jossa se tapahtuu. Ei olisi lainkaan sama lähteä tekemään esimerkiksi etänä tällaista konseptia, jossa tila, jossa esitys tapahtuu, vaatii vaikuttavuuden välittymiseksi siinä fyysisesti olemista. Etätapahtumat ovat kuitenkin koronatilanteen aikana yleistyneet ja jossain määrin niillä varmasti on tulevaisuutta.

Museotoiminta voi monessa tapauksessa olla myös monipaikkaista. Puhuttaessa dikotomisesti museosta ja digitaalisista etäpalveluista saattaa unohtua, että museot tuottavat myös fyysisiä palveluita museon ulkopuolella. Mika Väyrynen kertoo tehneensä aiemmassa työpaikassaan Ateneumissa kiertävää toimintaa eri puolella Suomea. Turun museokeskus on myös järjestänyt työpajatoimintaa esimerkiksi Runosmäessä, eli museo on näin jalkautunut ihmisten pariin. Jalkautuvassa toiminnassa on hänen mukaansa kiinteänä osana myös se, että asioita tehdään yhdessä ja osallistetaan esimerkiksi mukana olevia lapsia.²⁷⁰ Tällainen osallistava

²⁶⁷ TYKL/aud/1796

²⁶⁸ TYKL/aud/1796

²⁶⁹ TYKL/aud/1796

²⁷⁰ TYKL/aud/1793

toiminta edustaakin nykymuotoisen museoiden yleisötyön periaatteita, joissa pyritään muun muassa vuorovaikutukseen, saavutettavuuteen, aktiivisuuteen ja osallistavuuteen²⁷¹.

Museon sijainnilla on väliä sen suhteen, miten ihmiset löytävät ja pääsevät sinne. Suomessa on paljon museoita kaupunkien ulkopuolella paikoissa, joihin on hankala päästä ilman omaa autoa. Aineistoani edustavista museoista vain yksi, Suomen maatalousmuseo Sarka ei sijaitse kaupunkiympäristössä. Museon johtaja Sami Louekari sanookin, että heidän museonsa sijainti luonnollisesti vaikuttaa käymisen luonteeseen ja vertaa, että tilanne on täysin erilainen esimerkiksi Turun keskeisillä paikoilla sijaitseville museoilla.

[M]eillä harva pistäytyy spontaanisti sillä lailla, kun, meil ei oo sellasta pistäytymistä ku esimerkiks Turussa, jossa jos henkilö kävelee Aurajoen rantaa ja kattoo ”ai, Wäinö Aaltosen museo, käynpä tossa Museokortilla kurkkaamassa et mitä siel on”, tai jos perhe on niinku lomalla, kaupunkilomalla Turussa, niin ne voi spontaanisti mennä tohon, käydäänpä tossa museossa, että tavallaan meille museokäynnit on – – paljon suunnitelmallisempia ja paljon etukäteen enemmän etukäteen mietittyjä ja toki tulee spontaaneja pistäytymisiä niille, jotka ajaa valtatie ysiä²⁷²

Museot ovat koronatilanteen myötä nähdäkseni kiinnostavassa tilanteessa, kun palveluja on opeteltu tuottamaan myös digitaaliseen ympäristöön. Valtaosa kävijöistä luultavasti edelleen vieraillee museossa fyysisesti paikan päällä, mutta virtuaalista vaihtoehtoa ei pitäisikään nähdä kilpailuna. Virtuaalinen näyttelykokonaisuus ei ole sama asia kuin museotilaan rakennettu näyttely, vaan sitä voi ajatella taidejulkaisuna, kuten WAMin Mia Nieminen kirjoittaa²⁷³. Paikalla on meille monenlaisia merkityksiä ja suhteemme fyysiseen/digitaaliseen on jatkuvasti muovautuvaa. Näkökulmat asioihin muuttuvat sitä mukaa, kun totumme uusiin innovaatioihin ja tapoihin tehdä ja kuluttaa palveluita. Korona on monella tapaa tehnyt näkyväksi arkemme rakenteet muun muassa sen suhteen missä asiat voivat tapahtua ja missä haluamme niiden tapahtuvan. Lisäksi olemme joutuneet ja saaneet kokea uusia tapoja tehdä tuttuja toimintoja. Vielä omassa lapsuudessani 1990-luvulla koronan kaltainen poikkeustilanne olisi tuntunut hyvin erilaiselta, koska keinot sopeutua siihen arjen tasolla olisivat olleet suurelta osin erilaiset. Aika näyttää mihin digitaalinen ulottuvuus sekä suhteemme fyysisiin paikkoihin kehittyy. Varmaa on, että museot pysyvät ajan hermolla.

²⁷¹ Tuisku 2021

²⁷² TYKL/aud/1795

²⁷³ Nieminen 2021

6 Museoiden merkitykset kävijöille

Tässä luvussa esittelen aluksi, mitä museoiden yleisötutkimukset kertovat museokävijöistä ja käynnin syistä. Sen jälkeen nostan haastatteluaineistostani kävijöiden kokemuksia pandemia-ajasta suhteessa heidän museoharrastukseensa sekä kartoitan yleisesti sitä, millaisia merkityksiä he museoille antavat. Koitan selvittää, mistä on kyse museoissa käymisessä ja käytän tähän kulttuurianalyttistä näkökulmaa purkaakseni haastateltavien kokemuksia ja löytääkseni yhtäältä museoharrastuksen yleisen merkityksen ja toisaalta koronan tuomat vaikutukset kävijöiden arkeen.

6.1 Museoiden yleisötutkimukset

Kävijä- ja yleisötutkimukset ovat museoille käytännöllinen tapa lisätä tietoa kävijöistä. Tähän kuuluu hyvin erityyppisiä tutkimuksia tilastollisista lomakekyselyistä yksittäisten näyttelyiden onnistumisen arviointiin. Sisällöllisesti ne voivat sivuta liiketaloudellisia tutkimuksia, jolloin voidaan kartoittaa esimerkiksi tunnettuutta, arvoja, asenteita, mainontaa ja mielikuvia. Ne voivat myös hyödyntää kulttuurintutkimuksen ymmärrystä museoyleisöstä.²⁷⁴ Oma tutkimukseni hyödyntääkin juuri viimeksi mainittua näkökulmaa pyrkien ymmärtämään syvällisemmin yleisön kokemuksia ja museoille annettuja merkityksiä.

Museovirasto on 1970-luvun puolivälistä lähtien kerännyt tilastotietoa museotoimintaan liittyen. Nämä keskittyvät kävijämääriin, mikä ei anna riittävästi tietoa museokävijöistä. Suomen museoliitto on toteuttanut noin kerran kymmenessä vuodessa laajempaa kävijätutkimusta alkaen vuonna 1984. Näillä on selvitetty museokäyntejä ja käymättömyyttä sekä kartoitettu kävijäprofiilia, valikoitumista eri museoihin sekä museoiden erilaisia palveluja. Asiakaslähtöinen laatuajattelu levisi museoalalle laajemmin 1990-luvun lopulla ja palvelutyytyväisyyden mittaaminen nähtiin toiminnan kehittämisen keinoksi. Tyypillisin esimerkki tästä on lomakekysely. Kävijätutkimukset ja niiden tutkimusasetelmat ja raportointimallit saattavat olla jo monessa museossa vakiintuneita käytäntöjä ja tuloksia seurataan systemaattisesti. Edellä mainitun kaltainen kävijätutkimus vaatii kuitenkin rinnalleen tarkempaa ja laajempaa analyysiä museokäynneistä ja niiden merkityksestä. Syventävät yleisötutkimukset hyödyntävät tyypillisesti laadullista menetelmää ja aineistoja, ja saattavat olla poikkitieteellisiä tai sovellettuja tutkimusasetelman määrittäessä

²⁷⁴ Liukkonen 2010, 125

tapauskohtaisesti. Tässä voidaan käyttää haastatteluja, havainnointia tai osallistavia menetelmiä. Tällä hetkellä kävijä- ja yleisötutkimukset ovat osa laajempaa vaikuttavuuden arviota museotoiminnassa.²⁷⁵ Kävijöitä monipuolisesti ja syvällisesti tutkimalla voidaan siis saada arvokasta lisätietoa tilastollisen datan ympärille. Tämä hyödyttää museoita auttamalla niitä parantamaan toimintaansa ja samalla yleisö saa parhaimmillaan tunnetta osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta. Tämän huomasiin myös itse haastatteleamalla museokävijöitä. Koin vahvasti, että kaikki haastateltavat tahtoivat nimenomaan kertoa ja tulla kuulluksi museosuhteestaan.

Museokävijä 2011 on Suomen Museoliiton tuorein kävijätutkimus. Tutkimukseen osallistui yhteensä yli 12000 museokävijää. Lisäksi ei-kävijöiden mielikuvia museopalveluista tutkittiin internetin kautta. Tavoitteena ei ole ollut tieteellisesti pätevä tutkimus, vaan käyttökelpoista tietoa museoiden hyväksi.²⁷⁶ Tutkimusotoksen perusteella tyypillinen museokävijä Suomessa on nainen, joka asuu Etelä-Suomessa ja jolla on ylempi korkeakoulututkinto. Hän on 46–65-vuotias ja vierailee museoissa 1–5 kertaa vuodessa erityisesti loma-ajalla ja -matkan yhteydessä. Museokäynti kohdistuu tyypillisesti yleisesti tunnettuun kohteeseen ja valikoituu museon aihepiiriin tai tietyn näyttelyn mukaan. Vierailulta odotetaan elämystä, tietoa ja viihtymistä. Museossa vieraillaan tavallisesti perheen tai ystävien kanssa. Tällainen tyypillisen museokävijän kuvaus sopii parhaiten taide- ja kulttuurihistoriallisten museoiden asiakkaisiin, mutta luonnontieteellisten ja erikoismuseoiden kävijöissä painottuvat myös nuoremmat ja mieskävijät.²⁷⁷

Jaana af Hällströmin (2011) mukaan museovierailuun sisältyy monenlaisia tunteita ja tarpeita. Osa haluaa vain viihtyä, joku etsii estetiikkaa ja kauniiden asioiden kokemista. Joillekin kokemus vahvistuu jaettuna ystävien tai perheen kanssa. Aktiiviseksi kulttuurinkuluttajaksi identifioituvalla syynä käynnille voi olla tunne, että on pakko kokea ajankohtainen ilmiö. Toinen saattaa kokea alemmuudentunnetta eikä halua olla viiteryhmäänsä huonompi jättämällä käymättä. Mikäli kävijä menee museoon muiden päätöksestä saattaa tuntoa välinpitämättömyyttä. Ikoninen kuuluisa teos saatetaan tulla katsomaan, vaikka museot tai taide eivät muuten kiinnostaisi, ja tämä voi silti tuottaa omanlaisensa erityisen tunteen.

²⁷⁵ Liukkonen 2010, 126

²⁷⁶ Levä 2012, 3

²⁷⁷ Taivassalo & Levä 2012, 4

Perimmäinen käyntimotiivi on hyvän olon saaminen tai käänteisesti huonon olon välttäminen.²⁷⁸

6.2 Museot haastateltavien arjessa

Tässä luvussa pyrin kävijöiden haastatteluaineiston pohjalta luomaan tulkinnan siitä, millainen museokävijä on ja mitä merkityksiä museoilla tälle on. Pohdin mitkä ulottuvuudet ovat merkityksellisiä ja mitä museoharrastus edustaa. Ehnin ja Löfgrenin (1997) mukaan kulttuurianalyysin yksi tapa on alkaa etsiä ilmiöistä jotain silmiinpistävää, joka vaikuttaa erityisen merkitykselliseltä²⁷⁹. Olen käynyt haastatteluja tarkkaan läpi, yrittänyt löytää sieltä olennaisen heidän kokemuksestaan ja jaotellut sitä asiakokonaisuuksiin. En käyttä aiemmissa käsittelyluvuissani käyttämiäni teemakäsitteitä, vaan teen tässä soveltavampaa ja vapaamuotoisempaa analyysiä.

Haastattelin alkuvuodesta 2021 yhteensä neljää museokävijää. Haastateltavat löysin Facebookin Taidetapahtumia Turussa -ryhmästä, jota seuraan itse pysyäkseni ajan tasalla paikallisista kulttuuritapahtumista, ja jonka ajattelin olevan hyvä paikka löytää ahkeria museo- ja näyttelykävijöitä. Koin tämän helpoksi tavaksi lähestyä potentiaalisia haastateltavia ja tavoittaa ylipäättään runsaan määrän ihmisiä, sillä ryhmässä on yli 3000 jäsentä. Museoiden ollessa tuohon aikaan rajoitusten takia pääasiassa kiinni ja näin ollen haastattelujen kysyminen esimerkiksi paikan päällä museoissa suoraan kävijöiltä oli poissuljettu vaihtoehto. Halusin kohdistaa haastateltavat Turun alueella asuviin, koska myös haastatteluaineistoani edustavat museot ovat Varsinais-Suomesta. Ajattelin haastattelupyynnöni tavoittavan monipuolisesti erilaisia vastaajia, mutta tiedostin ryhmän aiheen suuntaavan vastaajia erityisesti taidemuseoista kiinnostuneisiin. Toinen oletusarvoinen seikka vastaajien suhteen oli tietotekninen pätevyys heidän ollessaan Facebookin käyttäjiä, mutta tästäkin huolimatta vastaajien keski-ikä muodostui yllättävän korkeaksi.

Toisin kuin esimerkiksi edellä käsitellyssä Suomen museoliiton kävijätutkimuksessa ja vastaavissa asiakastutkimuksissa, en haastatteluissani kysynyt kävijöiden mielipiteitä tai mielikuvia erikseen yksittäisistä museoista tai näyttelyistä. Pyysin haastateltavia kertomaan yleisesti mieleenpainuvista museokokemuksista, museokäyntien määrästä niin ”normaalina aikana” kuin kuluneen pandemian aikana, eli kevään 2020 jälkeen. Tämän lisäksi pyysin

²⁷⁸ af Hällström 2011, 22–23

²⁷⁹ Ehn & Löfgren 1997,

kertomaan museoiden merkityksestä heille yleisesti ja syistä käydä museoissa. Osittain sain siis samanlaista tietoa, jota esimerkiksi Museoliiton tutkimukset ovat kartoittaneet.

Päällimmäinen huomio, jonka haastatteluista tein menemättä edes niiden sisältöön tarkemmin, on että ihmisillä oli selkeästi suuri tarve puhua ja he kokivat aihepiirin itselleen hyvin tärkeäksi. Tämä on hyvin ymmärrettävää, koska haastateltavat olivat lähestyneet minua haastattelupyynnön kautta, eikä joukossa ollut näin ollen ketään, jota olisin yllättäen tai suoraan lähestynyt. Haastattelujen kohtuullinen runsaus sanallisesti voi mielestäni kieliä Halme-Tuomisaaren (2020) kuvaamasta korona-ajan patoutuneesta sosiaalisesta vajauksesta ja eristäytymisestä²⁸⁰.

Kaikki haastateltavat osuivat monelta osin aiemmassa luvussa mainittujen museokävijätutkimusten²⁸¹ mukaisiin raameihin tyypillisestä museokävijästä. Haastateltavat olivat naisia, omaan arviooni keski-ikäisiä tai sen ylittäneitä, osa mainitsi olevansa korkeasti koulutettuja. He mainitsivat käyvänsä museoissa ja näyttelyissä perheenjäsenen tai muun seuralaisen kanssa, mutta toisaalta myös yksinään.

Kuten olen aiemmin määritellyt Käsitteet-luvussa, kulttuuri voidaan ymmärtää emic-terminä arkikielessä, jolloin viitataan esimerkiksi taiteeseen ja kulutettaviin kulttuuripalveluihin. Etic-terminä kyse on laajemmasta konseptista, käytännössä ihmisten tavasta elää elämäänsä ja siihen liittyvistä moninaisista osatekijöistä. Kysyessäni haastatteluissa kulttuurista ja suhteesta siihen viittasin emic-merkitykseen. Kaikki haastatellut kokivat kulttuuriasiat itselleen hyvin tärkeiksi. K3 on toimittaja ja pitää harrastuksena kulttuuriblogia ja ihmettelee ettei ole päätenyt museoalalle töihin²⁸². K1 on toiminut pitkään opettajana ja vierailut työnkin puolesta museoissa ja kirjoittanut lisäksi taidekriittikää²⁸³. K2 kertoo vain olevansa kulttuurin suurkuluttaja²⁸⁴. K4 ilmoittaa käyvänsä mielellään museoissa²⁸⁵

Kulttuurin harrastamiseen latautuu aina merkityksiä siinä missä muuhunkin kulutukseen. Sosiologi Gerhard Schulzen teoria elämisyhteiskunnasta erittelee näitä merkityksiä erilaisten skeemojen eli elämysrutiinien suhteen. Museokäynnit kuuluvat Schulzen teoriassa korkeakulttuuriskeemaan klassisen musiikin ja ”hyvän kirjallisuuden” ohella. Ensisijaisin

²⁸⁰ Halme-Tuomisaari 2020, 57–60

²⁸¹ Taivassalo & Levä 2012

²⁸² TYKL/aud/1808

²⁸³ TYKL/aud/1806

²⁸⁴ TYKL/aud/1807

²⁸⁵ TYKL/aud/1809

merkitys tämän mukaan on *nautinto* ja sekundaariset merkitykset ovat *distinktio* ja *elämänfilosofia*.²⁸⁶ Schulzen teorian kautta voisi analysoida, että syyt museoissa käymiseen ovat siis nautinnon hakemisen, pyrkimys erottautumiseen muista ja identifioituminen niiden edustamien merkitysten kautta. Haastatteluvastauksissa nautinto ja elämänfilosofia tulivat jossain määrin esiin, mutta varsinainen erottautuminen muista ei suoraan.

af Hällström (2011) kirjoittaa, että yleisimpiä syitä museovierailuun ovat kiinnostus tiettyyn näyttelyyn tai museon aihepiiriin, halu viihtyä sekä museot harrastuksena. Sosiaalisuus on vahvasti museokäyntiin kuuluva elementti ja kävijät haluavat museokäynniltä mukavaa yhdessäoloa läheisten kanssa. Museokäyntiin saattaa liittyä myös haastavuutta, uusia kokemuksia ja tilaisuus oppia. Vaikka monelle museokäynti on ajankulua, syntyy jopa pettymyksiä, mikäli vierailu ei tuota uuden oppimista.²⁸⁷ Haastattelemani museokävijät ilmensivät vastauksissaan monia näitä motiiveja. Kaikille haastateltaville museoissa käymistä voi luonnehtia harrastukseksi, vaikka osa kertoi sen liittyvän tai ainakin aiemmin liittyneen osittain myös työhön²⁸⁸. Kaikki mainitsivat sosiaalisen ulottuvuuden kuuluvan jossain määrin heidän käynteihinsä. K1 odotti pääsevänsä sukulaistyttönsä kanssa museoon taas rajoitusten päätyttyä²⁸⁹. K4:llä oli tietty porukka, jonka kanssa käyvät museoissa, ja näitä reissuja odotettiin tälläkin hetkellä²⁹⁰. Keskinäinen riippuvuus muista on olennainen osa kokemusmaailmaamme ja persoonaamme. Tunteet liittyen esimerkiksi jälleennäkemiseen osoittavat kuinka tärkeitä sosiaaliset suhteet ovat arjessamme.²⁹¹

Venkula (2003) toteaa, että taiteen vaikutus ihmiseen on elämyksellinen, kokonaisvaltainen, fyysisesti jopa värinää iholla aiheuttava.²⁹² Kysyessäni suoraan museoiden merkitystä sain monenlaisia vastauksia. K2:lle näyttelyt ovat inspiroivaa omalle kirjoittelulle ja museokahvilat tärkeitä kokoontumispaikkoja lukupiirille. K4 kertoi oppivansa museoissa monia asioita, mutta myös viihdepuoli on oleellinen. K3 mainitsee myös elämyksellisyyden, joka liittyy kaikkiin hänen kulttuuritarpeisiinsa. K1 taas luettelee ylevän kuuloisia tekijöitä:

Kyllä se on uteliaisuus, tiedon jano, elämysten hakeminen, estetiikan kaipuu, mut kyl se kaikkein eniten on ajattelua ruokkivaa ja semmosta näköalojen

²⁸⁶ Noro 1995, 120–140

²⁸⁷ af Hällström 2011, 21–22

²⁸⁸ TYKL/aud/1806; TYKL/aud/1808

²⁸⁹ TYKL/aud/1806

²⁹⁰ TYKL/aud/1809

²⁹¹ Halme-Tuomisaari 2020, 57–58

²⁹² Venkula 2003, 71

laajentamisen tarvetta mitä siellä käy. Se on älyllistä ruokaa, kun käy taidenäyttelyissä.²⁹³

Lisäksi maininnan saavat jaksaminen, hyvinvointi, psyykkinen elämys, kohottavuus, rakentavuus, energian saaminen, rauhoittavuus sekä uuden kokeminen. Kasvatuksellinen ulottuvuus lasten sivistämisenä nousee myös esiin. K3:n mielestä on tärkeää tutustua historiaan ja tietää miten ennen on eletty ja ”mistä on tultu”. Hänen mielestään näin oppii myös erilaisuudesta. Ennen kaikkea yhteiseksi nimittäjäksi hän nostaa nautinnon.

Mulle henkilökohtaisesti tää on tosi iso juttu, koska mä käytän näitä palveluita tosi paljon. — Mulle se on oikeesti, se on vähän niinku hengittäminen, ei nyt ihan, mutta siis se on asteikolla aika ylhäällä.²⁹⁴

Museot ovat läsnä fyysisinä paikkoina ja niissä sijaitsevina näyttelyinä, joita voi kiertää ja katsella niiden esinekokoelmia. Nykyään Internet ja oleminen online-ympäristössä on kiistaton täydentävä elementti fyysiselle olemiselle. On oletusarvoista, että museolla on kotisivut verkossa. Niiden sisältö kuitenkin vaihtelee, kuten esimerkiksi asiaa tutkinut Pasi Pursiainen huomasi²⁹⁵. Osa museoista hyödyntää kotisivuja vain vähimmäismäärän, laittamalla sinne perustietoa, kuten aukioloajat, lippujen hinnat ja esittelyä museon luonteesta. Museoiden nettisivuja ja sosiaalista mediaa haastattelut seuraavat melko yleisesti. Haastatelluista vain K2 kertoo, ettei seuraa sosiaalista mediaa, mutta sen sijaan saa joidenkin museoiden uutiskirjeitä²⁹⁶. K1 kertoo pysyvänsä somen avulla hyvin perillä näyttelyistä²⁹⁷. K4 seuraa useita museoita somessa ja bongaa sieltä näyttelyitä²⁹⁸.

Museoiden merkityksestä fyysisenä paikkana ja toisaalta fyysisen läsnäolon vaihtelevasta tärkeydestä digitaalisten vaihtoehtojen ja etäilyn aikana olen kirjoittanut jo aiemmissa luvuissa. Myös museokävijöille paikalla on monia merkityksiä. K1²⁹⁹ pohti käykö hän joissain museoissa jopa pelkästään rakennusten itsensä takia. Hän tunnustautuu arkkitehtuurin ystäväksi ja kertoo kävelevänsä museotiloissa pysähtymättä välttämättä edes taideteosten äärelle ja kokemus voi silti olla hyvä. K2³⁰⁰ luetteli useita nimenomaan paikkana erityisiä museoita. Ympäristö tekee hän mukaansa ison vaikutuksen ja historiallisissa museoissa, kuten Turun linnassa, auttaa eläytymään ja kuvittelemaan menneet ajat. Tampereen Milavida on

²⁹³ TYKL/aud/1806

²⁹⁴ TYKL/aud/1807

²⁹⁵ Pursiainen 2014

²⁹⁶ TYKL/aud/1807

²⁹⁷ TYKL/aud/1806

²⁹⁸ TYKL/aud/1809

²⁹⁹ TYKL/aud/1806

³⁰⁰ TYKL/aud/1807

tehnyt häneen suuren vaikutuksen sillä, että niin hienolla paikalla oleva hieno rakennus on ollut jonkun yksityiskoti. Venkula kirjoittaa, että jokainen elämyksemme ja kokemuksemme tapahtuu aina ajassa, mutta se tapahtuu myös tilassa. Tämä tila voi tarkoittaa pinta-alaa, taiteenlajia tai tapahtumapaikkaa.³⁰¹

Museoissa on paljon sisältöä myös näyttelyiden lisäksi. Monissa museoissa on kahvila tai ravintola. Jonkinlainen museokauppa kuuluu myös suurimpaan osaan museoista. Lisäksi museoissa järjestetään monenlaisia tapahtumia ja työpajoja. Nimitän tätä kaikkea ulottuvuutta tässä yhteydessä oheistoiminnaksi. Oheistoiminnan käyttäminen haastattelemieni kävijöiden joukossa vaihteli. Erityisesti kahvila koettiin tärkeäksi, kolmen haastateltavan toimesta³⁰², ja sinne halutaan jäädä pysähtymään ja viipyilemään sekä puimaan koettua näyttelyä³⁰³.

Kahvilaan saatetaan mennä myös vain kirjoittelemaan kortteja ja olemaan kulttuurin äärellä, vaikkei kävisi näyttelyssä, kuten K2 kertoo³⁰⁴. Museokauppa on monelle myös olennainen. Se voidaan kokea omaksi elämykseksi, kuten K3, joka kertoo kauppojen olevan keskenään niin erilaisia museosta riippuen³⁰⁵. Niissä myös käydään, vaikka ei ostettaisi mitään, kuten K1³⁰⁶. Tapahtumat eivät olleet yhtä suosittu ja kiinteä osa kävijöiden kulttuuriharrastusta. K1 kertoo pitävänsä tapahtumia silmällä ja laittavansa ylös kalenteriin, vaikka ei lopulta menisi³⁰⁷.

Haastatteluaineiston ja kävijätutkimusten perusteella kuva museokävijästä piirtyy tietynlaiseksi iän, sukupuolen, muun taustan ja käyntimotiivien osalta. Olisi ollut kiinnostavaa saada aineistoon joku tätä mielikuvaa selkeästi rikkova kävijä. Haastatteluista nousee joka tapauksessa vahvasti esiin ihmisten suuri arvostus museoita, taidetta ja kulttuuria kohtaan. Museot ovat vahvasti mukana näiden ihmisten arjessa ja tuovat nautintoa, elämyksiä, tietoa, hyvinvointia ja uusia kokemuksia. Ne toimivat arjen merkityksellisinä paikkoina myös muuten kuin näyttelyvisiittien osalta. Sosiaalisuus liittyy monilla vahvasti, mutta kulttuuria harrastetaan myös yksin. Koska haastatteluun päätyneiden joukossa ei ole esimerkiksi nuoria ja miehiä, voi pohtia kertooko tämä sukupuolittuneista mielenkiinnon ja arvostuksen kohteista tai ikätyypillisistä harrastuksista. Kaikki haastateltavat asuvat myös Turun seudulla, eivät kaikki Turussa, mutta oman oletuksen mukaan kaupunkiympäristössä, joten tämän

³⁰¹ Venkula 2003, 77

³⁰² TYKL/aud/1806; TYKL/aud/1807; TYKL/aud/1808

³⁰³ TYKL/aud/1808

³⁰⁴ TYKL/aud/1807

³⁰⁵ TYKL/aud/1808

³⁰⁶ TYKL/aud/1806

³⁰⁷ TYKL/aud/1806

perusteella voisi myös tehdä tulkintoja siitä, vaikuttaako kaupunkilaisuus kulttuurikiinnostukseen tai toisin päin.

6.3 Koronan vaikutus museoharrastukseen

Kävijöiden kokemuksia ja tunteja etenkin koronan ensimmäisen aallon ja sitä seuranneen rajoitusten purkamisen myötä kesällä 2020 ovat noteeranneet myös museoammattilaiset. Mika Väyrynen on työssään huomannut museon olevan monille tärkeä paikka ja kevään pandemiatilanne ja sen myötä tulleet rajoitukset konkretisoivat ihmisille sen merkityksen, joka museoilla on:

”Ja sitte tossa keväällä mä kuulin paljon semmosta ihmisiltä, että sitten kun yhteiskunta taas aukee ni menen ensimmäiseksi museoon ja kirjastoon. Haluan ensimmäiseksi mennä museoon ja kirjastoon. — tajuttiin et hyvä luoja, mullahan on tarve päästä näitten asioiden äärelle. Tavallaan ymmärrettiin se elimellinen tärkeys, mikä sillä on sillä museokokemuksella, tai kirjastoilla, et kirjastot oli kiinni silloin. Miten tärkeitä ne on meille semmosina hengityspaikkoina. Me niinku hengitetään sisään sitä jotain sellasta, mistä me taas pystytään uusiutumaan.”³⁰⁸

Edellä olevasta lainauksesta voi nähdä samaa henkeä, jolla puhutaan esimerkiksi luonnon ja luonnonympäristöjen tärkeydestä ihmisten hyvinvoinnille³⁰⁹. Tässä luvussa siirrän fokuksen koronan aiheuttaman muutoksen vaikutuksiin kävijöiden museosuhteessa.

Haastattelemiini museokävijät kertoivat normaaliolosuhteissa käyvänsä jopa useamman kerran viikossa erilaisissa kulttuurikohteissa ja -menoissa. Koronan myötä nämä määrät olivat kaikilla romahtaneet. K2 kertoi käyvänsä normaalioloissa viikoittain³¹⁰, K1 noin kolmessakymmenessä museossa ja useissa gallerioissa vuoden aikana³¹¹, ja K3 kirjanpitonsa mukaan jopa kolme kertaa viikossa erilaisissa kulttuurikohteissa, johon laski niin elokuvat, museot kuin galleriat³¹². Koronan myötä käynnit olivat selkeästi vähentyneet kaikilla, suurin piirtein alle kymmeneen kertaan vuoden aikana. Tähän vaikutti ensisijaisesti rajoitukset, jotka pitivät museoita kiinni ison osan ensimmäisestä koronavuodesta. Useampi haastateltava kertoi käyntien painottuvan kesäaikaan, joten tämän osalta muutos ei välttämättä ole niin

³⁰⁸ TYKL/aud/1793

³⁰⁹ Tyrväinen et al. 2018

³¹⁰ TYKL/aud/1807

³¹¹ TYKL/aud/1806

³¹² TYKL/aud/1808

dramaattinen, sillä kesällä 2020 museot olivat pääsääntöisesti auki ja yleisesti ottaen runsain kävijämäärin³¹³.

Kriisit paljastavat yhteiskunnassa vallitsevia käsityksiä ja rakenteita. Vapaus on ”normaalia”, karanteeni ei.³¹⁴ Koronan keskellä kaipaamme normaaliin, joka tarkoitti mahdollisuutta mennä ja tehdä asioita, muun muassa päästä museoihin ja näyttelyihin. Eräs vastaaja kertoi tajunneensa, kuinka etuoikeutettua on, kun on tottunut pääsemään kulttuurin pariin³¹⁵.

Vallitsevaksi käsitykseksi voi ajatella myös jaottelun arjen ja juhlan tai pyhän sisältämiin asioihin. K3³¹⁶ kuvailee museoiden ja muiden kulttuuripalveluiden käyttämistä tuokiona pois arjesta, joka viittaisi siihen, että hän kokee ne kohottavaksi ja enemmän juhlaan kuuluviksi. Kuitenkin voi argumentoida, että nämä visiitit ovat kiinteästi osa juurikin hänen arkeaan, jos arjen tulkitsee kansatieteilijän näkökulmasta³¹⁷. Pandemian alkuvaiheessa tunnelmat rajoitusten myötä olivat monenlaisia. K1:n mukaan mittasuhteita oli vaikea käsittää ja poikkeustila toi paljon huomioon otettavaa, mikä oli raskasta³¹⁸. K3 kertoo kokeneensa monenlaisia reaktioita koko ilmiöön. Alussa sulkutila on voinut vaikuttaa jopa kiehtovalta elämykseltä, mutta pian vaihtuneen ”voi ei, miten mä pärjään, kun mul ei oo tätä? -ajatukseen kulttuuriharrastuksen tyrehtymisestä.³¹⁹

Miia Halme-Tuomisaari on pohtinut mikä pandemian myötä muuttuu ja mitä vaikutuksia jää. Kesällä 2020 muutaman kuukauden kestänyttä poikkeustilaa monelta osin purettiin ja vaikutukset näyttivät jäävänä vähäisiksi, vaikka voisi kuvitella, että radikaaleilla muutoksilla olisi kauaskantoisia seurauksia. Hän vertaa tilannetta lomalta paluuseen ja kuinka ihminen melko nopeasti asettuu takaisin tuttuihin uomiin, koska meissä elää vahvasti se, mikä luo arkeen tunteen normaalista ja ohjaa toimintaamme.³²⁰ Korona-ajasta jäävää vaikutusta museossa käymiseen myös haastateltavat pitivät yleisesti vähäisenä. Haastatellut totesivat kaikki odottavansa museoihin normaalisti pääsemistä. K1 oli skeptinen sille, että mitään kovin pysyviä vaikutuksia tälle saralle koronasta jäisi, paitsi digitaalisen ulottuvuuden lisääntyminen³²¹. K3 kertoo palaavansa museoihin heti kun mahdollista, eikä usko

³¹³ TYKL/aud/1794

³¹⁴ Kohonen 2020

³¹⁵ TYKL/aud/1808

³¹⁶ TYKL/aud/1808

³¹⁷ Enges, Mahlamäki & Virtanen 2015, 61

³¹⁸ TYKL/aud/1806

³¹⁹ TYKL/aud/1808

³²⁰ Halme-Tuomisaari 2020, 124–126

³²¹ TYKL/aud/1806

epävarmuuden vaikuttaneen, koska museoissa käyminen on niin ”verissä” ja totumuksessa. Sen sijaan hän kokee kiitollisuuden tunteen lisääntyneen siitä, että Turun seudulla on erilaisia museomahdollisuuksia ja helppo lähteä myös muihin kaupunkiin niiden perässä.³²²

Mä toivon, että museoalan ammattilaiset ei ole vaipuneet epätoivoon tässä. Mä luulen, että tää jollakin tavalla kirkastaa — sitä kulttuuripalveluitten substanssin merkitystä, sen fyysisen ja mentaalisen kokemuksen merkitystä, ja sitä kulttuurista merkitystä.³²³

Terveys sosiologian professori Piia Jallinojan mukaan koronatilanteen pitkittyessä myös suhtautuminen tautiin ja sen saamiseen on vaihdellut³²⁴. Kävijöille rajoitukset olivat kova isku ja sopeutuminen vaati aikansa, mutta huoli ihmisten terveydestä oli kuitenkin suurempi kuin itselle koettu haitta rajoituksista, kuten K1 toteaa³²⁵. Koronapandemia yleisesti on herättänyt syvää ahdistusta ja pelkoa. Tilanne on ollut hyvin poikkeuksellinen, koska harva ihminen on ehtinyt kokea elämänsä aikana vastaavan luokan yhteiskunnallisia kriisejä. Olemme saaneet nauttia vakaudesta ja hyvinvoinnista sekä erilaisista viihtyvyyttä tuovista palveluista.³²⁶ Tähän peilaten voi olla rankkaa luopua tärkeistä ja totutuista palveluista, jotka ovat tukeneet hyvinvointia, kuten taide ja kulttuuri³²⁷. K1 kertoo, kuinka koronan aikana erityisesti olisi kaivattu voimia ja virkistystä, mutta rajoitusten takia mahdollisuudet vähenivät radikaalisti. Lisäksi hän koki rajoitusten voimakkaan vaihtelun ja ajankohtaisen tilanteen tasalla pysymisen uuvuttavaksi.³²⁸ Korvaavia uusia kulttuuriharrastuksia tosin ei oltu juurikaan etsitty. Epävarmuus on tullut arkeemme tavalla, johon ei ole totuttu, toteaa Halme-Tuomisaari³²⁹. Oletin epävarmuuden lisänneen kävijöiden ajatuksia museoissa käymisen tulevaisuudesta, mutta näin ei näytä olevan. Tiedustelin Museokortin uusimishalukkuudesta epävarmuuden keskellä ja K2 pikemminkin ajattelee asian taiteen tukemisena, eikä jättäisi uusimatta, vaikka ei ole varmuutta mahdollisuudesta hyödyntää korttia³³⁰. K4 taas kertoo epävarmuuden voivan vaikuttaa kortin mahdolliseen uusimiseen³³¹.

Aukiolorajoitusten tilanne on elänyt tartuntatilanteen mukana ja vaihdellut suuresti kahden koronavuoden aikana. Loppuvuoden 2020 kiristyneen tilanteen jälkeen osa Turun

³²² TYKL/aud/1808

³²³ TYKL/aud/1808

³²⁴ Möller 2022

³²⁵ TYKL/aud/1806

³²⁶ Halme-Tuomisaari 2020, 14–15

³²⁷ Sosiaali- ja terveysministeriö 2015

³²⁸ TYKL/aud/1806

³²⁹ Halme-Tuomisaari 2020, 14–20

³³⁰ TYKL/aud/1807

³³¹ TYKL/aud/1809

museokeskuksen kohteista avasi ovensa ennakkovaraajille helmikuussa 2021³³². Helmikuun lopulla avasivat myös esimerkiksi Turun taidemuseo ja Helsingissä taidemuseo Amos Rex. Museoiden avaaminen otettiin vastaan varsin innokkaasti, sillä molempien edellä mainittujen vierailuajat täyttyivät nopeasti.³³³ Koettiin siis jossain määrin verrattava ryntäys kuin kesällä 2020 museoiden avattua kevään rajoitusten jälkeen³³⁴. Haastattelemani kävijät olivat myös noteeranneet museoiden rajoitetun aukeamisen. K1 ei ollut vielä käyttänyt tätä mahdollisuutta, mutta oli jo luvannut viedä kummityttönsä³³⁵. K2 taas totesi, että auenneet museot ovat olleet niin varattuja, ettei hän ole päässyt toistaiseksi³³⁶. Mahdollisuudesta päästä museoon pienen tauon jälkeen oltiin ylipäättään montaa mieltä. Sitä pidettiin parempana kuin ei mitään, mutta arveltiin kohdistuvan ahkeriin käyttäjiin eli mahdollisuutta eivät välttämättä hyödynnä satunnaisemmat kävijät³³⁷. Kymmenen hengen ihmismäärää pidettiin myös pienenä, mutta tiedostettiin että ollaan hankalien asioiden äärellä rajausta mietittäessä³³⁸. K3 näkee rajatussa mahdollisuudessa vaivaa ja stressiä:

Joutuu oikein näkemään vaivaa. Pääseekö sinne? Onko se auki? Pitääkö sinne ilmoittautua? Miten mä pääsen sinne? — Tätä on leimannut tätä viime vuotta tämä vaivannäkö. — Nytki esimerkiksi no me ollaan ens viikolla menossa yhden kaverin kanssa Qwenseliin, Apteekkimuseoon, meil on aika sinne. Se jotenki hermostuttaa. Entä jos tuleekin jotain?³³⁹

Fyysisen paikan vastinparina voi nähdä digitaalisuuden tuoman paikattomuuden, online-ympäristön. Aineistostani nousi mielenkiintoisesti esiin se, millainen kahtalainen vaikutus korona-aikana tehdyllä digitaalisiin ympäristöihin ja etätoteutuksiin siirtymisellä on. Kun ihmiset viettävät valmiiksi paljon aikaa tietokoneen ja muiden näyttöjen ääressä etäkokouksissa ja muissa yhteyksissä, kiintiö on ikään kuin täynnä. Museot tarjoavat nykyään paljon virtuaalisia väyliä kokoelmiinsa ja näyttelyihinsä. Ne voidaan kuitenkin kokea digiähkyn keskellä vähemmän houkuttaviksi. K1 toteaa olevansa kuluttajan huono virtuaalisille opastuksille, koska istuu työnsä puolesta niin paljon palavereissa³⁴⁰. K3 kertoo katsoneensa yhden etäopastuksen ja etänä esitelmiä kulttuurihistoriaan liittyen³⁴¹. Kaikki eivät

³³² Hiltunen 2021

³³³ Rinta-Tassi 2021

³³⁴ TYKL/aud/1793; TYKL/aud/1794

³³⁵ TYKL/aud/1806

³³⁶ TYKL/aud/1807

³³⁷ TYKL/aud/1806

³³⁸ TYKL/aud/1807

³³⁹ TYKL/aud/1808

³⁴⁰ TYKL/aud/1806

³⁴¹ TYKL/aud/1808

ole yhtä perehtyneitä tai kiinnostuneita ylipäättään tietokoneisiin tai virtuaaliympäristöihin. Teknistä osaamista vaativien palveluiden omaksumisessa on luonnollisesti eroja esimerkiksi ikäryhmittäin. Yleisesti ottaen kaikilla haastateltavilla tuntui olevan vahva preferenssi paikan päällä tapahtuvaan museokokemukseen:

Tiedän et näitä järjestetään tai on mutta — enemmän se et kun on ihmisii ja sä olet fyysisesti itte paikan päällä ja siin kokee sitte, se on must eri tavalla kun se tulee tollai median kautta, se miten sen kokee — mä meen paikalle itte, kun on mahdollista.³⁴²

Se läsnäolo. Minä ja Mona Lisa tässä. Minä ja Apteekkimuseossa vaikkapa nää huoneet. Se todellisuuden tuntu — on hirveän tärkeä. — Virtuaalinen kierros — on kuin mä katselin elokuvaa tai selaisin lehteä. Väritkään ei oo samat ku miten mä näkisin ne luonnossa.³⁴³

Saavutettavuuden kannalta digitaaliset palvelut voidaan nähdä kuitenkin erittäin positiivisena ilmiönä. Tämän nosti esiin myös K1³⁴⁴. Saavutettavuus onkin tärkeä ulottuvuus, jota ei välttämättä kuitenkaan tule miettineeksi. Marja-Leena Santasen huomion mukaan saavutettavuus on yksi museoiden toivottu kehityskohde.³⁴⁵ Museoiden näyttelyiden tulee olla lähtökohdiltaan sellaista, joka ei rajaa ketään ulkopuolelle. Kun suunnittelun elementit on valittu oikein, ei tarvitse erikseen huomioida mitään erityistä ryhmää. Museoiden toiminnan tulokset kuuluvat kaikille jo kansalaisten yhdenvertaisuuden vuoksi. Tähän velvoittaa myös julkisin varoin tuettujen museoiden rahoituspohja. Saavutettavuudessa ei ole kyse vain fyysisestä esteettömyydestä, mutta liikkumisen esteitä on syytä purkaa niin paljon kuin mahdollista, esimerkiksi suojeleaspektit huomioiden. Mikäli osa museon sisällöstä on esteellistä, on tätä hyvä voida välittää jossain muussa muodossa. Tähän digitaalinen ulottuvuus antaa monipuolisia mahdollisuuksia.³⁴⁶

Kaiken kaikkiaan pandemia-aika on aineiston perusteella vaikuttanut suuresti kävijöiden kulttuuriharrastukseen ja erityisesti museoissa ja näyttelyissä käymiseen, pääasiassa rajoitusten vuoksi. Tämän on koettu vähentäneen jossain määrin hyvinvointia ja kaipuun kulttuurinautintojen pariin olleen suurta juuri laajoista arjen muutoksista johtuen. Kuitenkin läheinen suhde kulttuuripalveluihin on säilynyt poikkeusajasta huolimatta ja odottanut mahdollisuutta päästä jälleen tuttuihin elämyksiin. Voisi tulkita, että olemme yleisesti ottaen

³⁴² TYKL/aud/1807

³⁴³ TYKL/aud/1808

³⁴⁴ TYKL/aud/1806

³⁴⁵ Santanen 2018

³⁴⁶ af Hällström 2011, 40

sisäistäneet ja omaksuneet tietyt asiat arkeemme ja tapoihimme, ettei poikkeaminen niistä haittaa pitkällä aikavälillä, vaan löydämme samojen asioiden pariin, kun taas mahdollista.

7 Yhteenveto ja jatkopäätelmät

Koronapandemia toi suuren mullistuksen ja vaikutti yhteiskuntaan ja ihmisten arkeen lukuisin tavoin. Siinä missä korona vei sukupolvikokemuksia taitoskohdissa olleilta nuorilta esimerkiksi penkkareitten ja fuksivuoden opiskelijakokemusten muodossa, vei se myös työpaikkoja ja läheisiä ihmisiä. Vaikutusten vertailu ei kuitenkaan ole nollasummapeliä, ja mielestäni väheksymättä toisten menetyksiä voi nostaa esille niin positiivisia kuin negatiivisia vaikutuksia monella elämän osa-alueella.

Tällä tutkimuksella olen tahtonut kiinnittää huomiota yhtäältä siihen näkökulmaan, millaista on työskennellä museoalalla, johon pandemia ja sen tuomat rajoitukset ovat olennaisesti iskeneet. Toisaalta olen halunnut nostaa esiin kokemuksia sellaisilta ihmisiltä, joille museo- ja kulttuuripalveluiden harrastaminen kuuluu vahvasti arkeen. Summaan seuraavaksi havaintojani koronan vaikutuksista, ja nostan esiin näkökulmaa museoiden saavutettavuuteen.

7.1 Käytetyt aineistot, tutkimustehtävä ja menetelmät

Huomasin tutkimuksen muodostuvan melko monitahoiseksi, kun aineistoja tuli mukaan käytännössä kolme erilaista. Alkuun rungon muodostivat tekemäni haastattelut museoasiantuntijoille ja -kävijöille. Täydensin sen jälkeen haastatteluita museoiden asiakaspalvelutyöntekijöiden näkökulmalla. Lopulta mukaan tuli myös Museoalan ammattiliiton kyselyaineisto, joka kattoi yli sata vastaajaa eri puolelta Suomea, eri museo-organisaatioista ja työtehtävistä.

Jälkeenpäin on ehkä nähtävissä, että kaksi erityyppistä aineistoa ja näkökulmaa on hieman liikaa yhteen pakettiin. Kävijöiden kokemukset olisivat ansainneet moniäänisempää ja syvällisempää kuvausta. Toisaalta museotyön muutokset ja työntekijöiden kokemukset olisivat riittäneet omaksi kokonaisuudekseen. Näiden kahden näkökulman yhdistelmä toi mielestäni ilmiön laajempaa perspektiiviä, mutta ne syövät ehkä hieman tilaa toisiltaan tämän kokoisessa tutkimuksessa. Otteeni tutkimusaiheeseen olisi voinut keskittyä vain toiseen näistä ja perehtyä siihen tarkemmin.

Tutkimusmenetelmänä kulttuurianalyysi on monikäyttöinen, joskin hieman epämääräinen. Matkan varrella harkitsin myös esimerkiksi diskurssianalyysiä ja affektien tutkimista, jotka olisivat voineet toimia myös ja tuottaa hieman erilaista tietoa ja näkökulmaa. Etenkin museokävijöiden museoille antamia merkityksiä olisi mielestäni voinut analysoida affektien

kautta, mutta halusin tutkimuksen yhtäältä pysyvän yhtenäisempänä ja toisaalta toisen menetelmän ottaminen mukaan olisi tuottanut liikaa työtä vaiheessa, jossa tutkimus oli jo loppumetreillä.

7.2 Museoiden ja yleisötyön tulevaisuusnäkymät

Koronarajoituksilla ja niiden vaihteluilla oli monenlaisia vaikutuksia museoihin. Luonnollisena seurauksena museoiden sulkemisesta ja myöhemmin kävijämäärien rajoittamisesta oli kävijämäärien radikaali väheneminen. Koronavuosina 2020 ja 2021 tilastoidut kävijämäärät museoissa ovat olleet kunakin vuonna noin 4,5 miljoonaa, kun taas 2019 luvut olivat noin 7,6 miljoonaa³⁴⁷.

Koronatilanne on elänyt monella tavalla reilun kahden vuoden aikana, jonka se on nyt huhtikuussa 2022 kestänyt. Vaikka kuolleisuus- ja tartuntamäärät ovat vuoden 2022 alussa olleet monin kerroin suurempia kuin kertaakaan pandemian kuluessa³⁴⁸, alettiin rajoituksia asteittain poistaa helmikuussa 2022³⁴⁹, ja suurin osa rajoitustoimenpiteistä on poistunut ihmisten arjesta palauttaen tilanteen normaalinkaltaiseksi³⁵⁰. Kuten museokävijöiden haastatteluista nousi vahvasti esiin, ei näytä siltä, että varovaisuus tai epäluuloisuus erityisesti jäisi pysyväksi tai että ihmiset perustavalla tavalla olisivat muuttaneet käytöstään ja toimintaansa esimerkiksi harrastusten kuten museoissa käymisen osalta.

Museopalveluiden tuottamiseen korona on vaikuttanut monella tavalla haastavasti. Vaikka museoissa suljettujen ovien takana on pystytty tekemään paljon esimerkiksi kokoelmiin liittyvää työtä, on näyttelyiden ja yleisötyön osalta eletty veitsenterällä. Projekteja on kuitenkin edistetty epävarmoista tilanteista huolimatta ja uusia palveluita on pakon edessä kehitetty. Digitaalisuus on otettu kiinteämmin mukaan toimintaan ja museot ovat terävöittäneet ja lisänneet läsnäoloaan nettisivuilla, sosiaalisessa mediassa ja esimerkiksi Digimuseossa. Monilla työpaikoilla on otettu digiloikkaa jo ennen koronaa ja tilanne on edennyt harppauksin viimeistään pandemian myötä.

Kuten olen todennut tarkastellessani museotyöntekijöiden kokemuksia kyselyn ja haastatteluiden perusteella, on museotyö – kuten työelämä yleisesti – kokenut monenlaisia muutoksia koronan aikana. Pitkällisiä vaikutuksia on etenkin työn fyysisellä sijoittumisella,

³⁴⁷ Museovirasto 2022

³⁴⁸ Terveystieteiden tutkimuskeskus 2022

³⁴⁹ Valtioneuvosto 2022

³⁵⁰ Karppi, Tiina 2022

sillä etätyön lisääntyminen tietotyöläisillä on ollut niin yleistä ja pidettyä, että tämän suhteen paluuta koronaa edeltävään tilanteeseen tuskin on. Korona ja etätyö toivat näkyviin joitain epäarvoisuuden ulottuvuuksia työntekijöiden olosuhteissa ja niihin olisi toivottavaa kiinnittää huomiota ja saada muutoksia. Työntekijöiden kokemuksissa etätyöhön suhtauduttiin monella tavalla ja sillä oli niin negatiivisia kuin positiivisia vaikutuksia hyvinvointiin, itse työntekoon kuin yleisesti arjen sujuvuuteen. Tämän vuoksi joustavuuden toivoisi lisääntyvän työn suhteen. Lisääntyvään etätyöhön sisältyy kuitenkin selkeästi uhka sosiaalisten kontaktien ja työpaikkojen vapaamuotoisen kanssakäymisen vähentymisestä, ja tämä aspekti kaipaa mielestäni noteerausta ja toimenpiteitä niin organisaatiokohtaisesti kuin yleisemminkin.

7.3 Kävijöiden läheinen museosuhte säilyy

Tutkimustehtävässäni halusin selvittää koronan vaikutusta ihmisten museosuhteeseen. Museokävijöiden haastatteluaineistoista piirtyy vahvasti kuva kävijästä, jolle museot ja muu kulttuuritoiminta ovat tärkeä osa arkea. Museossa käydään paljon, jopa useita kertoja viikossa, mutta huippu sijoittuu kesään ja loma-aikoihin. Korona ei ole horjuttanut museopalveluiden tärkeyttä, mutta uusia keinoja päästä museosisältöjen ääreen ei ole myöskään omaksuttu kovin rohkeasti.

Kävijöiden haastatteluista olen määritellyt monia aspekteja museoiden merkityksestä asiakkaan näkökulmasta. Aineistosta kävivät ilmi ensinnäkin jo museoiden kyselytutkimuksia pitkälti mukailevat syyt käydä museoissa. Käynniltä haetaan kokonaisvaltaista elämystä, sivistystä ja tietoa ja sosiaalista ajanviettoa. Olennainen huomio on myös se, että fyysiset puitteet, paikan henki ja arkkitehtuuri ovat kävijöille usein tärkeä osa kokemusta. Haastatellut kävijät edustivat tyypillistä ahkeraa museokävijää.

Museoharrastuksen pois jääminen koronarajoitusten myötä koettiin negatiivisena, mutta tilanteeseen suhtauduttiin ymmärtäen pandemian yhteiskunnalliset realiteetit. Rajoitusten aikana affektiivinen kaipuu museoihin on kasvanut, mutta koronatilanteen vuoksi varovaisuus on ollut läsnä, eivätkä rajatut sisäänpääsymahdollisuudet ole saaneet kaikkia välittömästi takaisin museoihin, vaikka yleisesti ne onkin otettu vastaan hyvin. Museoiden osittain uudet virtuaaliset palvelut eivät ole olleet näiden kävijöiden joukossa kovin suosittuja, mutta niitä on jonkin verran kokeiltu. Tottumukset museokäynnin suhteen elävät tiukassa.

Kulttuuripalveluiden väheneminen koronan takia on kuitenkin jossain määrin vähentänyt kävijöiden hyvinvointia. Tähän ovat kuitenkin yhteydessä rajoitusten kokonaisvaikutukset, etupäässä sosiaalisen elämän kärsiminen. On nähtävissä, että koronatilanne poikkeuksellisenä

aikana ei jätä suuria vaikutuksia kävijöiden museosuhteeseen, sillä halukkuus käydä jatkossa ei näytä vähentyneen. Koronatilanne on nähty poikkeustilana, jonka jälkeistä paluuta normaaliin odotetaan ja vastoinikäymiset otetaan sinnikkäästi vastaan. Muutosten tullessa ihmiset muodostavat uusia rutiineita ja toisaalta vanhoihin tottumuksiin pystytään palaamaan, kun se on taas mahdollista.

7.4 Museoiden saavutettavuus

Marja-Leena Santasen pro gradussaan esittämän huomion mukaan saavutettavuus on yksi museoiden toivottu kehityskohde.³⁵¹ En haastatteluissani suoraan kysynyt saavutettavuusaspektista ja muutoksista sen suhteen koronatilanteen myötä. Tämä kuitenkin nousi lyhyesti esiin ja tuli vahvemmin mieleeni analyysivaiheessa.

Monet museot ovat fyysisesti sellaisia, että esteellisyyden poistaminen tuottaa haasteita. Yläville paikoille aikoinaan rakennetut vanhat museot eivät varsinaisesti ole miettineet saavutettavuutta pyörätuolilla, saati lastenvaunujen kanssa. Monissa museoissa on kynnyksiä, portaita ja ahtaita tiloja, eikä hissi välttämättä ole mahdollinen tai mahdollista kaikkiin tiloihin pääsyä.

Koronatilanteen mukanaan tai yleisempään tietoisuuteen tuomat etäratkaisut, kuten virtuaaliopastukset ja -näyttelyt mahdollistavat museoiden näyttelysisällön kokemisen paikasta riippumatta, jos vain on pääsy ja kyky käyttää tietokonetta, tablettia tai älypuhelinia. Myös verkkoon laitetut sisällöt voivat kaivata esteellisyyden huomioimista esimerkiksi tekstityksen lisäämisellä videosisältöön tai kuvan selittämistä auki tekstikenttään.

Museoiden saavutettavuuden lisääntyminen koronan vaikutusten myötä olisi tutkimisen arvoinen asia. Vaikka korona on kohdellut ihmisiä jossain määrin eriarvoisesti liittyen esimerkiksi työtilanteeseen, ovat rajoitukset olleet sinänsä yhtäläisiä kaikille ja pääsy kulttuurin äärelle ollut samalta viivalta. Palveluiden paraneminen digitaalisissa ympäristöissä, varsinkin ilmaiseksi, on ainakin teoriassa mahdollistanut kulttuuria samanarvoisesti kaikille. Vaikka suurin osa ihmisistä varmasti kokee menettäneensä asioita koronan takia, olisi kiinnostavaa selvittää, ketkä ovat kokeneet saavansa kulttuurin saralla lisää.

³⁵¹ Santanen 2018

Lähteet

Tutkimusaineisto

Museoalan ammattiliitto MAL:

2021 Museoalan ammattilainen, miten korona on näkynyt työssäsi ja työpaikallasi? -kysely.

Huom. Olen käyttänyt aineistoa sopimuksella, johon kuuluu, että hävitän oman kappaleeni tutkimuksen jälkeen.

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkisto, TYKL-kokoelma, Turun yliopisto:

Haastattelut 21.1.2021–18.5.2021, 10kpl

Tekstissä käyttämäni koodi tai informantin nimi, ja arkistointitunnus:

Mika Väyrynen, TYKL/aud/1793

Janna Jokela, TYKL/aud/1794

Sami Louekari, TYKL/aud/1795

Elli Liippo, TYKL/aud/1796

M1, TYKL/aud/1797

M2 ja M3, TYKL/aud/1798

K1, TYKL/aud/1806

K2, TYKL/aud/1807

K3, TYKL/aud/1808

K4, TYKL/aud/1809

Painamattomat lähteet

Opinnäytetyöt:

Hellsten–Impivaara, Jonna 2018: HAM ja yleisö – yleisötyön nykyhetki ja haasteet.

Taidehistorian Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Turku.

Räisänen, Marja-Liisa 2008: Vitoskassan kaunotar – Kulttuurianalyttinen tutkimus päivittäistavarakaupan kassan työstä. Kansatieteen Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto.

Salakka, Miia-Tatjaana 2018: Kaupunki kaupungin alla – aistietnografinen kokemus kiinalaisten kaupungin maan alla. Kansatieteen Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto.

Santanen, Marja-Leena 2020: Minne menet museo? Tutkielma paikallismuseoiden mahdollisuuksista muuttuvalla toimintakentällä. Kulttuuriperinnön tutkimuksen Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Turku.

Suorsa, Tiia 2017: Digitoitu maito ei valu – digitaalisten ja aineellisten museoesineiden materiaalisuus, aika ja suhde museokävijään. Digitaalisen kulttuurin Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, Turku.

Sähköiset julkaisut:

Anttila, Veli-Pekka 2022: Koronavirus (SARS-CoV-2, COVID-19). Lääkärikirja Duodecim. 12.4.2022. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa: <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01257>

Bjurström, Eelis & Nironen, Saija & Kymäläinen, Simo & Koivisto, Ilona & Ritonummi, Otso 2021: Kulttuurialan mielenilmauksessa oli koolla ainakin toista tuhatta ihmistä – Ministeri Antti Kurvinen: “Ymmärrän hyvin tämän ahdistuksen, näköalattomuuden ja vihan”. Julkaistu 3.6.2021. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-11963093>

Dufva, Mikko & Wartiovaara, Anna & Vataja, Katri 2021: Työn tulevaisuudet megatrendien valossa. Julkaistu 2.9.2021. Saatavissa: <https://www.sitra.fi/artikkelit/tyon-tulevaisuudet-megatrendien-valossa/>

Eduskunta 2021: Perustuslakivaliokunnan lausunto liikkumisrajoituksista on valmistunut. Eduskunnan tiedote. Julkaistu 31.3.2021. Saatavissa: <https://www.eduskunta.fi/FI/tiedotteet/Sivut/Perustuslakivaliokunnan-lausunto-liikkumisrajoituksista-on-valmistunut.aspx>

Hiltunen, Tarja 2021: Osa Turun museoista avattiin – tunnin mittaiseen vierailuun pitää varata aika etukäteen. Julkaistu 13.1.2021. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa:

<https://yle.fi/uutiset/3-11733963>

Holm, Pasi & Leskinen, Markku & Tyynilä, Juho 2017: Miksi museoon? Suomalaisten näkemykset museoista. Kulttuurirahaston ja Museoliiton julkaisu. Julkaistu 12.12.2017. Saatavissa: www.museoliitto.fi/doc/tilastot/171212-taloustutkimus-miksi-museoon.pdf

Honkatukia, Juha & Kestilä, Laura 2022: Työttömien työnhakijoiden määrä laski vuoden 2021 aikana, tammikuussa 2022 määrä samalla tasolla kuin joulukuussa. Julkaisussa Honkatukia et al. (toim.) *Koronaepidemian vaikutukset hyvinvointiin palveluihin ja talouteen*. THL:n seurantaraportti viikot 4–9/2022. Julkaistu 9.3.2022. Saatavissa:

<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022021418804>

Karppi, Tiina 2022: Karaoke raikasi ja tanssilattia veti puoleensa, kun ravintolarajoitukset poistuivat – näin Helsingissä juhlittiin yöllä. Julkaistu 2.3.2022. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-12339292>

Kohonen, Siria 2020: Kulttuurintutkijan huomioita koronaviruksesta. Päivystävä folkloristi [blogi]. Julkaistu 20.3.2020. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa:

<https://blogs.helsinki.fi/folkloristi/sk07-korona/>

Krekola, Joni 2017: Eduskunta ottaa jälleen vallan itselleen. Julkaisussa *Eduskunta ja itsenäistyminen 1917 -tietopaketti*. Julkaistu 2/2017. Saatavissa:

<https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/yhteiskunta/historia/eduskunta-ja-itsenaistyminen-1917/Sivut/eduskunta-ottaa-jalleen-vallan-itselleen.aspx>

Leinonen, Liisa 2021: Korona kiihdytti digitalisaatiota myös Hämeenlinnassa. Julkaistu 3.2.2021. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-11770944>

Levä, Kimmo 2019: Museo työpaikkana nyt ja tulevaisuudessa. Töissä museoalalla! [seminaariluento] 8.10.2019. Turun yliopisto, Janus-sali.

Museoalan ammattiliitto 2021: *Mitä museo-oppaille kuuluu? – Mitä tekee opas, kun työt lähtevät alta?* [blogikirjoitus]. 22.4.2021. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa: <https://museoalanammattiliitto.fi/mita-tekee-opas-kun-tyot-lahtevat-alta/>

Museovirasto 2021: Korona näkyi voimakkaasti Suomen museoiden käyntimäärissä vuonna 2020. Julkaistu 3.2.2021. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa: <https://www.museovirasto.fi/fi/ajankohtaista/korona-nakyi-voimakkaasti-suomen-museoiden-kayntimaarissa-vuonna-2020>

Museovirasto 2022: Vuonna 2021 Suomen museoissa tilastoitiin 4,3 miljoonaa museokäyntiä – luvuissa elpymistä pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Julkaistu 7.2.2022. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa: <https://www.museovirasto.fi/fi/ajankohtaista/2021-suomen-museoiden-kayntimaarissa-elpymista-pk-seudun-ulkopuolella>

Möller, Sari 2022: *“Kauhu levisi kuin Tappajahaissa”, kuvailee sosiologi – korona aiheutti aluksi paniikkia, mutta nyt sairastuneet ovat eri tilanteessa.* Julkaistu 19.3.2022. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-12313899>

Nieminen, Mia: Museotoimintaa 140 vuotta: Wäinön loikkaus virtuaalitodellisuuteen [blogikirjoitus]. Julkaistu 3.11.2021. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa: <https://www.wam.fi/blogit/wamblog/museotoimintaa-140-vuotta-wainon-loikkaus-virtuaalitodellisuuteen>

Niskanen, Niina 2021: Etätyö tuo näkyviin työelämän eriarvoistumisen. Julkaistu 13.12.2021. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa: <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/hyva-tyoelama/etatyo-tuo-nakyviin-tyoelaman-eriarvoistumisen>

Rinta-Tassi, Minna 2021: Lippujen varausjärjestelmä kaatui ihmisten rynnissä taidemuseoon – museonjohtaja: ”Baarit voivat olla auki, mutta ihminen tarvitsee muutakin kuin viinaa”. Julkaistu 11.2.2021. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-11785597>

- Saloluoma, Jonni 2021: *Näyttelyt taidemuseossa* [luento]. Turun yliopiston museologian oppiaineen näyttelyt ja museopedagogiikka -kurssi 21.1.2021.
- Silvonen, Viliina 2019: *Tunteet ja tieteet – Affekti, emotionio ja tieteidenvälisyys*. Päivystävä folkloristi (blogi), julkaistu 12.2.2019. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa: <https://blogs.helsinki.fi/folkloristi/vs04/>
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2015: *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – Toimintaohjelman 2010–2014 loppuraportti* [verkkajulkaisu]. Sosiaali- terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:17. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3578-5>
- Sutela, Hanna 2020: Kun mahdoton kävi mahdolliseksi – tietotyön yleisyys mahdollisti etätöiden läpimurron Suomessa [blogikirjoitus]. Julkaistu 19.5.2020. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa: <https://www.stat.fi/tietotrendit/blogit/2020/kun-mahdoton-kavi-mahdolliseksi-tietotyon-yleisyys-mahdollisti-etatyon-lapimurron-suomessa/>
- Sutela, Hanna 2021: Uusi normaali kutsuu – vanhaan ei ole paluuta, jos työntekijöiltä kysytään [blogikirjoitus]. Julkaistu 18.10.2021. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa: <https://www.stat.fi/tietotrendit/blogit/2021/uusi-normaali-kutsuu-vanhaan-ei-ole-paluuta-jos-tyontekijoilta-kysytaan/>
- Taivassalo, Eeva-Liisa & Levä, Kimmo 2012. *Museokävijä 2011*, 4 [verkkajulkaisu]. Suomen museoliitto ry. Saatavissa: <https://www.museoliitto.fi/museokavija2011>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022: Koronatapaukset, sairaalahoidon tilanne ja kuolemat. Viitattu 4.4.2022. Saatavissa: <https://www.thl.fi/episeuranta/tautitapaukset/koronakartta.html>
- Tuisku, Maiju 2021: Museopedagogiikan ja yleisötyön perusteita. Etäluento Turun yliopiston museologian oppiaineen näyttelyt ja museopedagogiikka -kurssilla. 28.1.2021.
- Valtioneuvosto 2020: Hallitus on todennut yhteistoiminnassa tasavallan presidentin kanssa Suomen olevan poikkeusoloissa koronavirustilanteen vuoksi [tiedote]. Julkaistu

16.3.2020. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa: <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/hallitus-totesi-suomen-olevan-poikkeusoloissa-koronavirustilanteen-vuoksi>

Valtioneuvosto 2021: Ravintolat sulkeutuvat asiakkailta 9. maaliskuuta maakunnissa, joissa epidemiatilanne on vakavin [tiedote]. Julkaistu 8.3.2021. Saatavissa: <https://valtioneuvosto.fi/-/1410877/ravintolat-sulkeutuvat-asiakkailta-9.-maaliskuuta>

Valtioneuvosto 2022: Rajoitukset ja suositukset koronapandemian aikana. Viitattu 4.4.2022. Saatavissa: <https://valtioneuvosto.fi/tietoa-koronaviruksesta/rajoitukset-ja-suositukset>

Vilkman, Sanna 2021a: Taiteilijabarometri: Koronapandemia on tehnyt mittavaa tuhoa kulttuurikentällä – mikään taiteenala ei ole säästynyt vaikutuksilta. Julkaistu 2.2.2021. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-11767492>

Vilkman, Sanna 2021b: “Olen muuttanut kulttuurin suurkuluttajasta nollakuluttajaksi” – Ylen kysely paljastaa koronan rajut seuraukset kulttuuritottumuksissa. Julkaistu 17.2.2021. Viitattu 12.5.2022. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-11792552>

Vilkuna, Janne 2013: Museoiden yhdistäminen, lakkauttaminen tai uudelleen linjaaminen. Suomen museoliiton uutiskirje *Julius*, erikoisnumero 2013, 8. Suomen museoliitto, Helsinki. Saatavissa: https://issuu.com/suomen_museot/docs/julius90

Painetut lähteet

Apo, Satu & Kinnunen Eeva-Liisa 1998: *Perinteentutkimuksen terminologia*. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Davies, Charlotte Aull 2008 (1998): *Reflexive Ethnography – A Guide to Researching Selves and Others*, 105–106 Routledge, Lontoo ja New York.

Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 2010: *The Secret World of Doing Nothing*, luku 2. University of California Press, Berkeley.

- Ehn, Billy 2018: Arjen yllätyksiä – huomaamattoman etnografia ja kulttuurianalyysi. Teoksessa Pilvi Hämeenaho & Eerika Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen etnografia*, 73–74. Ethnos-toimite 17. Ethnos ry, Helsinki.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 1997 (1982): *Kulturanalys – Ett etnologiskt perspektiv* (9. painos). CWK Gleerups Utbildningscentrum AB, Malmö.
- Enges, Pasi & Anne Heimo & Tiina Mahlamäki & Timo J. Virtanen 2015: Paikka, tila ja ympäristö. Teoksessa Jaana Kouri (toim.) *Askel kulttuurien tutkimukseen*, 133–134, 137, 150. Turun yliopisto, Turku.
- Enges, Pasi & Tiina Mahlamäki & Timo J. Virtanen 2015: Arki, juhla ja pyhä. Teoksessa Jaana Kouri (toim.) *Askel kulttuurien tutkimukseen*, 61–63, 74. Turun yliopisto, Turku.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2003 (1998): *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*, 18, 62–63, 85–86, 105–106. Vastapaino, Tampere.
- Forss, Anne-Mari 2007: *Paikan estetiikka – eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa*, luku 2: Paikan kokemisesta. Yliopistopaino, Helsinki.
- Grönfors, Martti 2011: *Laadullisen tutkimuksen kenttätymenetelmät*, 6. SoFia-Sosiologi-Filosofiapu Vilkka, Hämeenlinna.
- Haapalainen, Riikka 2007: Museo verkossa. Teoksessa Pauliina Kinanen (toim.) *Museologia tänään*, 319–320. Suomen museoliiton julkaisuja 57.
- Halme-Tuomisaari, Miia 2020: *Kaikki kotona – Kun korona mullisti maailmamme*. Kirjapaja, Helsinki.
- Hieta, Hanneleena 2010: *Mukautuva museo – Kolmen eurooppalaisen kansanelämysmuseon muutostarina 1970-luvulta 2000-luvun alkuun*. Väitöskirja. Turun yliopisto, Turku.
- Hällström, Jaana af 2011: *Näyttelyviestintä*, 6, 8, 21–23, 27, 40–44. Suomen museoliiton julkaisuja 60, Helsinki.

- Immonen, Visa & Mäki, Maija 2022 (in press): Urban Heritage as the Anchor for an Uncertain Future? – The City of Turku and the COVID-19 Crisis. Teoksessa *Living (World) Heritage Cities in Times of COVID-19. Insights from Archaeology and History, Geography and Social Sciences, Planning and Design*. Leiden University Press 2022
- Jouhki, Jukka & Steel, Tytti 2016: Analyysin ja tulkinnan ulottuvuuksia etnologiassa. Teoksessa Jukka Jouhki & Tytti Steel (toim.): *Etnologinen tulkinta ja analyysi – Kohti avoimempaa tutkimusprosessia*, 16–25, 33–36. Ethnos ry, Helsinki.
- Kaitavuori, Kaija 2007: Museo ja yleisö. Teoksessa Pauliina Kinanen (toim.) *Museologia tänään*, 279–281. Suomen museoliiton julkaisuja 57.
- Kananen, Jorma 2014: *Etnografinen tutkimus – Miten kirjoitan etnografisen opinnäytetyön?* Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 168, Jyväskylä.
- Koskihaara Niina & Kyyrö, Jere 2015: Identiteetti. Teoksessa Jaana Kouri (toim.): *Askel kulttuurien tutkimukseen*, 237–239. Turun yliopisto, Turku.
- Kostet, Juhani 2007: Kokoelmien muodostuminen. Teoksessa Pauliina Kinanen (toim.) *Museologia tänään*, 136. Suomen museoliiton julkaisuja 57.
- Lappi, Tiina-Riitta 2005: Etnologinen tutkimus osana yhteiskunnallista keskustelua. Teoksessa Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.): *Polkuja etnologian menetelmiin*, 291-293. Ethnos ry, Helsinki.
- Lappi, Tiina-Riitta 2012: Walking the Streets of Suzhou. Julkaisussa *Ethnologica scandinavica*, 2012 (42), 152, 155–156. Folklivsarkivet, Uppsala.
- Lehtonen, Juhani U.E. 2005: Kansatieteen tutkimushistoriaa. Teoksessa Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.): *Polkuja etnologian menetelmiin*, 15, 19. Ethnos ry, Helsinki.

- Leimu, Pekka 2005: Kyselyt. Teoksessa Pirjo Korhonen, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.): *Polkuja etnologian menetelmiin*, 77. Ethnos ry, Helsinki.
- Levanto, Marjatta & Pettersson, Susanna 2004: Toimittajien esipuhe. Teoksessa *Valistus / museopedagogiikka / oppiminen – Taidemuseo kohtaa yleisönsä*, 7. Taidemuseoalan kehittämissyys Kehys / Valtion taidemuseo.
- Levä, Kimmo 2012: Esipuhe. Teoksessa Eeva-Liisa Taivassalo & Kimmo Levä: *Museokävijä 2011*, 3. Suomen museoliitto ry.
- Liukkonen, Eija 2010: Museoyleisöjen tutkimus. Teoksessa Susanna Petterson & Pauliina Kinanen (toim.) *Suomen museohistoria*, 125–126. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Noro, Arto 1995: Gerhard Schulzen elämysyhteiskunta. Teoksessa Keijo Rahkonen (toim.): *Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset*, 120–140. Gaudeamus, Helsinki.
- Pursiainen, Pasi 2014: *Suomen kulttuurihistoriallisten maakuntamuseoiden verkkopalvelut ja niiden käytettävyys*. Pro gradu. Turun yliopisto, Turku.
- Ruotsala, Helena 2014: Esipuhe. Teoksessa Niina Koskihaara, Maija Mäki & Kirsi Sonck (toim.): *Osumia – kansatieteellisiä avauksia muutoksesta, sen hallinnasta ja sopeutumisesta*, 6–7. Turun yliopisto, Turku.
- Ruotsala, Helena 2021: Ilmar Talve ja moderni kansatiede. Teoksessa Niina Hämäläinen & Petja Kauppi (toim.): *Paradigma – Näkökulmia tieteen periaatteisiin ja käsityksiin*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Räsänen, Matti 1996: Kaupunki ja kulttuurintutkimus: ihminen ja kaupunki. Teoksessa Jari Kupiainen & Erkki Sevänen (toim.): *Kulttuurintutkimus*, 190–191. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.
- Räsänen, Matti 1997: Kansan kulttuurista ihmisen arkeen. Tutkimuksen painopistealueita toisen maailmansodan jälkeen. Teoksessa Teppo Korhonen & Pekka Leimu:

- Näkökulmia kulttuurin tutkimukseen*, 21, 27–29. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Turku.
- Rönkkö, Marja-Liisa 2007a: Museo mediana. Teoksessa Pauliina Kinanen (toim.) *Museologia tänään*, 246, 251–253. Suomen museoliiton julkaisuja 57.
- Rönkkö, Marja-Liisa 2007b: Museon idea ja historia. Teoksessa Pauliina Kinanen (toim.) *Museologia tänään*, 70–73. Suomen museoliiton julkaisuja 57.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi Anneli 2018 (2002): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, 105, 113. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Tyrväinen, Liisa & Timo Lanki & Raija Sipilä & Jorma Komulainen 2018: Mitä tiedetään metsän terveyshyödyistä? Julkaisussa *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 2018 (13). Saatavissa: <https://www.duodecimlehti.fi/duo14421>
- Vanha-Similä, Maria 2017: *Yhtiöön! Yhtiöön! Lapsiperheiden arki Forssan tehdasyhteisössä 1950–1970-luvuilla*. Väitöskirja, Turun yliopisto
- Venkula, Jaana 2003: *Taiteen välttämättömyydestä*, 71, 77. Kirjapaja oy, Helsinki.
- Walker, Elizabeth A. & Gwilt, Diane 2019: Collection development strategy: Potentially everything is useful and interesting. Teoksessa Bruce A. Campbell & Christian Baars (toim.) *The Curation and Care of Museum Collections*, 151. Routledge, Lontoo & New York.

Liitteet

Liite 1. Haastattelukysymykset museoiden asiantuntijatyöntekijöille

Kerrotko (nimesi) ja työnkuvasi organisaatiossasi?

Miten kuvailisit teidän museon tehtävää ja sijoittumista museokentällä? (turku ja kansallinen taso)

Onko työtehtävät muuttuneet koronan myötä? Tai painotukset

Millaisia vaikutuksia koronalla on ollut näyttelytoimintaan, kävijämääriin ja museon toimintasuunnitelmiin?

Onko tilanne edistänyt jonkinlaista digitalisaatiostrategiaa? Tai sosiaalisen median hyödyntämistä?

Onko ollut yllättäviä vaikutuksia jollain osa-alueella? Hyviä tai huonoja

Onko mielestäsi museoalaan laajemmin vaikuttanut? Esim. epävarmuuden lisääntymisenä

Miten hyvin yleisö löytänyt ja ottanut vastaan uudet sisällöt?

Miten näet että museokävijöihin on vaikuttanut se, ettei museoihin pääse? Miten sinuun itse vaikuttanut kävijänä?

Mikäli koronasta päästään, luuletko että museoiden arkeen jää pysyviä vaikutuksia?

Miten museonne reagoi rajoituksiin ja koronaan yleisesti?

Millainen valmius mikäli tilanne jatkuu tai tulee uudestaan?

Miten eri museoiden välillä tilanne? Miten näet että teidän museo sijoittuu verrattuna muihin?

Miten näet museoiden tulevaisuuden

Museorakennuksen merkitys

Tuottaako tämä tilanne uutta mielenkiintoista materiaalia kokoelmien kannalta

Miten näyttelyiden suunnitteluun on vaikuttanut

Museoon löytää moni kävijä spontaanimminkin, mutta löytääkö digitaalisiin sisältöihin?

Liite 2. Haastattelukysymykset museoiden asiakaspalvelutyöntekijöille

Mille museokohteessa/organisaatiossa olet tehnyt töitä ja jatkuuko työsuhte? Kerro työnkuvasta?

Millainen sopimus, nollatunti vai muu? Entä muissa museoissa?

Miten koronatilanne on vaikuttanut työtilanteeseen ja halukkuuteen tehdä näitä töitä? Onko vaikuttanut työntekijöihin? Tiedätkö millainen tilanne muilla samoissa ja eri tehtävissä olevilla?

Miten näkisit, että tilanne on muuten vaikuttanut museoalaan laajemmin? Omaan organisaatioosi?

Onko ollut tai olisitko kaivannut mahdollisuutta etätöihin, hyödyntämään digitaalisia ympäristöjä tai jotenkin muuten pois asiakaspinnasta? Onko tärkeää, että työ sijoittuu tiettyyn fyysiseen ympäristöön?

Onko epävarmuus lisääntynyt ja millainen fiilis tulevaisuudesta alalla?

Liite 3. Haastattelupyyntö Facebookissa museokävijöille

”Hei! Olen Turun yliopiston opiskelija ja teen gradua koronatilanteen vaikutuksista museoihin ja museoissa käymiseen. Löytyisköhän täältä joku museo- ja taidenäyttelykävijä, joka haluaisi antaa haastattelun, jota mahdollisesti käytän tutkimukseni aineistona? Haastattelu tapahtuisi etänä videoyhteydellä ja kestäisi max. 30 minuuttia. Saa vinkata tästä myös tutuille. Olen kiinnostunut kaikenlaisista kokemuksista, jos koet, että viimeisen vuoden tilanne on vaikuttanut kulttuuriharrastukseesi erityisesti museoissa ja näyttelyissä käymisen osalta.”

Liite 4. Haastattelurunko museokävijöille

Kerrotko nimesi ja ikäsi nauhalle

Haluatko kertoa omasta taustastasi (koulutus/työ)

Kuvaile miten paljon käyt museoissa normaaliolosuhteissa?

Entä viimeisen vuoden aikana?

Missä museoissa eniten?

Millainen merkitys museoissa käymisellä ja muulla kulttuuritoiminnalla on sinulle?

Mitä ovat ne syyt miksi käyt museoissa?

Käytkö museonäyttelyiden lisäksi museokahviloissa, -kaupoissa tai tapahtumissa, joita järjestetään museoiden tiloissa?

Miten paljon käyt museoiden nettisivuilla? Mihin kiinnität huomiota?

Kuinka paljon seuraat museoiden sosiaalisen median sisältöjä?

Oletko käyttänyt jotain museoiden tarjoamia digitaalisia palveluita? Esim. virtuaaliopastuksia? Ja miten suhtaudut tähän yleisesti vs. fyysinen museokäynti

Mikä saa käymään juuri tietyissä museoissa?

Kuinka tärkeänä koet museorakennukset, tuleeko mieleen joku joka olisi paikkana erityisen merkityksellinen? Kuinka iso osa kokemusta

Jos mietit edellistä mieleenpainuvaa museokokemusta, mikä siitä jäi erityisesti mieleen?

Miten reagoit siihen, että keväällä ylipäätään rajoitettiin erilaisia toimintoja?

Entä jos mietit juuri kulttuuri- ja museopalveluita?

Osaan museoista pääsee nyt ennakkovarauksella, oletko käyttänyt tätä mahdollisuutta tai aiotko?

Onko tästä kuluneesta pandemiavuodesta jäänyt jotain vaikutuksia siihen, miten jatkossa käytät museopalveluita? (esim. varovaisuus, Museokortti)

Onko museokäynti sosiaalinen kokemus?